TĖVYNĖS SARGAS

Dr. KĘSTUTIS VALIŪNAS

TĖVYNĖS SARGAS

Chicago, 1986 m. gruodžio 8.

Mieli Tėvynės Sargo Skaitytojai,

Dėl susidėjusių aplinkybių šis Tėvynės Sargo numeris išeina dvigubas 2-3/64-65 16o puslapių. Jo kaina $ 6.00. Sumokėjusiems 1986 metų prenumeratą 2 dol. skirtumas yra kredituojamas 1987 metams. Tikimės, kad ateinančiais metais pajėgsime išleisti daugiau negu tris žurnalo numerius.

Norime pranešti Kanados ir Australijos Tėvynės Sargo skaitytojams, kad Tėvynės Sargo kaina skaičiuojama Kanadoje kanadiškais doleriais ir Australijoje australiškais doleriais. Administracijai Čikagoje nesudaro sunkumų pakeisti Kanados ir Australijos dolerius į šio krašto dolerius. Kanadiečiai galite prenumeratą mokėti į Tėvynės Sargo sąskaitą Nr. 1483521 Resurrection Parish /Toronto/ Credit Union LTD. Apie padarytą įmpkėjimą praneškite Tėvynės Sargo Administracijai.

Švenčių proga Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga yra išleidusi sveikinimų korteles, su kuriomis,mieli skaitytojai, jau esate susipažinę. Kas norėtų užsisakyti, pasirūpinti ateinantiems metams jų, tai galite gauti už 1 dolerį penkias. Kortelių yra dviejų rūšių: žalių iš Lietuvos ir rudų iš Australijos. Pažymėkite kurių pageidautumėte.

Su šventų Kalėdų sveikinimais ir sekmingų 1987 metų linkėjimais.

T S Leidėjai ir Administracija

Siunčiu už 2-3/64-65 1986 metų numerį $.6.00 ..... $ .....

Siunčiu už anksčiau gautus Tėvynės Sargo numerius.....

....

Užsakau švenčių sveikinimų kortelių ..... žalių ..... rudų .....
5 kortelės $ 1.00

Viso $ .....

Vardas Pavardė .....

Adresas .....

.....

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Algirdas J. Kasulaitis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Tel. (216) 261-4994

Administracija: Pranas Razgaitis, 6755 Parkgate Oval, Seven Hills, Ohio 44131, U.S.A.

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Č. Masaitis
P. O. Box 442
Thompson, Conn. 06277

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

V i r š e l y j e :

Dr. KĘSTUTIS VALIŪNAS, ilgametis Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas, dabar VLIKo garbės pirmininkas. Šiame numeryje recenzuojama jo neseniai išleista knyga anglų kalba apie Vliką. Dr. K. Valiūnas yra tarptautinio mąsto prekybininkas ir viena iškiliausių išeivijos asmenybių: plataus mąsto visuomenininkas, didis lietuviškų reikalų finansinis rėmėjas. Pernai jis atšventė savo amžiaus 65 metų sukaktį.

TĖVYNĖS SARGAS

1989 Įsteigtas 1896 Nr. 2 (72)

"APŽVALGAI" 100 METŲ

JUOZAS ŠIPAILA

"Visi tie, kurie dabar mus persekioja ir žudo, kraugeriai pražus, o Lietuva su šventu kryžiaus ženklu liuosa pasiliks".
("Apžvalga", 1893 m. Nr. 23)

(Kovokime) "už savo tėvynę, už tikėjimą ir už kalbą, o ateis valanda kada Lietuva iš nagų visokių spaudikų išsisuks".
("Apžvalga", 1894 m. Nr.1)

XIX a. antroji pusė caro pavergtajai Lietuvai buvo sunki. Spauda panaikinta, aristokratija didele dalim sulenkėjusi, dvasiškija taip pat, caro režimas buvo griežtas ir negailestingas, liaudis skurdo materialinį vargą. Buvo ir prošvaisčių. Prelatas Mykolas Krupavičius esamą padėtį taip nusakė: "Lietuva, Muravjovo nukruvinta, nualinta, suterorizuota, perblokšta ir sutrypta po nelaimingai praėjusio 1863 m. sukilimo, nutilo beveik 20 metų. Bet nei žiaurusis Muravjovas neįstengė tautoje užgęsinti laisvės ugnelės. Ji slaptai buvo kurstoma, palaikoma ir plečiama. Po ilgų metų atkuto, užsigydė žaizdas, sustiprėjo ir vėl stojo į kovą už savo tėvynės laisvę, tik ne šaunamu ginklu, o spausdintu žodžiu: eina 1883-1886 m. "Aušra", 1889-1906 m. "Varpas", 1890-1896 m. "Apžvalga", 1896-1904 m. "Tėvynės Sargas" ir kiti." (Pastangos siekiant Lietuvos laisvės, "Laiškai Lietuviams", 1968 m. kovo mėn.)

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

"Aušra" nutvieskė tamsią Lietuvos padangę kaip niekas kitas. Ji šaukė pavergtąją tautą į susipratimą ir savigarbą. Nedideliam būriui jaunesniųjų kunigų ir dar mažesniam būreliui pasauliečių inteligentų tai buvo nepaprastai svarbi paskata veikti, judėti ir kovoti už lietuvių kalbą ir lietuvybę. Pirmąjį "Aušros" numerį perskaitęs, iki tol sulenkėjęs, Vincas Kudirka gailiai apsiverkė, suprato save lietuviu esąs ir nuo to momento visą savo likusį gyvenimą pašventė lietuvybei ir Lietuvai. Tokios pat įtakos "Aušra" turėjo ir kitiems tautos sūnums ir dukroms, to meto liaudies pažiboms.

Tas nedidelis būrys šviesių lietuvių sėmėsi idėjų kur tik begalėjo: iš lankomų universitetų, iš Vakarų ateinančios spaudos, iš Lenkijoje ir Rusijoje užsimezgusių sąjūdžių. Ta įtaka daugiausiai buvo laicistinė, liberalinė, materialinė. Jaunieji kunigai, žinoma, savo veiklą grindė krikščioniškais principais, bet pasauliečiai inteligentai lengvai pasidavė iš Vakarų plaukiančioms liberalinėms, materialinėms idėjoms.

Šis faktas, deja, atsispindėjo ir "Aušroje", nors prieš jai pasirodant lietuviai šviesuoliai labai vieningai kovojo su caro valdžia už lietuvybę. Čia reikia pastebėti, kad rusų valdžia netiktai kovojo prieš lietuvybę, bet ir prieš katalikybę. Daugelis šaltinių teigia, kad rusų pastangos lietuvių tautą nukatalikinti buvo ryškesnės negu nutautinino pastangos. Prof. A. Rimka sako, kad "valdžios akcija buvo nukreipta ne tiek prieš valstiečius ar specialiai ūkininkus ir ne prieš lietuvius, o prieš katalikus". (Lietuvių tautos atgimimo socialiniai pagrindai, 30 psl.)

Rusai suprato, kad Lietuvą nukatalikinus ir suprovoslavinus bus daug lengviau ją ir nutautinti. Iš čia jų ir nenumaldoma kova prieš Lietuvos Katalikų Bažnyčią, jos hierarchus, kunigus ir giliai tikinčią liaudį. Ta kova buvo vedama per rusų įstaigas, mokyklas ir visur ten kur Bažnyčia susilietė su liaudimi.

Savo ruožtu lietuviai atkusdami kovojo už savo religiją visais jai prieinamais būdais, visais galimais ginklais, sąmoningai ir nesąmoningai jausdami, kad kova už savo religiją yra kova už savo tautybę. Ir ši kova iki maždaug "Aušros" pasirodymo buvo vieningai vedamma ir lietuvių jaunesniųjų kunigų, kurie buvo liaudies vadai ir pasauliečių inteligentų.

Tačiau "Aušros" gadynės metu pradėjo ryškėti didesni ideologiniai ir politiniai skirtumai lietuvių visuomenėje. Kaip tarėme,

jie atsispindėjo ir "Aušroje", net pirmame jos numeryje. Jaunoji kunigija negalėjo leisti, kad materialistinės, liberalinės idėjos sklistų religingoje liaudyje ir prieš raštus "Aušroje" purtėsi. Ypač dr. Šlūpo mintis. Jaunojoje kunigijoje ir klierikuose pamažu brendo mintis leisti savo laikraštį.

Mintis dar suaktualėjo 1889 m. Vincui Kudirkai ir jo bendraminčiams išleidus pirmąjį naujojo laikraščio "Varpo" numerį. "Varpas" tad šiemet švenčia savo 100-jį gimtadienį. Jis anuo metu suvaidino labai didelį ir ryškų vaidmenį Lietuvos atgimimo procese. Vicas Kudirka ir jo artimieji bendraminčiai, "Varpo" bendradarbiai yra tikri Lietuvos didvyriai — tautos atgimimo milžinai, nutiesę tautai kelią į laisvę ir Lietuvos valstybei į nepriklausomybę.

Tačiau "Varpas" buvo neabejotinai pakrypęs į liberalinę pusę ir tas katalikams buvo neriimtina, "Varpui" pasirodžius jaunieji kunigai ir klierikai jau visai rimtai suskato organizuoti savo laikraštį, kuris atspindėtų krikščioniškąsias vertybes, krikščionišką ideologiją, žodžiu būtų katalikiškas laikraštis.

Taip gimė "Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga", trumpai "Apžvalga", nuo kurios pasirodymo šiemet sukanka irgi 100 metų. (Kai kurie šaltiniai teigia, kad pirmasis "Apžvalgos" numeris išėjo 1890 m. sausio mėn., bet Lietuvių Enciklopedija pateikia 1889 m. gruodžio 10 d. datą).

Istorikas Pranas Pauliukonis taip aprašo "Apžvalgos" gimimą: "Katalikiško lietuviško laikraščio reikalas buvo pribrendęs. Klierikai savo slaptos draugijos susirinkimuose nekartą buvo svarstę išleisti tokį laikraštį, kuris skelbtų ir gintų tikėjimo dalykus. 1889 m. pasirodęs "Varpas" katalikiško laikraščio klausimą pagreitino. Kaip tik tų metų rudenį, į seminariją pas K. Pakalniškį, kuris ką tik buvo įšventintas į kunigus, su knygų ryšuliu atvyko iš Tilžės kun. M. Sideravičius leidinių Tilžėje prižiūrėtojas ir spaustuvininko Otto von Mauderolės korektorius J. Angrabaitis. Kun. K. Pakalniškis jam priminė, kad klierikai ketina leisti naują katalikišką laikraštį. O Angrabaitis pranešė, kad ir Tilžėje esąs panašus sumanymas. Kun. M. Sideravičius jau seniai rengiasi išleisti tokį laikraštį, o Mauderodė sutinkąs spausdinti, nes jis galėsiąs skelbti savo leidinius. Vakare buvo padarytas didesnis klierikų susirinkimas, kuriame dalyvavo apie 20 asmenų, čia J. Angrabaitis išdėstęs savo reikalą ir prašęs klierikų naują laikraštį

paremti straipsniais. Kai kurie, kaip Adomas Žeimavičius, Povilas Vengalis ir Povilas Šilinskis, kurie drauge su K. Pakalniškiu gyveno viename kambaryje ir jau buvo įsišventinę į kunigus sutiko bendradarbiauti naujame laikraštyje, o kiti bent platinti. Buvo parinktas ir laikraščio vardas "Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga". K. Pakalniškis buvo įpareigotas parašyti įžanginį — programinį straipsnį. 'Tai buvo pirmasis mano savistovus literatinis rašinys. Dirbau visą vakarą prakaituodamas, kol surašiau trumpą straipsnelį. Antrą dieną perskaičiau draugams: jie pagyrė, sakė mano spraipsnis gerai parašytas', taip sako pats K. Pakalniškis apie savo pastangas rašant įžanginį straipsnį "Apžvalgai". A. Žeimavičius, P. Vengalis ir kiti sudėjo po straipsnelį ir buvo sudarytas "Apžvalgos" pirmas numeris, kuris išėjo 1890 m. sausio mėn. (Žiūr. "Tėvynės Sargas, Nr 2-3 (18), 1959 m.)

"Apžvalga" kaip ir "Varpas" bei "Aušra" Lietuvos atbudime suvaidino labai svarbų ir ryškų vaidmenį. Liaudis netrukus ją pamėgo gal daugiausiai dėl jos nenumaldomo kovingumo. O "Apžvalga", ypač kai ją redagavo kun. Kazimieras Pakalniškis (Dėdė Atanazas) buvo rusams negailestinga. Ji kovojo prieš bet kokį okupantų išpuolį su didžiausia energija ir entuziazmu. Nė vienas rusų žandarų išsišokimas nebuvo praleistas ar dovanotas. Caro valdžia ir jos įsakai buvo puolami kiekviename straipsnyje ir kiekvienoje eilutėje.

Lietuvių Enciklopedija pateikia tokias sutrauktas žinias apie "Apžvalgą". "Iš viso ("Apžvalgos" išleista 154 numeriai. Sustojo eiti 1896 m., nes pradėjus eiti "Tėvynės Sargui", nebebuvo kas "Apžvalgai" rašo. Leido spaustuvininkas Otto von Mauderodė po 2000 egzempliorių (nors pagal Angrabaitį tik 1000). Oficialiu redaktoriumi iki 1890 m. Nr. 21 buvo E. Jagomastas, bet jį paėmus kariuomenėn M. Kiošis; tiktai 1891 m. kun. H. Vychmanas. Ligi 1891 m. rugsėjo 21 d. iš tikrųjų redagavo kun. P. Urbonavičius iš Lietuvos, o Tilžėje tvarkė J. Angrabaitis, paskiau ligi 1893 m. redagavo Angrabaitis-Zanavikutis, o 1893-1896 m. kun. K. Pakalniškis, (Dėdė Atanazas). Bendradarbiavo be redaktorių: A. Baranauskas, Augustinas Baranauskas, P. Andriekus, A. Burba, A. Dambrauskas, M. Davainis Silvestraitis, S. Didžiulis, P. Būčys, Andrius Dambrauskas, S. Durskis, A. Fromas (Gužutis), M. Godliauskas, Silvestras Gimžauskas, A. Grinevičius, M. Jurgaitis, J. Kaulakis, J. Koncevičius, J. Karbauskas,

J. Kriaučiūnas, P. Kriaučiūnas, A. Kaupas, J. Kumetis, J. Ložinskis, J. Lideikis, P. Lialis, J. Mačiulis-Maironis, J. Miliauskis, A. Milukas, P. Mikolainis, S. Norkus, P. Petrulis, A. Povilonis, V. Pietaris, J. Paškevičius, K. Ramanauskis, K. Pronckietis, P. Radzivickis, J. Rimša, Ks. Pakalauskis, M. Simonaitis, B. Šlamas, A. Sabaliauskas, V. Šlekys, J. Tumas, J. Trumpulis, J. Vlickis, P. Vengalis, J. Vitkus, J. Zauka, A. Žeimavičius, J. Žebrys, J. Zubrickis, A. Žiupsnys ir kt." (LE, I tomas).

"Apžvalga" kovojo didžią ir nepermaldaujamą kovą už katalikybę ir lietuvybę. Jau pirmutiniame savo numeryje ji rašė: "Pirmutinis laikraščio tikslas buvo ir bus ginti katalikystę nuo provoslavijos ir lietuvystę nuo sumaskolėjimo, antra, pagal mūsų išgalias aukštyn kelti medžiaginį ir dorinį Lietuvos būvį; vieninti tikėjimo dalykus su tautiniais; ginti mūsų brolius nuo svetimtaučių kenksmingos įtakos, žodžiu... juos šviesti tikrai krikščioniškoje, tikrai katalikiškoje dvasioje. Mūsų obalsiai buvo ir toliau bus katalikybė ir lietuvybė. Nuo to obalsio nors visos pragaro dvasios sujudėtų, nors savo gyvastį padėtum — neatstosime."

"Apžvalgos" rašyto žodžio kova dažnai buvo negailestinga ir net šiurkšti. Ilgainiui toks jos stilius daugeliui jos bendradarbių ir rėmėjų pradėjo nebepatikti ir jie pradėjo ja bodėtis. Atkritę nuo jos jie pradėjo planuoti kitą katalikišką laikraštį ir 1896 m. jis pasirodė "Tėvynės Sargo" vardu. Nustojusi daugumos bendradarbių "Apžvalga" sustojo. Jos misija buvo baigta ir ji įėjo Lietuvos istorijon nenugalėta ir pakelta galva.

Šalia tarnybos "katalikystei ir lietuvystei" "Apžvalga" buvo ir pirmasis besiformuojančios lietuviškosios krikščioniškosios demokratijos laikraštis. Ji nubrėžė pirmasias krikščioniškosios demokratijos gaires, suformulavo pagrindines kryptis — gynimą krikščionybės ir lietuvybės. Ji patręšė dirvą "Tėvynės Sargui", kuris jau aiškiai nešė lietuviškąją krikščioniškąją demokratiją į lietuvių laudį ir šviesuomenę.

Su "Apžvalga" yra tampriai susijęs ir kan. Kazimiero Pakalniškio (Dėdės Atanazo) asmuo. Jis iš tikrųjų gal nėra tinkamai įvertintas mūsų atbudimo istorijoje. Kan. K. Pakalniškis buvo ypatingai energingas ir kūrybingas ano meto kovotojas, žurnalistas ir beletristas. Jis "Apžvalgą" redagavo pačiame savo amžiaus stiprume būdamas tarp 27 ir 30 metų amžiaus (g. 1866 m. vasario 23 d.)

Liepojos gimnazijoje vyravo vokiečiai mokytojai, kurie nekentė lietuvių ir lietuvybės, o Petrapilio seminarijoje ir Kaune — lenkai, kurie lygiai lietuvių neapkentė. Tačiau jaunasis Pakalniškis jau čia parodė savo nuostabų užsispyrimą — juo jis matė daugiau neapykantos lietuvybei, juo labiau jis ją mylėjo ir už ją kovojo.

Pranas Pauliukonis rašo: "Sunku buvo kun. Pakalniškiui redaguoti "Apžvalgą". Parapija bauvo didelė, klebonas senas, ir antras vikaras nebejaunas. Daug buvo tiesioginio darbo parapijoje. Laikraštis neturėjo užtenkamai bendradarbių, didžiausia "Apžvalgos" našta gulė ant jo pečių. Taigi dienomis parapijos darbai, o per naktis rašydavo straipsnius "Apžvalgai", kurioje atsispindėjo visas ano meto lietuvių gyvenimas... Savo mokslo žiniomis ir išsilavinimu kun. Pakalniškis pralenkė kitus savo konfratrus bendradarbius ir tapo žymiausiu apžvalgininku. Savo publicistiniais straipsniais lietė pačius opiausius lietuvių tautos reikalus ir juos sumaniai populiarino, aiškiai suprantama forma patiekdavo liaudžiai.

Jis netingėjo ir spėjo atsiliepti į viską: spaudos draudimas ir kova su juo, žiaurūs katalikų, ypač kunigų, persekiojimai, rusų valdininkų niekšybės, rusų valdžios potvarkių kritika, mokyklų ir tautos ekonomikos reikalai, išeivystė, girtavimas, šeimų santykiai, visuomeninės srovės: pozitivizmas, liberalizmas, demokratizmas, antiklerikalizmas... Jo straipsnis pasižymėjo aprašomo dalyko išmanymu, patyrimu, sąmojum ir turėjo aštraus sarkazmo savo polemikai. Dėlto staipsnių tonas buvo šiurkštokas, net kai kada stačiokiškas, bet karingas... Kun. Pakalniškis savo susistatymo ir polemikos linijos griežtai laikėsi ir nesutiko daryti jokių nuolaidų."

Apie savo redagavimą pats kan. K. Pakalniškis rašo: "1890 m. pradžioje sausio mėn. nukeliavau Mosėdin vikaru. Tuomet apie lietuviškus laikraščius niekas ir girdėt nebuvo girdėjęs. Visi tenkinosi madaknygėmis, o vienas kitas, kaip naujieną iš škaplierininkų nusipirkdavo kalendorių. Reikėjo surasti iš Prūsų "Apžvalgos" gabenimui žmogų, kuris ją parneštų man kaip ir kitus laikraščius. Vargais negalais suradau vieną moteriškę, kuri man iš Palangos, kun. J. Viksvos, Palangos vikaro, parnešdavo daug "Apžvalgų" ir kitų laikraščių. Apie 30 egzempliorių "Apžvalgos" paskleisdavau parapijoje, vieniems dykai duodamas skaityti,

RIBBENTROPO – MOLOTOVO PAKTAS

DR. KAZYS ŠIDLAUSKAS

1. Hitlerio–Stalino nepuolimo sutartis

Hitleris, išugdęs Trečiojo Reicho karines pajėgas iki tokio laipsnio, kad galėtų pradėti karinius veiksmus prieš Lenkiją, o jei prireiktų ir prieš visą Vakarų Europą, norėjo Vokietijai užtikrinti ramų užnugarį iš Sovietų Sąjungos pusės. Nežiūrint, kad jau anglai ir amerikiečiai buvo pradėję derybas Maskvoje dėl karinės sutarties su Sovietų Sąjunga, Hitleris užbėgo jiems už akių ir sudarė Vokietijos ir Sovietų Sąjungos nepuolimo sutartį, kuri buvo pasirašyta Maskvoje 1939 m. rugpiūčio 23 dieną.

Pati Hitlerio ir Stalino įgaliotinių — Ribbentropo ir Molotovo — pasirašyta nepuolimo sutartis, kuri buvo viešas tarpvalstybinis susitarimas, nedaug gali sukelti abejonių dėl tokios sutarties

---

kitiems už mažą mokestį. Sunkiau buvo į Tilžę pasiųsti rankraščiai... Mosėdyje pašto nebuvo. Visą korespondenciją mosėdiškiams vežiojo iš Skuodo (12 km) Mosėdžio žydelis Leiba Kacas. Iš Angrabaičio buvau gavęs keletą privačių žmonių adresų, jo pažįstamų, Tilžėje gyvenusių, jų vardu siųsdavau laiškus su rankraščiais. Sunkiau buvo iš "Apžvalgos" redakcijos gauti. Laiškus priiminėti tikruoju savo vardu bijojau, kad kartais 'obrusiteliai' nesučiuptų, tuomet sveiks dingęs. Pasikviečiau pas save paštininką žydelį ir sakau: 'Leiba, jei tu iš Skuodo parveši laišką, adresuotą Sorei Kacenelenbogen, tai atnešk man, aš tau duosiu pyrago.'"

Kan. K. Pakalniškis — tai publicistas kovotojas, šaltas, uždaras, lėtas, mokąs prieiti prie paprastų žmonių, iki kaulo smegenų patriotas, liaudies rašytojas, šiurkščios, sarkastiškos plunksnos žurnalistas. Mirė 1933 m. liepos 2 d. Tad šiemet nuo jo mirties sukanka jau 56 metai.

Šiandien Lietuva pergyvena panašų atbudimo metą. Netrūksta jai nei spaudos kaip "Apžvalga", nei patriotų kovotojų kaip kan. K. Pakalniškis. O tai ir yra didžiausia ateities viltis.

klastų. Sutartis susideda iš septynių straipsnių. Sutartis buvo pratęsimas ir papildymas 1926 metais tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos sudarytos neutralumo sutarties.

Pirmasis sutarties stripsnis skelbia, kad abi susitarančios šalys įsipareigoja susilaikyti nuo bet kokio smurto veiksmo arba agresyvios akcijos atskirai arba su kitomis valstybėmis.

Antras stripsnis nustato, kad jei viena iš susitarančių šalių taptų trečios valstybės karo veiksmų objektu, tai kita susitarančioji šalis nesuteiks tai trečiajai šaliai jokios paramos.

Trečias sutarties straipsnis įpareigoja susitarančių šalių vyriausybes palaikyti nuolatinį kontaktą ir pasikeisti informacijomis dėl jų bendrus intresus liečiančių problemų.

Ketvirtas straipsnis uždraudžia abiems šalims susidėti su kokia kitų valstybių grupe, jei tos grupės tikslai bus nukreipti prieš kitą susitariančią šalį.

Penktas straipsnis nustato, kad kilus kokiems nors ginčams ar konfliktams, abi šalys išspręs šiuos konfliktus tik draugišku nuomonių pasikeitimu arba arbitracijos komisijų paskyrimu.

Šeštas ir septintas sutarties straipsniai nustato jos galiojimą dešimčiai metų, bet jos neatšaukus bent vienerius metus prieš dešimtmečio pabaigą, sutartis automatiškai pratęsiama dar penkeriems metams. Sutarties ratifikacijos dokumentais bus pasikeista Berlyne, bet pati sutartis įsigalioja ją pasirašius.[1]

Taigi, kaip matyti iš Ribbentropo–Molotovo Pakto straipsnių, nieko nepaprasto negalima įžiūrėti, jei prie šios sutarties nebūtų prijungtas ir tą pačią dieną abiejų valstybių įgaliotinių pasirašytas "Slaptas papildomas protokolas". Pats žodis "papildomas" turėtų reikšti, kad tas slaptas protokolas papildo tą nepuolimo sutartį, taigi sudaro tos sutarties integralinę dalį. Tokiu būdu, kalbant apie Ribbentropo–Molotovo Paktą, negalima nuo jo atjungti to slapto protokolo. O to slapto protokolo įžangoje pasakyta, kad tos nepuolimo sutarties pasirašymo proga, abiejų šalių įgaliotiniai griežtai konfidencialiuose pasikalbėjimuose diskutavo abiejų šalių įtakos sferų pasidalinimą Rytų Europoje ir sutarė pasirašyti tą slaptą papildomą protokolą, pagal kurį buvo pasidalintos tuomet buvusios laisvos valstybės Lenkija, Suomija, Lietuva, Latvija, Estija ir dalis Rumunijos.

2. *Hitlerio–Stalino sienų ir draugiškumo sutartis*

Hitlerio armijoms nugalėjus Lenkiją, 1939 m. rugsėjo 28 d. Maskvoje buvo pasirašyta sienų ir draugiškumo sutartis tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos, dalyvaujant vėl tiems patiems signatarams — Ribbentropui ir Molotovui.

Ši sienų sutartis buvo gana trumpa, susidedanti tik iš penkių straipsnių, kurie lietė tik Lenkijos teritorijos pasidalinimą ir užimtų Lenkijos sričių administracijos suorganizavimą.

Pirmasis sutarties stripsnis skelbia, kad abi vyriausybės sutinka, jog linija nubrėžta prie šios sutarties pridėtame žemėlapyje, bus jų įtakos sferų riba buvusios Lenkijos valstybės teritorijoje, kuriuo buvo sutartas Lenkijos okupacinis pasidalinimas. (Pagal slaptąjį protokolą, papildantį Ribbentropo–Molotovo Paktą, toji abiejų valstybių įtakų riba turėjo maždaug eiti Narevo, Vyslos ir Sano upių linija).

Antrasis sutarties straipsnis nustato, kad abiejų šalių sutarta įtakos sferų riba yra galutinė ir kad jos atmes bet kurių kitų valstybių kišimąsi į šį susitarimą.

Trečias straipsnis skelbia viešosios administracijos reorganizavimą abiejose nustatytos įtakų sferų pusėse, rytuose — Sovietų Sąjungos, o vakaruose — Vokietijos.

Ketvirtasis straipsnis išreiškia viltį, kad šis susitarimas sudarys tvirtą pagrindą būsimiems geriems santykiams tarp abiejų tautų.

Penktas straipsnis tik nustato, kad ši sutartis bus ratifikuota, ir Berlyne artimiausiu laiku bus pasikeista ratifikacijos dokumentais.

Prie šios sutarties yra prijungtas konfidencialus protokolas, nustatąs gyventojų persikėlimą iš sutarties šalių užgrobtos Lenkijos dalių: vokiečių kilmės asmenų — į Vokietiją, o ukrainiečių ir gudų — į Sovietų Sąjungą.

Prie sutarties yra pridėtas ir slaptas papildomas protokolas, pakeičiantis 1939 m. rugpiūčio 23 d. pasirašytą slaptąjį papildomą protokolą. Taigi, šis slaptas papildomas protokolas, pakeičiantis anksčiau pasirašytą Ribbentropo–Molotovo Pakto slaptąjį protokolą, priklauso prie to Pakto, kaip jo papildoma dalis.

Dar yra buvęs ir trečias slaptas protokolas iš 1941 m. sausio 10 d. pagal kurį Vokietija atpirko iš Sovietų Sąjungos antruoju slaptuoju protokolu Vokietijai paskirtą, bet Sovietų Sąjungos ka-

rinių pajėgų užimtą Lietuvos teritorijos dalį — Užnemunę — už maždaug 7,5 milijonų dolerių. Šitą protokolą taipgi tenka laikyti Ribbentropo–Molotovo Pakto dalimi.[2]

3. *Ribbentropo–Molotovo Pakto slaptieji protokolai.*

Kaip anksčiau buvo minėta, Ribbentropo–Molotovo Pakto slaptaisiais protokolais buvo pasidalintos tarp Stalino ir Hitlerio laisvos valstybės. Hitleris ruošėsi užpulti Lenkiją ir ją greitai nugalėti, kas ir įvyko. Todėl būtų kiek daugiau suprantamas susitarimas dėl tos nugalėtos Lenkijos pasidalinimo tarp tų dviejų diktatorių. Bet tie slaptieji protokolai lietė ir mažas nepriklausomas valstybes, kaip Suomiją, Lietuvą, Latviją ir Estiją. Tarp tų dviejų grobuoniškų diktatorių nebuvo sutarimo tas mažas nepriklausomas valstybes užpulti ir prieš jas vesti karinius veiksmus. Tiesa, Sovietų Sąjungai teko kariauti prieš Suomiją, kuri nenusilenkė Stalino diktatams, bet su Pabaltijo valstybėmis Stalinui pavyko susitvarkyti, tik grąsinant panaudoti Raudonąją armiją.

Vos tik mėnesiui praėjus nuo Ribbentropo–Molotovo Pakto ir jo slaptojo protokolo pasirašymo, apie 1939 m. rugsėjo 23 d., didelės Raudonosios armijos pajėgos buvo sukoncentruotos prie Estijos sienos, o jau rugsėjo 28 d. buvo pasirašyta tarp Sovietų sąjungos ir Estijos "savitarpio pagalbos" sutartis, pagal kurią Estija buvo priversta perleisti Sovietų Sąjungai laivyno ir aviacijos bazes Estijos teritorijoje ir įsileisti į Estiją 25,000 sovietų kariuomenės garnizoną.[3] Po to, panašios "savitarpio pagalbos" sutartys buvo sudarytos su Latvija, 1939 m. spalio 5 d., įsileidžiant 30,000 sovietų kariuomenės į Latviją, kuri užėmė Latvijos karines bazes Liepają ir Ventspilį ir eilę aerodromų, o spalio 10 d., tokia sutartis buvo pasirašyta ir su Lietuva, tik buvo toks skirtumas, kad Sovietų Sąjunga sutiko perleisti Lietuvai po Lenkijos nugalėjimo Vilniaus miestą su aplinkinėmis sritimis. Bet ir Lietuva buvo priversta į savo teritoriją įsileisti 20,000 sovietų kariuomenės įgulą.

Žvelgiant į tų slaptų protokolų tekstus, pirmoje vietoje tenka paminėti pirmąjį papildomą slaptą protokolą, kuriuo prasidėjo abiejų diktatorių prekyba laisvomis valstybėmis, pasiskirstant "įtakos sferomis" Rytų Europoje. Bent pirmasis slaptas protokolas vartoja gana diplomatinę kalbą:

"Tuo atveju, jeigu įvyktų teritorinių ar politinių paikeitimų teritorijose, priklausančiose Pabaltijo valstybėms — Suomijai,

Estijai, Latvijai, Lietuvai, šiaurinės Lietuvos siena bus Vokietijos ir Sovietų Sąjungos įtakos sferų riba."

Abi šalys pripažino Lietuvos interesus Vilniaus teritorijoje.

Tuos "politinius pasikeitimus" Pabaltijo valstybių teritorijose Stalinas labai greitai sukūrė, karo veiksmų grąsinimais, priversdamas Pabaltijo valstybes sudaryti vad. "savitarpio pagalbos" sutartis ir įsileisti į savo teritorijas dideles Sovietų Sąjungos karines įgulas.

Tik antrasis slaptas papildomas protokolas, kuriuo Lietuva buvo perleista Sovietų Sąjungai, jau neslepia diktatorių grobuoniškų tikslų, nes ten pasakyta, kad "Lietuvos valstybės teritorija įeina į Sovietų Sąjungos įtakos sferą", tik Lietuvos teritorija, esanti į vakarus nuo Šešupės "teks Vokietijai".[4]

Visas Lietuvą liečiantis antrojo slapto protokolo tekstas yra sekantis:

"Kaip tik Sovietų Sąjungos vyriausybė imsis Lietuvos teritorijos specialių priemonių apsaugoti savo interesams, dabartinė Vokietijos–Lietuvos siena, jos suprastinimo tikslu, bus pakeista ta prasme, kad Lietuvos teritorija, esanti į vakarus nuo linijos, nubrėžtos pridedame žemėlapyje teks Vokietijai."

Tenka atkreipti dėmesį į viršuje paminėtą faktą, kad bent penkias dienas prieš šios sutarties ir to slapto protokolo pasirašymą, Sovietų Sąjungos karinės pajėgos jau buvo sukoncentruotos prie Estijos sienos Sovietų Sąjungai "apsaugoti savo interesams", priverčiant Estiją pasirašyti "savitarpio pagalbos" sutartį ir įsileisti Sovietų Sąjungos karines įgulas į Estijos teritoriją.

Kodėl Hitleris sutiko perleisti Lietuvą Stalinui? Besibaigiant Vokietijos–Lenkijos karui, Vokietijos valdžia smarkiai spaudė Lietuvos vyriausybę, paskelbti Lenkijai karą ir atsiimti Vilnių, pirmiau negu Sovietų Sąjungos karinės pajėgos buvo jį užėmusios. Ribbentropo atstovas P.B. Kleistas 1939 m. rugsėjo 8-14 dienomis buvo tris kartus kreipęsis į Lietuvos atstovą pulk. K. Škirpą, kad Lietuva skelbtų karą Lenkijai ir atsiimtų savo sostinę Vilnių.[5]

Lietuvos vyriausybė per savo atstovą Berlyne 1939 m. rugsėjo 11 d. pranešė Vokietijai savo neutralumą Vokietijos–Lenkijos kare, ką pakartojo ir rugėsjo 16 d. Tada pats Ribbentropas išsikvietė atstovą K. Škirpą į Zoppotą prie Dancigo ir pakartojo Kleisto pareikštus siūlymus. Lietuvai ir toliaus laikantis neutra-

lumo, Ribbentropas ir Molotovas 1939 m. rugsėjo 28 d. Maskvoje pasirašė tą antrą slaptą protokolą, kuris pataisė primąjį protokolą ta prasme, kad "Lietuvos valstybės teritorija pereina į S.S.S.R įtakos sferą".

Lietuva ir kitos Pabaltijo vasltybės, kilus Vokietijos–Lenkijos karui, buvo paskelbusios neutralumą, kuris būtų buvęs gana paikas nusistatymas, jei jos būtų žinojusios, kokį grobuonišką sandėrį buvo padaręs Stalinas su Hitleriu, o kai tas diktatorių sąmokslas paaiškėjo, jau buvo pervėlu sudaryti Pabaltijo valstybių karinę santarvę ir suorganizuoti bendrą gynybą prieš Sovietų Sąjunga.

Jei Lietuva būtų sutikusi su Hitlerio pasiūlymais susidėti su Vokietija, tuomet būtų buvęs jos likimas visai kitoks negu Latvijos ir Estijos. Lietuva būtų tapus Vokietijos sąjungininke. Būtų buvę išvengta pirmosios sovietų okupacijos, bet Lietuvos karinės pajėgos ir jos žmonės būtų buvę pilnai panaudoti Vokietijos kare prieš Sovietų Sąjungą, kuriai užėmus Lietuvą 1944 m., ji būtų buvus priešo kraštas ir jos likimas galėjo būti toks pat kaip Rytprūsių.

Nors tie Ribbentropo–Molotovo Pakto slaptieji protokolai turėjo likti griežtai slaptais pagal sustariančių šalių nuostatus, vistiek bent dalinis jų turinys paaiškėjo, kai Stalinas pasiūlė Lietuvos užsienių reikalų ministrui J. Urbšiui, atvykusiam į Maskvą 1939 m. spalio 3 d., kad Lietuva turėtų sudaryti sutartį su Vokietija, perleidžiant jai Suvalkijos dalį, o likusioji Lietuvos dalis turi tekti Sovietų Sąjungai, kas jau turėjo būti aišku ir be Stalino pasakymo.[6] Po to, buvo ryšių su Vokietijos valdžios įstaigomis dėl to Suvalkijos ruožo, kurios pasakė, kad tas reikalas "neaktualus".

Paaiškėjus, kad Hitleris yra susitaręs su Stalinu dėl Lietuvos teritorijos dalies perleidimo Vokietijai, o kita jos dalis turi tekti Sovietų Sąjungai, Lietuvos vyriausybei turėjo būti aišku, kad Lietuvos nepriklausomybės dienos yra suskaitytos ir tik padaryti ką galima ir ką reikėtų, jei Lietuvos valstybė žlugtų, nes iki to įvykio dar buvo likęs daugiau negu pusmetis laiko.

Labai naivus Lietuvos pasiuntinių (Balučio, Klimo ir Lozoraičio) memorandumas Lietuvos užsienių reikalų ministrui J. Urbšiui dėl Vokietijos pretenzijų į Užnemunę, kai jau buvo Maskvoje paaiškėję, kad Užnemunę turi gauti vokiečiai, o visa kita Lietuvos teritorija turi atitekti Sovietų Sąjungai. (Žiūr. "Gimtasis

Kraštas" 1988.XII.8-14 d.) Memorandume visai nekalbama apie tokį atvejį, kad Lietuva gali prarasti savo nepriklausomybę.

Lietuvos vyriausybės buvo planuota bent Lietuvos pasiuntinybes aprūpinti didesnėmis pinigų sumomis, bet ir tokį projektą nespėta įvykdyti. Lietuvos vyriausybė galėjo nutarti "in corpore" pasitraukti į Švediją arba į Vokietiją. Tuomet, būtume turėję Vakaruose Lietuvos egzilinę vyriausybę, kurios buvimas būtų palengvinęs Lietuvos laisvės bylos vedimą, nes ji būtų turėjus, pagal precedentus, Vakarų valstybių pripažinimą, kuris būtų tęsesis iki šios dienos, nes jokia Lietuvos komunistinė vyriausybė ligšiol vakarų valstybių nebuvo pripažinta.

4. Ribbentropo–Molotovo Pakto juridinis vertinimas.

Tas Paktas sudarytas tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos, kad Hitleris turėtų laisvas rankas užpulti ir nugalėti Lenkiją. Kai toks karas jau buvo užplanuotas, tai gal būtų buvę naturalus dalykas, susitarti su Stalinu dėl tos nugalėtos Lenkijos pasidalinimo, nes į tą senosios Lenkijos valstybę įėjo daug ukrainiečių ir gudų gyventojų, kurie turėjo rūpėti Sovietų Sąjungai, turinčiai savo sudėtyje tų tautų "respublikas".

Užpuldama Lenkiją, Vokietija tik sulaužė jai suteiktą pripažinimą ir Paryžiaus Paktą iš 1928 m., pasmerkiantį karus kaip priemonę politiniams ginčams spręsti. Šitie patys argumentai dėl Lenkijos galiojo ir Sovietų Sąjungai.

Kitas reikalas, kai tas Paktas lietė visą eilę kitų nepriklausomų valstybių, kaip Suomiją, Lietuvą, Latviją, Estiją ir dalį Rumunijos. Šį kartą tie du diktatoriai — Hitleris ir Stalinas — padarė dvidešimtame šimtmetyje nesuprantamą ir nepateisinamą susitarimą dėl laisvų valstybių užgrobimo, papildant ir tarptautinį baudžiamą nusikaltimą, nors jie tą vadino tik pasiskirstymu "įtakos sferomis".

Vokietijos politiniai ir kariniai vadai buvo Nürenbergo Tarptautinio Tribunolo nuteisti ir pakarti už Paryžiaus Pakto sulaužymą ir kitus prieš žmoniškumą padarytus nusikaltimus. Tik labai apgailėtinas faktas, kad tame Nürenbergo Teisme buvo dalyviais ir Sovietų Sąjunga, padariusi pasėkoje šio Pakto didesnių tarptautinių nusikaltimų, negu nacių Vokietija. Šį kartą Vakarų sąjungininkai, pataikaudami Stalinui, papildė tikrą teisminio proceso išniekinimą.

Lietuva neturėjo su Vokietija jokios nepuolimo sutarties, bet tokią sutartį turėjo Lietuva su Sovietų Sąjunga iš 1926 m. ir Taikos sutartį iš 1920 m., o Lietuvos nepriklausomybė buvo Lenino pripažinta dar sudarant Lietuvos Brastos sutartį su Vokietija 1918 metais.

Stalinas bandė išgauti iš Anglijos ir Amerikos Juntinių Valstybių sutikimą, perleisti jam Pabaltijo valstybes, bet nesulaukęs jų atsakymo, pasirįžo sudaryti su Hitleriu nepuolimo sutartį, pagal kurią Stalinui buvo atiduotos nepriklausomos Pabaltijo valstybės ir Suomija.

Šia proga tenka paminėti, kad bent Suomija nesutiko su Hitlerio – Stalino susitarimais ir tarp jos ir Sovietų Sąjungos kilo karas. Suomija irgi buvo paskelbus neutralumą, prasidėjus Vokietijos–Lenkijos karui. Kai Sovietų Sąjunga pareiškė Suomijai teritorinių pretenzijų, Suomijos pasiūlyti maži sienos pakeitimai, nepatenkino Sovietų Sąjungos, kuri 1939 m. lapkričio 28 d. atšaukė su Suomija sudarytą nepuolimo sutartį ir pradėjo karinius veiksmus. Tautų Sąjunga paskelbė Sovietų Sąjungą užpuolike ir ragino savo narius padėti Suomijai, bet ji nesusilaukė efektyvios pagalbos.[7]

Šiame kare suomių tauta ir jos kariuomenė parodė retą narsumą ir Raudonajai armijai padarė didelių nuostolių, bet nelygioje kovoje Suomija buvo priversta prašyti taikos ir 1940 m. kovo 12 d. sutartimi Makvoje užleido Sovietų Sąjungai Korelijos sąsmauką, Viipuri miestą, Žvejų pusiasalį, Suomijos įlankos salas, Sallos ir Petsamo sritis, o Hangö pusiasalį turėjo išnuomoti Sovietų Sąjungai 30 metų.

Jei Hitlerio Vokietija, užpuldama Lenkiją, papildė tarptautinį baudžiamą nusikaltimą, tai Sovietų Sąjunga, užpuldama Suomiją, papildė tokį pat tarptautinį kriminalinį nusikaltimą prieš taiką. Pabaltijo valstybes pavyko Sovietų Sąjungai pasiglemžti tik grąsinant karo veiksmais, bet ištremiant šimtus tūkstančių Pabaltijo gyventojų mirčiai į Sibiro koncentrcijos stovyklas, Sovietų Sąjunga yra papildžiusi tokį patį baudžiamą nusikaltimą prieš žmoniškumą, kokį papildė Hitlerio Vokietija, naikindama žydus, čigonus, lenkus, pačius vokiečius ir kitų tautų žmones savo koncentracijos stovyklose.

Prasidėjus Vokietijos karui su Sovietų Sąjunga, šiai pastarajai paskelbė karą ir Suomija. Vokietijai ir jos sąjungininkams karą

pralaimėjus, Suomija priėmė 1944 m. rugsėjo 2 d. pateiktas Sovietų Sąjungos paliaubų sąlygas, pagal kurias buvo atstatytos 1940 m. sienos, bet Petsamo sritis atiteko Sovietų Sąjungai, o karo nuostolius padengti Suomija įsipareigojo sumokėti Sovietų Sąjungai 300 milijonų dolerių. Nors Suomiją užgriuvo dideli ūkiniai rūpesčiai, bet jai pasisekė išlaikyti savo nepriklausomybę ir demokratinę santvarką.

5. *Ribbentropo–Molotovo Pakto atšaukimas.*

Lietuvos laisvinimo veiksniai išeivijoje — ALTAS ir VLIKAS — savo memorandumuose JAV vyriausybei bei kitų laisvų kraštų vyriausybėms per daug dešimtmečių paminėdavo, kad Ribbentropo–Molotovo Paktas buvo tas grubus tarptautinės teisės sulaužymas, sutartas tarp Hitlerio ir Stalino, kurio pasėkoje buvo užgrobtos Pabaltijo valstybės ir sunaikintos jų nepriklausomybės.

Panašų memorandumą Jungtinės Tautoms buvo parašę 1961 m. lapkričio mėn. Vašingtone rezidavę Pabaltijo valstybių diplomatiniai atstovai — Johannes Kaiv, Estijos; dr., Arnolds Spekke, Latvijos ir Joseph Kajeckas, Lietuvos.[8] Tame memorandume buvo pasmerkti slapti tarp Hitlerio ir Stalino padaryti susitarimai, pagal kuriuos Sovietų Sąjunga kariniais grąsinimais privertė Pabaltijo valstybes įsileisti į jų teritorijas Raudonosios armijos įgulas, o vėliau savo ultimatumais, sulaužant visas su Pabaltijo valstybėmis sudarytas sutartis, okupavo jų teritorijas ir įsteigė Sovietų Sąjungos "respublikas". Pabaltijo valsltybėse nebuvo pravesta jokių plebiscitų, kad jos nori įsijungti į Sovietų Sąjungą.

Šiuose memorandumuose nebuvo pareikalauta, kaip reikėtų pasitvarkyti su tuo nelemtu Ribbentropo–Molotovo Paktu, nes nei Jungtinės Amerikos Valstybės, nei Jungtinės Tautos negalėjo ką nors nuspręsti dėl to Pakto.

Pirmasis šio Hitlerio–Stalino sutarties atšaukimo reikalavimas atėjo iš Pabaltijo gyventojų sovietų vergijoje. Keturiasdešimties metų sukakties proga nuo Ribbentropo–Molovo Pakto pasirašymo, 45 Lietuvos, Latvijos ir Estijos piliečiai 1979 m. rugpiūčio 23 d. pasirašė bendrą deklaraciją, reikalaujančią pasmerkti ir atšaukti šią nelemtą Hitlerio–Stalino sutartį. Tarp tų 45 memorandumo signatarų randame bent 36 lietuvius ir likusius 9 estų ir latvių parašus, o iš lietuvių atkreiptinas dėmesys į Vladą Šakalį, vėliau dramatiškomis aplinkybėmis pabėgusį iš pavergtos Lietu-

vos ir dr. Algirdą Statkevičių (pasirašiusį: Algis Statkevičius), neseniai atvykusį į Jungtines Valstybes. Šį dokumentą pasirašė net keturi Lietuvos katalikų kunigai ir bent keturios lietuvės moterys.[9]

Memorandumas pasmerkia Ribbentropo–Molotovo Paktą su jo slaptaisiais protokolais kaip Stalino ir Hitlerio sutartą konspiraciją prieš Pabaltijo tautų suverenitetą. Jis užadresuotas Sovietų Sąjungos, Rytų ir Vakarų Vokietijų vyriausybėms bei Atlanto Chartą pasirašiusioms vyriausybėms ir tuometiniam Jungtinių Tautų Generaliniam Sekretoriui Kurt Waldheim.

Memorandumas kreipia reikalavimą į Sovietų Sąjungos vyriausybę, paskelbti pilną Ribbentropo–Molotovo Pakto tekstą su jo slaptaisiais protokolais, primindami Lenino Taikos Dekretą, pagal kurį Sovietų Sąjungos vyriausybė buvo atmetus slaptą diplomatiją, ir paskelbti tą Paktą niekingu ir negaliojančiu nuo jo pasirašymo dienos.

Abiejų Vokietijų vyriausybės irgi prašomos tą Ribbentropo–Molotovo Paktą paskelbti negaliojančiu nuo jo pasirašymo datos ir paskatinti (help) Sovietų Sąjungos vyriausybę likviduoti šio Pakto pasekmes, atitraukiant iš Pabaltijo valstybių svetimas okupacines pajėgas.

Atlanto Chartą pasirašiusios valstybės yra prašomos, laikantis moralinės atsakomybės, pareikšti savo tvirtą to Ribbentropo–Molotovo Pakto ir jo pasekmių pasmerkimą. Tautų apsisprendimo principas reikalauja įvairių formų ir metodų kovoje prieš kolonializmą, kuris yra tarptautinis nusikaltimas.

Memorandumo signatarai reikalavo, kad artimiausioje Jungtinių Tautų Visuotinio Susirinkimo sesijoje būtų svarstomas klausimas, kaip atstatyti Ribbentropo–Molotovo Pakto pasėkoje įvykusias pasekmes, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojams buvo atimta teisė nuspręsti savo pačių likimą.

Reikia laikyti, kad Vakarų Volietija yra tikroji Hitlerio Trečiojo Reicho įpėdinė ir jos nusistatymas šioje byloje turėtų būti pats svarbiausias. Skaitant tarptautinių teisės ekspertų nuomones, mums tenka nusivilti, kad Vakarų Vokietijos vyriausybė kažkaip išsisukinėja nuo savo atsakomybės už tą Ribbentropo–Molotovo Paktą ir jo slaptuosius sandėrius. Buvo aiškinama, kad kilus Volietijos–Sovietų Sąjungos karui 1941 m., visos sutartys tarp tų dviejų valstybių buvo nutrauktos. Nors šitoks aiškinimas

yra formaliai teisingas, bet tas Paktas nebuvo tik eilinė valstybių sutartis, o jos pasėkose buvo susitarančių šalių užgrobtos kitos nepriklausomos valstybės, taigi buvo papildytas tikras tarptautinis banditizmas.

Pagal prof. Boris Meissner nuomonę, kilus vokiečių–sovietų karui, nebuvo pakeista Vokietijos–Rusijos sutarties iš 1941 m. sausio 10 d. ratifikacijos dokumentais, todėl toji sutartis liko negaliojanti. Bet toji sutartis, nors ją vadina sienų sutartimi (Border Treaty), buvo tik trečias slaptas papildomas protokolas prie Ribbentropo–Molotovo Pakto, lietęs tik mažą Lietuvos teritorijos dalį (Užnemunę), todėl šio susitarimo negaliojimas anaiptol neatšaukia viso Ribbentropo–Molotovo Pakto.[10]

Jei Vakarų Vokietija tik šitokiais pigiais motyvais pagrindžia Ribbentropo–Molotovo Pakto regaliojimą, tai Pabaltijo tautų patriotai, pasirašę tą 45 piliečių memorandumą, stato teisingą reikalavimą, kad Vakarų Vokietijos vyriausybė oficialiai atšauktų to Pakto galiojimą ir pasmerktų jo pasekmes, ką visomis jėgomis turėtų paremti ir pabaltiečių išeivijos politiniai veiksniai.

Nuorodos:

1. Lietuvių Enciklopedija, XXV, R–Molotovo susitarimai, p. 215
2. Lietuvių Enciklopedija, XXIX, p. 244
3. William J.H. Hough, III, The Annexation of the Baltic States..., New York Law School Journal of International and Comparative Law, Winter 1985, p. 371
4. Lietuvių Enciklopedija, XXV, p. 215-216
5. Lietuvių Enciklopedija, XV, p. 356
6. Juozas Urbšys, Atsiminimai, Tautos Fondo leidinys 1988, p. 64; "Gimtasis Kraštas", 1988 m. gruodžio 8-14 d., "1939 Metai", Dokumentai apie Lietuvos–TSRS savitarpio pagalbos sutarties pasirašymą
7. Lietuvių Enciklopedija, XXIV, p. 196
8. William J.H. Hough, III, The Annexation of the Baltic States..., pp. 498-501
9. Ten pat, p. 511
10. Ten pat, p. 525

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

TARPTAUTINIAI KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ POSĖDŽIAI BELGIJOJE

Š.m. sausio mėn. 10 d. Briuselyje, Europos Parlamento rūmuose įvyko Europos Krikščionių Demokratų Unijos (UEDC) ir Europos Liaudies Partijos (PPE) Tarptautinės Politikos Komisijos posėdžiai, kuriuose dalyvavo Inž. A. Venskus — Europos Lietuvių Krikščionių Demokratų Tarybos pirmininkas.

Šiuose tarptautiniuose posėdžiuose, be kitų dienotvarkės punktų, buvo plačiai svarstomi ir Rytų–Vakarų Europos klausimai. Ypatingas dėmesys buvo skirtas okupuotiems Pabaltijo kraštams. Išsamų pranešimą apie pavergtos Lietuvos padėtį, drauge įjungdamas ir Estijos bei Latvijos problemas, padarė Inž. A. Venskus. Jis plačiai painformavo apie ok. Lietuvoje vykstančias masines manifestacijas, įkurtų sąjudžių ir organizacijų veiklą bei programas, apie mūsų tautos siekius į laisvą ir nepriklausomą gyvenimą. Pranešimas susilaukė labai atydaus dalyvių dėmesio ir gausių užklausimų.

Tarptautinės politikos posėdžiuose tarp 23-jų kraštų atstovų dalyvavo Europos Parlamento nariai P. Pflimlin (buv. E.P. pirmininkas), Dr. E. Klepsch (E.P. krikščionių demokratų grupės pirmininkas), M. Badenes, J. Mallet, Prancūzijos Parlamento narys, J.M. Daillet ir kiti.

TAUTOS LAISVĖS KOVŲ PRADŽIA

"Varpo" Šimtemčio sukaktis

JONAS DAUGĖLA

1989 m. sausio m. suėjo lygiai šimtas metų kaip Tilžėje buvo atspausdintas, knygnešių naštomis per stiriai saugomą sieną perneštas ir pavergtos Lietuvos kaimuose išplatintas pirmasis "Varpo" numeris. "Varpo" sumanytojas ir pradininkas buvo Didysis Varpininkas dr. Vincas Kudirka. Jo 130-tąjį gimtadienį irgi mes tais pačiais metais minime. "Varpo" negalima atskirti nuo Kudirkos. Tad ir tuo pačiu "Varpo" šimtmečio sukaktis gaubiasi dar didesne prasmingumo žyme.

Ši reikšminga sukaktis nėra vienos kurios nors pasaulėžiūrinės srovės pasididžiavimo šventė. "Varpo" pirmąjį šauksmą: "Kelkite, kelkite, kelkite" išgirdo visa lietuvių tauta. Tad ir nenuostabu, kad "Varpo" sukaktis rado didelį atgarsį visoje tautoje. Šios sukakties išvakarėse pavergtoje tautoje šiek tiek atsipalaidavo vergijos pančiai. Po ilgų tamsos metų mūsų pavergtoje žemėje aikštėse ir salėse lietuviai gali laisvai giedoti Kudirkos "Tautišką Giesmę", Gedimino kalne vėl plevėsuoja mūsų trispalvė. Šioje naujoje aplinkoje ir "Varpo" sukaktis rado tinkamą atgarsį. Ši sukaktis jau pradėta plačiai ir deramai minėti. O viso pasaulio lietuviams 1989-tieji metai yra paskelbti "Varpo" metais.

Be Kudirkos "Varpo" pradininkų skaičiuje buvo vos keli Varšuvos universiteto studentai. Tačiau jie visi suprato naujo laikraščio reikalingumą lietuvių tautai. Ir jie pirmieji sukruto padėti užpildyti "Varpo" puslapius. Šimtai kaimo biednuolių tuojau stojo savanoriais naują laikraštį gabenti per stipriai caro žandarų saugomą sieną ir nepabūgo lotynų raidėmis spausdintą lietuvišką žodį nuogomis krūtinėmis pridengti nuo žandarų kulkų. O tūkstančiai pavergtų lietuvių godžiai skaitė "Varpą". Kiekvienas jo numeris per rankas ėjo iš kaimo į kaimą iš pirkios į pirkią ir trumpu laiku savo mintimis ir šūkiais apvijo visą Lietuvos žemę ir visus lietuvius.

Tuo būdu savaime susidarė didelis ir veiksmingas varpininkų sąjudis. Pradžioje šis sąjudis nebuvo įgavęs aiškios organizacinės formos. Jis neturėjo nei savo įstatų, nei vadovybės. Ir tik vėliau,

dažniausia vasaros atostogų metu, kasmet Varšuvos, Maskvos studentai ir Mintaujos moksleiviai susiburdavo draugėn bendrai aptarti "Varpo" leidimą ir pasidalinti mintimis lietuviškais reikalais. Visai veiklai derinti ir ryšiui palaikyti jie jau išrinkdavo komitetą.

Bet 1902 metais spalio m. 17 d. Zubovų Dabikinės dvare suvažiavę varpininkai veikėjai sutarė steigti politinę Lietuvos Demokratų Partiją. Ši partija ir jos dinamiški veikėjai bei būrys pasekėjų gyvastingai reiškėsi ištisai visoje Lietuvos politinio gyvenimo istorijoje. Tiesa, tame istorijos kelyje partija kelis kartus keitė savo vardą ir nuolat tobulino programą. Bet tuo metu labai keitėsi ir visa gyvenamoji aplinka ir išorės nuotaikos. Tačiau per visus tuos laikus varpininkai liko ištikimi "Varpo" paskelbtiems idealams ir visada liko ištikimi tautos laisvės ir valstybinės nepriklausomybės siekimams.

Ir šiandien nėra lengvas uždavinys iš šimtmečio tolumos peržvelgti tikrąją šių siekių eigą ir būdus, kuriuos varpininkai naudojo siekdami tautos laisvės idealo. Šis šimtmetis netik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje yra nuspalvintas dideliais istoriniais įvykiais ir nepaliaujama šių įvykių kaita.

19-tojo amžiaus pabaigoje, kai Kudirka pradėjo organizuoti"Varpą", visa Europa dar buvo stiprių monarchijų valdžioje. Rusija, valdoma stipraus ir palyginti išmintingo caro Aleksandro III, jautėsi tvirtai ir saugiai. Ogi tuo metu ir mūsų Lietuva buvo tos Rusijos dalis. Vokietijoje Bismarkas jau buvo užbaigęs vidujines riaušes ir Vokietija visus savo medžiagiškus išteklius nukreipė į kariškos jėgos ugdymą. Italijoje jau ėjo prie pabaigos tautinio apsijungimo pastangos.

Tačiau, nebojant dar taip stipraus monarchijų įsigalėjimo, Europoje pradėjo dvelkti nauji tautinio liberalizmo vėjai. Pirmiausia jie pasiekė Balkanų šalis — Bulgariją ir Serbiją. O reikia prisiminti, kad tuo mtu ir mūsų patriarchas J. Basanavičius gyveno Bulgarijoje. Tad jis, turbūt, pirmas ir pajuto, kad "jau slavai sukilo nuo Juodmarių krašto ir pavasaris eina Karpatų kalnais"... Galbūt tie nauji vėjai ir paskatino Basanavičių išleisti "Aušrą".

"Aušra" ir Vincą Kudirką sugrąžino lietuvybei. Tačiau šie nauji vėjai jį paveikė Varšuvos universitete. Tad jis ir jo talkininkai savomis akimis daug ryškiau regėjo lenkų pozityvistines nuotaikas, kurios ypatingai vyravo jaunesnėje lenkų kartoje. Po ne-

pasisekusių 1831 ir 1863 metų sukilimų lenkų jaunuomenė buvo nusivylusi savo bajorų romantizmu. Jie pradėjo pozityviai galvoti apie lenkų visos tautos kultūrinę pažangą ir tautos medžiagiško gerbūvio pakėlimą.

Tų pozityvinių nuotaikų įtakoje Kudirka įsteigė "Lietuvos" draugiją ir parašė jos įstatus. Matuojant mūsų dienų mąstais, šie įstatai buvo labai kuklūs. Jie dar nedrįso skelbti valstybinės nepriklausomybės šūkių. "Lietuvos" draugijos "mieriais" buvo siekiama daugiau stiprinti mūsų tautos vidines jėgas. Jie skelbė "platinimą šviesos, atgaivinimą ir prikėlimą tautinės dvasios, pagerinimą ūkinės buities, platinimą rubežių lietuvystės". Tad šie įstatai daugiau atitiko tautos kasdieniams reikalavimams. Kiek vėliau Kudirka "Varpe" tuos siekius poetinėje formoje keturiais posmais išsakė "Tautiškoje Giesmėje", kuri buvo priimta Lietuvos Himnu.

"Lietuvos" draugija savo veiklos neišplėtė visoje Lietuvoje, kaip Kudirka buvo užmanęs. Tačiau jos "mieriais" buvo pagrįstos visos vėlesnės varpininkų politinių apraiškų programos. Tais pagrindais rėmėsi ir Lietuvos Demokratų partija, kurios veiklą Nepriklausomoje Lietuvoje tęsė Valstiečių liaudininkų s-ga.

Varpininkų srovė visada kėlė "Varpe" paskelbtus tautinės kovos šūkius. Aušrininkai savo tautos sampratą pagrindė istorinės praeities didybe. Kudirka "Varpe" ragino domėtis dabartine Lietuva. Jis tautos sąvoką susiejo su gyvenamojo momento realybe. O tuo metu ši realybė buvo labai skaudi ir varginga. Tad jis būrė visas tautos jėgas ir skatino visus lietuvius visomis jėgomis stengtis vienu ar kitu būdu šią relaybę pakeisti. Tuo ir pasireiškė tradicinis varpininkų srovės tautinis liberalizmas.

"Varpas" ir vėliau "Ūkininkas" brandino tautoje tikėjimą į demokratijos pranašumą. Jie tikėjo, kad tauta pati turi spręsti savo likimą ir tik ji pati turi teisę save valdyti. Ekonominiam gvenime demokratijos principus stengėsi įgyvendinti kooperacijos pagrindais.

Kudirka "Varpe" nevengė paliesti ir social-ekonomines problemas. Žinoma, tokie radikalūs pasiūlymai, kaip žemės reforma, nebetilpo net tolimiausių varpininkų svajonių ribose. Tačiau "Tėvynės Varpuose" jis puoselėjo mintį, kad darytume pastangas kooperatyviniu būdu iš dvarininkų supirkti dvarų žemes ir atiduoti jas žemę dirbantiems valstiečiams. Žinoma, ir tokie pasiūlymai

tais laikais galima būtų skaityti utopiniais. Tačiau tai vis dėlto ir buvo žemės reformos ir kooperatinio judėjimo pirmoji užuomina. Tad nenuostabu, kad nepriklausomos Lietuvos gyvenime varpininkai ir buvo žemės reformos pradininkai ir pakreipė Lietuvos ūkinį gyvenimą kooperatinio judėjimo pagrindais.

V. Kudirka nebuvo svajotojas — jis buvo realistas. Jis aiškiai matė, kad Lietuvos išlaisvinimas gali būti įmanomas tik surišus lietuvių laisvės kovą su kitų pavergtų tautų išsilaisvinimo pastangomis. Jis suprato, kad bendrųjų žmonijos laisvės troškimų ir idėjų negali sustabdyti, kad ir labai stropiai ginklais saugomos, monarchų sienos. Tad jis atitinkamų pasaulinių literatūros kūrinių vertimais rodė "Varpo" skaitytojams gražiausius laisvės kovų pavyzdžius pasaulyje ir skatino lietuvius jais pasekti.

Jis gerai suprato, kad to meto visuotinos liberalinės jėgos siekė laisvės netik savo tautoms, bet rėmė ir mažųjų tautų išsilaisvinimo pastangas. "Varpe" geriausiai šį tikėjimą išreiškė artimiausias "Varpo" bendradarbis ir Kudirkos darbų tęsėjas Povilas Višinskis: "Mūsų idealas — laisva, nepriklausoma Lietuva... išvien su kitomis laisvomis tautomis rūpinasi pagerinimu savo ekonomiško būvio ir žengia pirmyn".

Per visą trumpą savo tautinės veiklos dešimtmetį kovoje su rusais okupantais Kudirka skelbė tautos vienybės ir tautinio solidarumo nepakeičiamą būtinybę. Bet tas jam nei kiek netrugdė labai griežtai pasmerkti visus tuos, kurie skriaudė mūsų tautą ir trugdė jos laisvo gyvenimo viltis, nebojant ar tai buvo svetimieji ar savieji.

Pirmoje eilėje jis kovojo prieš caro valdininkų sauvalę ir žiaurias pastangas nužudyti tautinę sąmonę ir galutinai surusinti Lietuvą. Tuo pačiu jis kėlė tautos sąmoningumo ir jos kovingumo dvasią. Šiam tikslui jis pašventė veik ištisai "Tėvynės Varpų" publicistiką, o rusų valdininkų šunybėms ir jų kvailumui išryškinti gabiai naudojo satyras.

Nepagailėjo Kudirka piktų žodžių ir saviesiems. Jis piktinosi mūsų to meto inteligentais, kurie daugiau žavėjosi Varšuvos didmiesčiu ir lenkų kalba, bet užmiršo savo tautiečių nelaimes ir kasdieninio gyvenimo vargą. Ypatingai kliuvo žydams. Kudirka iš prigimimo buvo humanistas. Tačiau jis negalėjo ramiai žiūrėti į Lietuvos žydus, kurie piktnaudojo lietuvių tamsumą, juos išnaudojo. O ypatingai jį piktino žydų nuolatinis bendravimas su rusų

valdininkais. Dažnu atveju žydai "bizniavo" su caro pareigūnais ir išdavinėjo jiem lietuvių patriotinę veiklą. Vargu ar tokį Kudirkos nusistatymą būtų galima pavadinti antisemitizmo vardu?

Kudirka smerkė savuosius, kurie serga "kinkų drebėjimo" liga arba dėl "trupinio aukso ar gardaus valgio šaukšto" šalinasi nuo tautinės veiklos ir nueina tarnauti Lietuvos pavergėjams.

Visos šios mintys ir patriotinės nuotaikos labai trumpu laiku pasklido per visą Lietuvos šalį ir traukte traukė prie savęs to meto akademikų visuomenę.

Pradžioje apie "Varpą" spietėsi visi to meto inteligentai. "Varpe" bendradarbiavo ir jį rėmė ir to meto jaunieji kunigai. Tačiau jų bendradarbiavimą gerokai varžė to meto sulenkėjusi bažnytinė vyresnybė. Pats Kudirka buvo daugiau religinis indiferentas-agnostikas. Tačiau jis labai aukštai vertino religijos reikšmę žmonių švietimo ir ypatingai tautinio atgimimo tikslams bei tautos dvasinės stiprybės išlaikymui. Jis siekė, kad katalikybė pirmoje eilėje tarnautų lietuvių tautiniams idealams. Todėl jis visomis jėgomis kovojo prieš rusų pastangas išnaikinti kalalikybę Lietuvoje ir lietuvių tautą supravoslavinti. Ypatingai jį sukrėtė Kražių skerdynės. "Tėvynės Varpuose" šias caro valdininkų surengtas pasibaisėtinas skerdynes jis tiesiog dramatiškai aprašė ir šaukėsi pasaulio galybių teisingumo užstoti lietuvių tikinčiuosius. Jis šaukėsi žmonijos teisingumo, kad būtų ginamos Lietuvos katalikų teisės lietuvių kalba garbinti Dievą ir melstis iš lotyniškomis raidėmis parašytų maldaknygių.

To meto lietuviškoji bendruomenė buvo blaškoma įvairių išorinių nuotaikų. Iš Rusijos sklido socialistų revoliuciniai šūkiai, iš Lenkijos dar dvelkė tautinio pozityvizmo nuotaikos, o nuo Karpatų kalnų riedėjo grynai liberalizmo nacionalizmo idėjos.

Bet tuo pačiu metu lietuvių tauta gyveno politinio brendimo laikotarpį. Tad ir mūsų tautai, kaip ir visoms tam tikrą kultūrinį laipsnį pasiekusioms tautoms, buvo neišvengiamas politinės diferenciacijos procesas.

Jau daug anksčiau savais keliais nužygiavo Lietuvos socialistai, sukurdami savo socialdemokratų partiją. Vėliau nuo "Varpo" atsiskyrė kunigai.

Vos metams po Kražių skerdynių, kurias Kudirka tokiu įniršimu pasmerkė, tuometinis Popiežius Leonas XIII paskelbė encikliką. Šioje naujoje enciklikoje jis visus rusų imperijos gyven-

tojus ragino likti ištikimais caro valdžiai, o patį carą Aleksandrą pristatė teisingumo ir dorybių šviesiu pavyzdžiu.

Kudirka "Varpe" 1895 m. Nr. 1 karčiais žodžiais pasitiko šią encikliką ir piktinosi kunigais, kad jie nerado reikalo dėl jos atitinkamai pasisakyti. O aukštoji bažnytinė vyresnybė šią Popiežiaus encikliką net užgyrė. Istorikai tvirtina, kad šis konfliktas ir buvo pagrindinė priežastis, kad kunigai pasitraukė nuo "Varpo".

Tačiau ir kitais atvejais to meto sulenkėjusios bažnytinės vyriausybės nusistatymas daugelį patriotiškai nusiteikusių kunigų statydavo į keblią padėtį. Kun. J. Tumas-Vaižgantas dr. K. Griniui skundėsi: "kad jis esąs pakliuvęs į neišsprendžiamą problemą: būdamas kunigu turi laikytis bažnytinės drausmės ir prie revoliucijos negalįs prisidėti. Jis jaučiasi kaltas prieš savo tautą, kad neeinąs kaip reikiant su ja tokiu svarbiu momentu" (Dr. K. Griniaus prisiminimai psl. 86).

Nuo "Varpo" pasitraukę kunigai pradėjo leisti "Tėvynės Sargą" ir vėliau suorganizavo krikščionių demokratų s-gą.

Pirmuosius "Tėvynės Sargo" numerius Kudirka "Varpe" širdingai užgyrė. Tačiau savaime suprantama, kad vėliau negalima buvo išvengti ir gana aštrios polemikos. Tačiau tenka pasidžiaugti, kad visa ši polemika, tik su mažomis išiomtimis, buvo vedama abipusio respekto ir tolerancijos dvasioje.

1898 m. "Tėvynės Sargas" sveikino "Varpą": "sveikas pirmasis lietuviškas organe, kuris pirmas taip ilgai ištvėrei ant sargybos Lietuvos tiesų. Sveika, tarp mūsų santarvė!"

Varpininkų politinės veiklos apraiška Lietuvos Valstiečių Liaudininkų S-ga ir iš "Tėvynės Sargo" išaugusi Krikščionių Demokratų S-ga vėliau artimai bendradarbiavo Lietuvos valstybės atstatymo ir jos išlaikymo pastangose. Šis artimas bendradarbiavimas tęsiamas ir šiandien tautos išsilaisvinimo pastangas remiant.

"Varpo" atsiradimo pradžia yra surišta su gyvenamojo šimtmečio rytmečiu. Tačiau jo paskelbti šūkiai ir didžiosios V. Kudirkos mintys nei kiek neaptemdo ir šiandien — to paties šimtmečio išvakarėse. "Varpas" ir varpininkų srovė gimė tamsiausiose mūsų tautos gyvenimo dienose. Tokias pat sunkias dienas mūsų tauta išgyvena ir šiandien. Tuo pačiu šiandien yra daugiau negu bet kada prisimintina ši didinga šimtmečio sukaktis. Šiai sukakčiai

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA LIETUVOJE

(Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos istorija)

(Tęsinys iš praeito numerio)

ALBINAS GRAŽIŪNAS

Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimas

Tvarkant nepriklausomos Lietuvos gyvenimo įvairias sritis, negalėjo būti palikti nepatvarkyti ir bažnytiniai reikalai. Juo labiau, kad toje srityje buvo opių dalykų ir nemaža painiavos. Visų pirma visų tuomet buvusių trijų Lietuvos vyskupijų dalys buvo okupuotos Lenkijos, su kuria nebuvo jokių diplomatinių santykių. Be to, Žemaičių vyskupijai anksčiau priklausęs Kuršas buvo atgavusios nepriklausomybę Latvijos ribose. Antra, Lietuvos Bažnyčia neturėjo jokio vienijančio centro ir paskiros jos dalys priklausė kelioms skirtingoms jurisdikcijoms. Lenkų iš jų okupuotų Seinų, su kurija ir seminarija ištremtas vysk. A. Karosas su savo vyskupija priklausė Varšuvos akrivyskupijai, Žemaičių vyskupija priklausė Mohilevo arkivyskupijai, Lietuvos rankose išliko Vilniaus vyskupijos dalies administratorius priklausė lenkų okupuoto Vilniaus vyskupijai, gi Klaipėdos krašto katalikų parapijos — Varmijos vyskupijai.

Dėl tokios bažnytinės padėties kartais įvykdavo net tarp Lietuvos ir Vatikano nesusipratimų. Taip 1925 m. Lietuva pasijuto skaudžiai paliesta sudarius Vatikanui su Lenkija konkordatą, kuriuo bažnytiškai buvo patvarkyta ir lenkų okupuoto Vilniaus vyskupija. Nors tas konkordatas politinių sienų nesprendė ir turėjo nuostatus apie galimą bažnytinių provincijų pakeitimą,

---

apibūdinti, turbūt, geriausiai tinka jau naujųjų laikų Didžiojo Varpininko ir dr. V. Kudirkos ištikimo pasekėjo dr. Juozo Pajaujo žodžiai: "Šiandien mums gyvenant "šaltojo karo" ir šiaurės alianso laikais, tiesiog sunku įsivaizduoti, kiek entziazmo ir tikėjimo savo idėjomis reikėjo pirmiesiems varpininkams, kad įžvelgti vilties spindulėlį toje siaubingoje tamsoje".

lietuviams atrodė, jog Vatikanas pakankamai neatsižvelgiąs į lenkų padarytą jiems skriaudą. Lygiai toks susijaudinimas kilo Lietuvoje, kai lenkų persekiojamas Vilniaus vyskupas J. Matulevičius buvo priverstas atsisakyti vyskupijos ir iš Vilniaus išvykti.

Taip susipainiojusiems Lietuvos bažnytiniams reikalams sutvarkyti 1925 m. Pijus XI paskyrė buvusį Vilniaus vyskupą J. Matulevičių, pakėlęs jį tituliariniu Adulijos arkivyskupu, ir pilnomis vizitatoriaus teisėmis pasiuntė į Lietuvą.

Arkivysk. J. Matulevičiaus svarbausi uždaviniai buvo įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją ir sudaryti konkordatą. Tuo laiku laukė patvarkomi dar ir daug kitų bažnytinių reikalų — seminarijų, Lietuvos universitete įkurto Teologijos–Filosofijos fakulteto, vienuolynų, lenkų kalbos bažnyčioje bei pamaldų ir t.t.

Bendraudamas su Lietuvos vyskupais ir vyriausybe, apaštališkasis vizitatorius, nors ir turėjęs suderinti įvairias skirtingas nuomones, savo uždavinį atliko sėkmingai ir palyginti greitai. Jau 1926 m. blandžio 4 d. buvo paskelbta apaštališkoji konstitucija, kuria buvo įkurta Lietuvos bažnytinė provincija, sudaryta iš Kauno arkivyskupijos ir keturių vyskupijų. Oficialus popiežiaus raštu paskelbimas ir Kauno metropolito ingresas į katedrą įvyko 1926 m. gegužės 13 d., Kristaus Dangun Žengimo šventėje, dalyvaujant apaštališkajam vizitatoriui, seniems ir naujiems Lietuvos vyskupams, vyriausybei, seimo nariams, užsienio diplomatams, organizacijoms ir daugybei tikinčiųjų.

Buvo likę tik baigti susitarti dėl konkordato. Susitarimą uždelsė ypač Vilniaus srities klausimas. Derybos dėl konkordato iš tikro buvo pradėtos jau 1923 m., bet vis nebuvo pasiekta susitarimo kaip tik dėl Vilniaus srities bažnytinio sutvarkymo. Lietuva reikalavo, kad okupuotos Lietuvos dalies bažnyčia būtų priskirta Lietuvos bažnytinei provincijai arba bent padaryta priklausoma ne nuo Varšuvos, bet tiesiai nuo Romos. Vatikanui, kuris norėjo išlaikyti gerus santykius tiek su Lietuva, tiek su Lenkija, buvo nelengva rasti abi puses patenkinančią išeitį. Pagaliau, sudarydamas su Lenkija konkordatą, Vatikanas padarė tuo klausimu sprendimą, kuris lietuvius nepatenkino ir dar padėtį padarė daugiau painią. Tad ir šiuo atveju konkordato reikalas ne taip lengvai sprendėsi. Lietuva norėjo konkordate savo tautines aspiracijas kiek įmanoma geriau apginti.

Po 1926 m. seimo rinkimų į valdžią atėjusi kairiųjų koalicija

konkordatą pasirašyti visai nesiruošė. Ji net nepripažino Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo, nors tai buvo grynai bažnytinis reikalas. Tad konkordatas buvo pasirašytas tik 1927 m. rugsėjo 27 d. jau tautininkų vyriausybės. Ši vyriausybė jau anksčiau ruoštą konkordatą pasirašė gana skubotai ir daug nesiderėdama, nes jai buvo pasidarę aktualu turėti argumentą prieš kylantį katalikų visuomenės ja nepasitenkinimą, tačiau Vatikanas vėliau turėjo dėl to konkordato vykdymo su tautininkų vyriausybe nemaža sunkumų. Tačiau tai nesumažino Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo reikšmės. Gerai susitvarkiusi viduje, Lietuvos Bažnyčia buvo pasiekusi didelių dvasinių laimėjimų. O ir tautiniu bei politiniu atžvilgiu Lietuvos Bažnyčios nepriklausomybė nuo kaimyninių kraštų bažnytinės jurisdikcijos buvo didelės reikšmės, nes užkirto kelią iš tokios priklausomybės lengavai kylantiems net ir valstybės užsienio politikos sunkumams.

Socialinių ir ūkinių organizacijų išaugimas

Labai didelę dalį savo jėgų atiduodami politinei sričiai, krikščionys demokratai tačiau ir kitų sričių neapleido. Lietuvos nepriklausomybės kūrimo laiku įsisteigę ar karo sutrukdytą veiklą atgaivinę, jų socialinės ir ekonominės organizacijos palyginti greitai išaugo ir išplėtė savo veiklą.

Ypatingai greit išaugo Ūkininkų Sąjunga. 1921 m. turėjusi dar tik 54 skyrius, ligi krikščionių demokratų valdymo pabaigos ji turėjo jau per 400 skyrių su daugiau kaip 40,000 narių. Tie skyriai pirmoj eilėj padėjo savo nariams parduoti linus, sėmenis, grūdus bei kitus jų ūkio produktus ir apsirūpinti trašomis bei kitais žemės ūkiui reikalingais dalykais. Metinė apyvarta siekė ligi 45 milijonų litų. O šalia to Sąjunga buvo sukūrusi visą eilę savo organizacijų bei įstaigų specialiems reikalams. Savo nariams aprūpinti prieinamomis sąlygomis kreditų Ūkininkų Sąjunga buvo įkūrusi 184 smulkius kredito kooperatyvus, kurie turėjo 16,500 narių. Visi šie kredito kooperatyvai buvo susijungę į Kaune veikusį Centrinį Ūkininkų Banką, kuris teikė jiems paskolas bei atlikinėjo kitas bankines operacijas. Centrinis Ūkininkų Bankas taip pat finansavo trašų bei kitų ūkio reikmenų importą. Metinė šių kredito įstaigų apyvarta siekė ligi 35 milijonų litų. Lietuvos Kooperatyvų Centras jungė apie 100 vartotojų kooperatyvų su 10,000 narių, aprūpindamas savo narius vartojimo reik-

menimis. Vietos kooperatyvams aprūpinti prekėmis Kaune, Šiauliuose ir Vikaviškyje turėjo savo urmo sandėlius. Lietuvos Kooperatyvų Centro metinė apyvarta siekė 15 milijonų litų. Pieno Perdirbimo bendrovių Sąjunga jungė per 100 kooperatyvinių pieninių, į kurias daugiau kaip 3200 ūkininkų pristatinėjo pieną ir kiaušinius. Šios Sąjungos tikslas buvo sviestą ir kitus pieno produktus bei kiaušinius eksportuoti į užsienį. Svarbiausia jos užsienio rinka buvo Anglija. Metinė apyvarta siekė 10 milijonų litų. Kaipo savarankiška ūkinė organizacija buvo įsteigta bendrovė "Sodyba", kuri turėjo tikslą išplėsti Lietuvoje vaisių ir daržovių perdirbimą, gamindama vaisių vyną ir sultis, marmeladą, saldainius bei kitus šios rūšies produktus.

Be to, Ūkininkų Sąjunga buvo narys laivų bendrovės Lietuvos Eksportas ir draudimo bendrovės Lietuvos Lloydas. "Maistui" pereinant į mėsos produktų apdirbimo ir eksporto sritį, Ūkininkų Sąjunga parėmė šią ūkininkams reikšmingą bendrovę 1925 m. nupirkdama 2,250 jos akcijų. Dalyvavo taip pat kooperatinei idėjai propaguoti įkurtoje Lietuvos Kooperatyvų Taryboje, kuri šalia kito ko leido ir kooperacijos klausimams nagrinėti žurnalą "Gerovė".

Jau nurodytą Ūkininkų Sąjungos veiklą dar papildė ruošimas jos nariams ir kitiems ūkininkams ūkio klausimais paskaitų bei trumpalaikių kursų, organizavimas trašų, sėklų ir ūkio mašinų bandymų, laikymas javų valymo bei gyvulių kergimo punktų, linų apdirbimo punktų ir tokių ūkininkams reikalingų įmonių, kaip malūnai, lentpiuvės, plytinės ir ki.

Lietuvos Darbo Federacija, savo veikimo pradžioje apjungusi vos 4,000 organizuotų darbininkų, ilgainiui išaugo į didžiulę organizaciją, kuri turėjo arti 400 skyrių, kuriuose buvo dešimtys tūkstančių narių. O faktinė federantų šeima buvo dar žymiai didesnė. Seimų rinkimo metu Darbo Federacijos kandidatų sąrašas yra surinkęs ligi 130,000 balsų. Šie balsuotojai, nors geroka jų dalis nebuvo formalūs Darbo Federacijos nariai, savo idėjiniais įsitikinimais taip pat buvo federantai ir laikė Darbo Federaciją savo atstove bei jų reikalų gynėja.

Darbo uždaviniai buvo pasiskirstyti tuo būdu, kad darbininkų ir darbo politikos sritis atiteko pačiai Federacijai, gi tiesioginis darbininkų reikalų rūpinimas — federalinėms sąjungoms ir skyriams.

Savo uždavinius didele dalimi Federacija vykdė seime, rūpindamasi darbininkų reikalus atitinkančių ekonominių bei socialinių įstatymų leidimu. Aukščiau minėtų socialinių bei ekonominių įstatymų išleidimas nemaža dalimi buvo ir Lietuvos Darbo Federacijos nuopelnas. Bet ir šalia seimo ji vykdė gana platų darbą. Visų pirma ji palaikė artimus ryšius su profesinėmis darbininkų sąjungomis, kurios ir neįėjo į josios sudėtį, kaip geležinkeliečių, metalo darbininkų ir kitomis, remdama jų reikalavimus bei teikdama joms kitokią pagalbą. Matydama, jog trūksta kurios nors srities darbininkų organizacijos, ji taip at ėmėsi tokią organizaciją įkurti, nors nebūtinai ta organizacija turėjo būti jos narys. Taip, priėjus įsitikinimo, kad mažažemiai ir naujakuriai turi savo skirtingų reikalų, kurių be savo organizacijos negali patenkinamai aprūpinti, 1925 m. Darbo Federacijos veikėjai įkūrė Lietuvos Mažažemių ir Naujakurių Sąjungą, kuriai jie ir vadovavo, nors į Darbo Federaciją ši Sąjunga neįėjo.

Nors Lietuvos Darbo Federacija pagal pradinį planą turėjo būti tik įvairių krikščionių darbininkų sąjungų federacija, tačiau ilgainiui buvo pradėta kurti daugiausia tiesiog pačios Darbo Federacijos skyrius. Tuo būdu organizacijos atžvilgiu ji pasidarė nevienalytė. Bet praktiškai tarp pačios Federacijos skyrių ir federalinių organizacijų bei jų padalinių kokio žymesnio skirtumo nebuvo — ir vieni ir kiti dirbo tą patį darbą.

Šio darbo pobūdį gali pavaizduoti kad ir profesinės darbininkių ir tarnaičių Šv. Zitos Draugijos veikla. Ši apie 800 narių turėjusi draugija buvo pasistatydinusi Kaune didelius namus, kur laikė viešbutį, valgyklą ir įvairias savo dirbtuves. Turėjo taip pat savo ligoninę bei poilsio namus, laikė viešbučius ir valgyklas bei kitas įstaigas kitose vietose, ir tuo būdu lengvino savo narių būklę bei tarnavo visuomenei.

Kiti Darbo Federacijos padaliniai turėjo savo darbo biūrus, organizavo iš savo narių darbo arteles ir ėmėsi atlikti įvairius valdinius bei privačius darbus, steigė savo kooperatyvus, turėjo savišalpos kasas bei kitais panašiais būdais stengėsi kelti savo narių gerovę.

Darbą ekonominei darbininkų gerovei pakelti ir socialiniam teisingumui ginti papildė dar plačiai vykdytas švietimo ir kultūros darbas. Darbo Federacijos padaliniai rengė paskaitas, vaidini-

mus, gegužines, steigė savo knygynus bei skaityklas, organizavo chorus ir ėmėsi kitos panašios kultūrinės veiklos.

Lietuvių Katalikių Moterų Draugija lygiai sparčiai augo, kaip ir kitos krikščionių demokratų organizacijos. 1921 m. ši draugija turėjo tik 1 mergaičių žemės ūkio mokyklą, 2 vakarinius kursus, 2 audimo ir 2 verpimo kursus, 1 skaityklą, 1 vaikų darželį, 10 arbatinių, 2 viešbučiu, 2 kepyklas, 1 parduotuvę, 1 geležinkelio stoties knygynėlį, 1 vaikų prieglaudą, ir 1 elgetyną. Skyrių ir narių skaičius dar buvo taip pat neišaugęs. Gi apie 1926 m. Lietuvių Katalikių Moterų Draugija jau turėjo apie 270 skyrių ir arti 30,000 narių, o jos veikla buvo keleriopai išaugusi.

Pirmoj eilėj tenka paminėti šios draugijos įnašą į valstybės atstatymo darbą. Dar pačioj nepriklausomybės kūrimo pradžioj draugija ir jos padaliniai jau rinko aukas ir siuntė į Vilnių Valstybės Tarybos darbui paremti.

Nepriklausomybės karų metu L.K. Moterų Draugija organizavo kariuomenės šelpimą. Tam reikalui sudaryta komisija tvarkė iš skyrių ir kitų aukotojų gautus drabužius, maisto produktus bei kitus reikmenis ir siuntė kariams į frontą. Tos komisijos pastangomis vėliau buvo suorganizuotas bendras Lietuvių Moterų Tėvynei Ginti Komitetas, kuris šį darbą išplėtė dar platesniu mąstu.

Nuo seimų darbo pradžios per savo atstoves seimuose L.K. Moterų Draugija daug dėmesio kreipė į moterų teisių gynimą. Jau anksčiau buvo minėtos jų pastangos, kad būtų sulygintos ne tik politinės, bet ir civilinės moterų teisės su vyrų. Kai buvo ruošiami švietimo srities įstatymai, draugijos atstovės vėl tvirtai pasisakė prieš mažesnes mergaičių mokykloms programas, kad tai neužkirtų joms kelio į aukštesnį mokslą. 1926 m. kairiųjų vyriausybei užsimojus ištekėjusias moteris atleisti iš tarnybų, draugijos iniciatyva moterys atstovės seime įteikė ministrui pirmininkui interpeliaciją, kurioj iškėlė, jog toks vyriausybės nutarimas prieštarauja konstitucijai ir veikiantiems įstatymams.

Moterų švietimui draugija laikė 4 mergaičių ūkio mokyklas, kurias baigė apie 2,000 mergaičių. Prie tų mokyklų, ypač vasaros metu, buvo ruošiami mergaitėms ir moterims namų ruošos kursai. O šį darbą dar papildė ruošimas paskaitų, parodų, leidimas spaudos, kūrimas knygynų bei kitos panašios priemonės.

Medžiaginei gerovei kelti draugija buvo įkūrusi keliolika

kooperatyvų bei šiaip parduotuvių, laikė 8 viešbučius, 8 valgyklas, o prie jos ūkio mokyklų buvo javų valymo, kergimo, vaisių džiovinimo punktai.

Šalia švietimo ir ūkinės srities visą laiką draugijai ypatingai dar rūpėjo socialiniai reikalai. Pirmiausia ji ypač kreipė dėmesį i dvi didžiąsias socialines blogybes — prostituciją ir girtybę. Per savo atstoves seime ir visuomenėje draugija griežtai kovojo su prostitucijos legalizacija. 1925 m. jos pastangomis buvo seimui įteikti tuo klausimu 2 įstatymo projektai. Kovoje su alkoholiu ji ne tik rėmė pastangas įstatymų keliu mažinti krašte girtavimą, bet ėmėsi ir kitų priemonių. Nuo 1924 m. josios skyriuose buvo pradėta steigti abstinenčių sekcijos. Be to žmonėms nuo smuklių sulaikyti laikė arbatines, kuriose, atvykę į miestelį gyventojai galėjo apsistoti ir pavalgyti, išvengdami tuo būdu ėjimo į smukles.

Rūpinos Lietuvių Katalikių Moterų Draugija ir vargšų globa. Ji pati laikė 16 senelių prieglaudų ir tose vietovėse, kur savų prieglaudų neturėjo, teikė žymios paramos parapijų laikomoms labdaros įstaigoms. Bet ypač rūpinosi vaikais ir jaunimu. Jau nuo 1920 m. pradėjo organizuoti vaikų lopšelius, darželius bei aikšteles. Taip pat daugely vietų šios draugijos skyriai į savo rankas buvo paėmę Angelo Sargo Vaikų Draugijos kuopų tvarkymą ir vadovavimą. Vyresnio amžiaus jaunimui globoti įvairiose krašto vietose draugija laikė moksleiviams bendrabučius, kuriuose buvo teikiama juose gyvenantiems moksleiviams rūpestinga globa.

Prie skyrių daug kur buvo įkurti gailestingų darbų būreliai, kurie rūpinosi apleistomis šeimomis, vargšų globa bei slaugymu ir teikimu medžiaginės bei dvasinės paramos kaliniams. Ypač buvo kreipiamas dėmesys į paramos reikalingas motinas.

Pačioje draugijoje taip pat buvo vykdomi savišalpos darbai. Be atsitiktinės narėms paramos nemaža skyrių turėjo ir pastovius savišalpos fondus.

PO 1926 M. PERVERSMO

1926 m. gruodžio 17 d. perversmui pašalinus nuo valdžios kairiųjų partijų bei mažumų koaliciją, krikščionims demokratams buvo pasiūlyta įeiti į naujai sudaromą vyriausybę.

Sukilimui krikščionys demokratai buvo priešingi. Jie net buvo įspėję valdančiuosius, kad jų žiniomis esąs rimtas perversmo

pavojus. Tačiau, sukilimui įvykus, jie turėjo skaitytis su įvykusiu faktu ir savo laikyseną derinti su nauja padėtimi. Juo labiau, kad nebuvo jokių perspektyvų, jog galėtų būti atstatyta status quo ante. Ne tik sukilėliai nebūtų su tuo sutikę, bet ir pati buvusioji vyriausybė nepaliko tokios galimybės, be žymesnio spyrimosi įteikdama prezidentui atsistatydinimą, kurį priėmęs prezidentas naują vyriausybę sudaryti pavedė sukilimą inspiravusių tautininkų veikėjui A. Voldemarui. Tokios padėties akivaizdoje krikščionims demokratams tik rūpėjo, kad greičiau būtų baigta pavojinga sukilimo padėtis ir grįžta prie konstitucinės tvarkos. Jie tad į naują vyriausybę įeiti sutiko, statydami tik vieną sąlygą, jog naujoji vyriausybė grįš prie konstitucinio krašto valdymo. Sukilimo pastatyti naujos vyriausybės organizatoriais tautininkų vadai tokį pažadą davė ne tik krikščionims demokratams, bet ir buvusiam ligi tolk prezidentui dr. K. Griniui, kuris be tokio pažado nesutiko atsistadytinti. Pagaliau, išrinkus jį prezidentu, A. Smetona iškilmingai seime prisiekė saugoti konstituciją. Tad krikščionys demokratai į naująją vyriausybę įėjo.

Sudarius naują vyriausybę ir išrinkus naują seimo prezidiumą, kuri sudarė vieni krikščionių demokratų bloko atstovai, prasidėjo vėl gana normali šių institucijų veikla. Nors seime kairųjų atstovai padarė gana piktų priekaištų dėlk įvykusio perversmo ir kitų grupių tuo metu laikysenos, bet ir jų atstovai ne tik šiaip aktingai dalyvavo seimo darbuose, o buvo net ir svarstomų įstatymų referentais. Tik vyriausybės prieky atsistojusieji tautininkų vadai neturėjo noro laikytis ne tik veikusios konstitucijos, bet ir pačios demokratijos. Jiems darė įspūdžio tuo metu įvairiuose Europos kraštuose pradėjusios įsigalėti diktatūros, ir jie palinko taip pat eiti ta kryptimi. Tad 1927 m. balandžio 12 d. paleido seimą ir naujų rinkimų nepaskelbė.

Tautininkams konstitucijos nustatyta tvarka seimo rinkimų neskelbiant, pasibaigė jai ir ligi tol sklandžiai nėjęs krikščionių demokratų su jais bendradarbiavimas. Prieš tokį elgesį protestuodami, tų pat metų gegužės mėnesį krikščionys demokratai iš vyriausybės pasitraukė ir perėjo į griežtą tautininkų vyriausybei opoziciją.

Tautininkų valdžia, nors ir nenueidma ligi tokių kraštutinumų, kaip komunistų, nacių bei fašistų diktatūros, pasižymėjo visu

tuo, kas yra diktatūrai būdinga. Tad Lietuvos krikščionys demokratai iš jos patyrė daug gana brutalaus persekiojimo.

Tautininkų vyriausybei rūpėjo krikščionims demokatams — kaip ir kitoms opozicinėms grupėms — užčiaupti burną, sulaikyti jų veiklą, suardyti jų organizacijas, ir taip juos sulikviduoti. Šio tikslo ta vyriausybė siekė daug nesivaržydama dėl priemonių. Spaudos cenzūra, politinių organizacijų uždarymas, o kitų veiklos didelis varžymas, žymesnių veikėjų apstatymas slaptosios policijos sekliais ir įvairiais būdais terorizavimas, atleidimas iš tarnybų ir pagaliau kalinimas bei trėmimas charakterizavo tautininkų pastangas opozicijai sunaikinti. Net ir socialinėms bei ūkinėms krikščionių demokratų bei jiems artimoms organizacijoms vienoms teko savo veiklą visai nutraukti, kitoms gi labai susiaurinti arba bent į kitą plotmę perkelti. Ūkininkų Sąjunga buvo brutaliu būdu išdraskyta, vienas josios įstaigas įjungiant į kitas organzacijas, o likusias likviduojant ar priverčiant likviduotis nutraukimu kreditų bei panašiomis priemonėmis. Darbo Federacija dėl taikomų jos nariams presijų savo veiklą turėjo taip pat sustabdyti. Tik patiems valdantiems bijant, jog, likvidavus krikščionių darbininkų sąjudį, darbininkija bus pastumėta į komunizmą, buvo leista įsteigti Lietuvos Krikščionių Darbininkų Sąjungą, kuri perėmė nustojusios veikti Darbo Federacijos likučius. Tačiau tai buvo jau visai kitos rūšies organizacija — ji veikė beveik grynai Katalikų Akcijos plotmėj ir su episkopato skiriamu dvasios vadu. Jos veikla turėjo neišeiti iš darbininkijos apaštalavimo, švietimo bei jos kultūrinės veiklos vadovavimo ribų. Kova už darbininkų teises, socialines reformas, socialinio teisingumo įgyvendinimą buvo laikoma politika, į kurią be valdančiųjų niekas neturėjo teisės kištis. Lietuvių Katalikių Moterų Draugija, kuri politikoj savo vardu nedalyvavo, kaip darė Ūkininų Sąjunga ir Darbo Federacija, buvo kiek mažiau persekiojama. Tačiau ir ji turėjo pereiti daugiau į Katalikų Akcijos plotmę, vykdydama pasauliečių apaštalavimą moterų tarpe. Nuo 1929 m. ir jai buvo episkopato skiriamas dvasios vadas. Socialinėj srity ir ši draugija turėjo ribotis socialinės globos bei karitatyvine veikla ir neliesti socialinės politikos ar socialinių reformų klausimų. Net beveik grynai švietimo darbu po karo apsiribojusios "Žiburys" ir "Saulė" veiklos vystyti nebegalėjo, nes jų sukurtos aukštesniosios mokyklos iš jų buvo kuone visos atimtos ir suvalstybintos. Katalikų Mokytojų Sąjunga taip pat mažai tegalėjo

veikti, nes už dalyvavimą jos veikloje grėsė pavojus būti atleistam iš darbo. Pagaliau laikydami, jog krikščionių demokratų prieauglis susiformuoja Ateitininkų organizacijoj, tautininkai uždarė aukštesniosiose mokyklose veikusią Moksleivių Ateitininkų Sąjungą, palikdami veikti tik skautų organizaciją, kurią pasiėmė tiesioginėn savo žinion, ją suvalstybindami. Buvo tikimasi, jog, nebelikus moksleivių ateitininkų, ilgainiui turės sunykti, negaudamos prieauglio, ir ateitininkų studentų bei sendraugių sąjungos, o tuo pačiu ir visas krikščionių demokratų sąjudis, kurio veikėjai rekrutuojasi iš ateitininkijos eilių.

Šios sąlygos krikščionių demokratų sąjudį nustūmė į pogrdį. Viešumoj liko tik eilė jų rankose buvusių įstaigų ir tos krikščioniškai demokratinės krypties organizacijos, kurias valdantiems buvo sunkiau pasiekti, kaip aukštųjų mokyklų studentų korporacijos, kurias gynė kad ir apkarpyta akademinė autonomija. Tačiau priverstas pasitraukti į pogrindį krikščionių demokratų sąjudis buvo pasiryžęs nekapituliuoti ir kovoti už demokratinės santvarkos Lietuvoje atstatymą. Šioje kovoje vadovavo Krikščionių Demokratų Partija, kurią tautininkų režimas neįstengė tiek sunaikinti, kaip Ūkininkų Sąjungą ar Darbo Federaciją, ir kuri, būdama grynai politinė organizacija, neturėjo nė pagundos ginti savo egzistenciją perkėlimu savo veiklos svorio į kitą sritį.

Nors būdami ir pogrindy, krikščionys demokratai nevengė daryti žygių pas valdančiuosius, kai tik matė tam reikalą. Kai tik iškildavo koks kraštui rimtas sunkumas ar valdantieji pradėdavo kokią ypatingai kraštui žalingą akciją, partijos vadovybė darydavo demaršus ir atitinkamus pareiškimus.

Tai paprastai sukeldavo valdančiųjų pyktį. Tačiau ir pykdami ne vienu atveju jautėsi verčiami vengti kraštutinumų, kurie sukeltų krašte ypatingai griežtą reakciją.

Krikščionių demokratų rankose buvusių visa eilė laikraščių, nors ir varginami beatodairinės cenzūros, išnaudojo visas galimybes iškelti vadinamo autoritetinio valdymo trūkumus ir reikalą grįžti prie demokratinės santvarkos. Už tai tie laikraščiai daug kartų mokėjo baudas, jų redaktoriai pakartotinai ėjo į kalėjimą, tačiau jie nenutilo. Ypač didelį vaidmenį suvaidino dienraštis "Rytas". Cenzūrai dažnai ištisus puslapius išbraukiant, slaptosios policijos sekliams nuolat stovint ties redakcija ir sekant visus ten ateinančius, jį skaitantiems valstybės tarnautojams gaunant dėl

to iš savo viršininkų įspėjimus, jis negalėjo nei būti žurnalizmo šedevras, nei turėti yptingai daug prenumeratorių. Tačiau jis ir pozicijos ir opozicijos buvo laikomas balsu, kurio negalima ignoruoti, nes jis reiškia visuomenėje plataus pritarimo turinčio sąjudžio pasiryžimą prieš diktatūrą nekapituliuoti, bet kovoti ir laimėti. Gi kaip savarankiška organizacija veikęs Leono XIII fondas išleidęs "Visuomenininko Biblitekos" vardu seriją knygų, kuriose buvo nagrinėjami Krikščioniškosios demokratijos bei kiti socialiniai ir politiniai klausimai.

Tuo pat metu krikščionių demokratų veikėjai dar stipriau kaip ankščiau jungėsi į legaliai veikusių katalikų organizacijų darbą. Faktiškai visoms žymesnėms tos rūšies organizacijoms, neišskiriant nei Katalikų Veikimo Centro, į kurį buvo susitelkusios visos Katalikų Akcijos organizacijos, jie vadovavo.

Vadovaudami Katalikų Akcijos organizacijoms, jie nepadarė tų organizacijų politiniais krikščionių demokratų sambūriais, nes to nesiekė. Tačiau iš jų susidarė ta tvirta ir įgudusi vadovybė, kuri sėkmingai vadovavo, kad tautininkai pradėjo plačiu mastu kultūrkampfą, siekdami sunaikinti katalikų organizacijas, kad neliktų konkurentų jų sukurtoms tų pat sričių organizacijoms. O tai turėjo toli siekiančių pasekmių. Dėl katalikų organizacijoms vadovavusių ryžtumo, tautininkai tas organzacijas sugriauti neįstengė ir savo tikslo nepasiekė. Tuo būdu buvo sukliudyta katalikiškos Lietuvos visuomenę suvaryti į laicistines tautininkų organizacijas, kuriose turėjo būti jai įskiepyta laicistinė tų organizacijų dvasia. Kartu buvo taip pat sukliudyta plačias tautos mases apkrėsti ir diktatūrine dvasia, nes tos tautininkų organizacijos buvo ne tik laicistinės, bet ir antidemokratinės.

Tokios krikščionių demokratų laikysenos rezultatas buvo tas, kad jie, nors patyrę nemaža smūgių ir neteisybės, šio laikotarpio gale bauvo ne tik nenusilpę, bet greičiau išaugę į dar stambesnę viuomeninę pajėgą, kaip buvo prieš 1926 m. perversmą. Nors jų partijos uždarymo niekas neatšaukė, 1939 m. gale vėl išėjo į viešumą, sušaukdama viešą savo partijos konferenciją, kuriai rinktis niekas jau nebekliudė.

Šios ypatingai gausios konferencijos sudėtis žymiai skyrėsi nuo ankstesniųjų. Jos dalyvių didžiąją dalį sudarė jau pogrindžio laikotarpy išaugę veikėjai. Ir šis Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos prieauglis teikė ateičiai gražių vilčių. Visų pirma tai buvo

ryškaus idealistinio nusiteikimo žmonės, nes į krikščionių demokratų eiles atėję tuo laiku, kai iš to galima buvo tikėtis tik nemalonumų. Ilgai trukusioje kovoje su diktatūra jau užgrūdinti ir įgiję vertingo patyrimo. Pagaliau ir pilnai kvalifikuoti imtis įvairių probllemų spendimo, nes tai buvo daugiausia akademinio pasiruošimo inteligentija.

Deja, ši Lietuvos krikščionių demokratų karta negavo progos savo pasiruošimą valstybinio Lietuvos gyvenimo tvarkyme panaudoti. Nė metams nuo pastarosios Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos konferencijos nepraslinkus, Lietuva buvo okupuota sovietinės Rusijos.

OKUPACIJOS IR TREMTIES METAI

Lietuvos okupacija buvo tiesioginis rezultatas Stalino ir Hitlerio sutarties, kuria jie pasidalino įtakos sferomis. Ta sutartimi Hitleris paliko Lietuvą Sovietų įtakos sferoj. O tai reiškia Sovietams Lietuvos atžvilgiu laisvas rankas, ir jie ta laisve pasinaudojo Lietuvai okupuoti.

Sovietinė Lietuvos okupacija tačiau nebuvo paprasta karinė okupacija. Ji faktiškai buvo jau seniau suplanuotas Lietuvos įjungimas į sovietinę imperiją. Tai tam pridengti tariama lietuvių tautos valia buvo suorgnizuotas vadinamo liaudies seimo farsas, kur tariamieji lietuvių tautos atstovai pagal Maskvos įsakymą ją paprašė priimti Lietuvą į Sovietų Sąjungą.

Kadangi Lietuva buvo tokiu tikslu okupuota, joje nebuvo įvesta ne paprastas karinės okupacijos režimas, o iš pat pradžios pradėtas jos sovietinimas.

Lietuvos sovietinimas buvo pradėtas kariuomenės, administracijos, policijos, teismo bei mokyklų perėmimu į komunistų rankas. Kadangi Lietuvos komunistų partija tuo laiku teturėjo apie 1,500 narių, okupantas negalėjo to pasiekti tik buvusius visų tų sričių pareigūnus atleisdamas ir jų vieton paskirdamas komunistus. Tad kol kas atleido tik kuo nors ypatingiau jam užkliuvusius. Gi kitus dar paliko tarnyboje, dažnai perkėlęs į kitą vietą ar kitas pareigas, bet prie jų pavaduotojų, sekretorių bei kitais titulais skyrė iš Rusijos atgabentus komunistus, kurie faktiškai buvo ne tik tariamų savo viršininkų viršininkai, bet ir visos veiklos

planuotojai, vykdytojai ir kontrolieriai, atsakingi tik juos čia atsiuntusiai Maskvai. Taip formaliai dar lietuviams stovint įstaigų bei įvairių darbų prieky, faktiškai greitu laiku viskas buvo perimta ne tik į komunistų, bet ir į okupantų rankas.

Tuo pat laiku buvo likviduota visos nekomunistinės organizacijos ir nekomunistinė spauda bei įvykdytas masinis nekomunistų politinių grupių vadų ir aktingųjų narių suėmimas. Tik 1940 m. liepos 11 ir 12 dienomis buvo suimta daugiau kaip 2,000 tokių asmenų. O bemaž antra tiek tomis dienomis arešto išvengusių buvo suimta vėliau. Viso tokių politinių kalinių buvo suregistruota 3,542. Bet tuo okupantas dar nepasitenkino ir suplanavo dar didesnio masto lietuvių trėmimą į Sibirą. Jis buvo pradėtas vykdyti sekantį pavasarį. Tik tomis dienomis prasidėjęs su vokiečiais karas sutrukdė sovietams tą planą pilnai įvykdyti. Tačiau vis tiek jie dar suspėjo ištremti į Sibiro koncentracijos styovyklas virš 34,000 Lietuvos gyventojų.

Nuo pat okupacijos pradžios buvo įvestas ir nuolat plečiamas taip pat ir visų Lietuvos gyventojų sekimas, ypač tų, kurie buvo anksčiau dalyvavę kokioje nors viešoje veikloje.

Šiose aplinkybėse lietuvių politinėms grupėms nebuvo nė prasmės pradėti organizuoti savo veiklą nors toje plotmėje, kurioje veikė caristinės okupacijos laiku. Komunistinėj okupacijoj kitos grupės tegali turėti viešojo gyvenimo eigai įtakos išeidamos tik į opoziciją. Prasmės tuo atveju teturi akyvi ar pasyvi rezistencija. O kadangi rezistencijoj partiniai skirtumai maža teturi reikšmės, tad ji ir nebuvo vykdoma kiekvienos politinės lietuvių grupės atskirai, bet kaip vieningas visos tautos sąjudis, ilainiui susiformavęs į stiprią pogrindžio organizaciją Lietuvių Aktyvistų Frontą.

Kadangi vyravo visuotinis įsitikinimas, jog karas tarp vokiečių ir sovietų neišvengiamas ir artimas, Lietuvių Aktyvistų Frontas karo atvejui pirmoj eilėj ir ruošėsi. Tad 1941 m. birželio mėnesį lauktam karui prasidėjus, lietuviai jau buvo pasiruošę. Staigiai plačiu mastu sukilę, jie per keletą dienų išvadavo nuo sovietinių okupantų žymią krašto dalį, paskelbė nepriklausomos Lietuvos atstatymą ir sudarė laikinąją vyriausybę.

Krikščionys demokratai, nors dauguma jų žymiųjų veikėjų okupanto buvo suimti ir kalinami, nuo pat pradžios skaitlingai jungėsi į rezistenciją, dalyvavo Lietuvių Aktyvistų Fronto kūrime ir kovojo sukilėlių eilėse, vejant iš Lietuvos sovietinius okupan-

tus. Koalicinėj laikinojoj vyriausybėj jiems atstovavo finansų ministeris J. Matulionis, prekybos ir pramonės P. Vainauskas ir žemės ūkio — prof. B. Vitkus.

Nors lietuviai vokiečiams kovoje su bolševikais daug padėjo ir apie 4,000 lietuvių sukilėlių tose kovose žuvo, vokiečiai tačiau Lietuvai kelią į nepriklausomybę užkirto, nutraukdami laikinosios vyriausybės veiklą ir įvesdami okupacinį režimą. Tai privertė lietuvius vėl imtis rezistencijos.

Vokiečių opkupacijos metų lietuvių rezistencija įgijo kitokio pobūdžio. Sovietų okupacijos metu buvo laukiama karo ir jam ruošiamasi, gi vokiečių — buvo laukiama karo pabaigos su viltimi, jog, tam karui baigiantis, Lietuvai vėl pavyks atgauti nepriklausomybę. Tad lietuvių rezistencijos uždavinys šiuo atveju buvo taip pat žymiai kitoks — su mažiausiais nuostoliais sulaukti karo pabaigos ir įmanomai geriau pasiruošti savo nepriklausomos valstybės atstatymui. Kaip tik dėl to Lietuvių Aktyvistų Fronto plotmėje lietuvių rezistencija šiuo metu negalėjo pasilikti. Pats L. Aktyvistų Frontas suskilo dar Laikinosios Vyriausybės metu, nes, iškilus valstybinės santvarkos klausimams, skirtingų įsitikinimų jo nariai negalėjo dėl jos sutarti. Tad lietuvių rezistencija prieš vokiečius susiformavo politiškai diferencijuotos visuomenės pagrindu. Pražioje buvo susidarę du jos centrai — vienas krikščionių demokratų ir jiems artimų grupių, antrasis gi pajungė laicistines grupes. Tačiau vėliau, ypač krikščionims demokratams dedant ryžtingų pastangų, pavyko abiem centrams priklaususias lietuvių politines grupes sutelkti bendram darbui Vyriausiam Lietuvos Išlaisvinimo Komitete, kuris dabar žinomas sutrumpintu VLIKo vardu.

Šis rezistencinis pogrindis vykdė plačią veiklos programą. Visų pirma jis kovojo su vokiečių užmasčiomis sumobilizuoti lietuvius ir panaudoti juos fronte vietoje savo karių. Okupantai šio tikslo nepasiekė, nes mobilizuojamiesiems pogrindžio buvo nurodyta, jog okupantas neturi jokios teisės mobilizuoti okupuoto krašto gyventojus, ir pataria į mobilizacijos šaukimą neatsiliepti. Net keturis kartus skelbta mobilizacija į lietuvių SS (Schutzstaffel) legioną rezultatų nedavė. Panašiai buvo sutrukdytas įgyvendinti vokiečių planas masiškai vežtai lietuvius į Vokietiją darbams, visiškai pajungti Lietuvos ūkį karo bei Vokietijos aprūpinimno reikalams ir bandymas lietuvių rankomis iššudyti nacių mirčiai

pasmerktus Lietuvos žydus bei kitus tikrus ar tariamus hitlerinio reicho priešus.

Lygiagrečiai su šia pasipriešinimo okupantui akcija pogrindy buvo ruošiamasi Lietuvos nepriklauosmybės atstatymui, sudarant planą būsimai josios santvarkai ir kuriant slaptus karinius dalinius.

Lietuviai krikščionys demokratai nacinės okupacijos metu savo jėgas ir skyrė šiam rezistenciniam darbui. Ir ne tik pogrindy, bet, matydami reikalo, jų veikėjai ir viešai pasisakydavo dėl okupantų veiksmų. Tą pavojingą uždavinį buvo pasiėmęs buvęs ilgametis krikščionių demokratų partijos primininkas bei visuose seimuose jų bloko lyderis kun. M. Krupavičius. Jis įteikė vokiečių okupacinei vyriausybei du jo vieno pasirašytus memorandumus ir trečiąjį pasirašytą dar ir buvusio prezidento dr. K. Griniaus ir buvusio žemės ūkio ministerio prof. J. Aleksos, kur buvo pasisakyta prieš neleistinus bei nepateisinamus nacių veiksmus, Lietuvos gyventojų žudymą, krašto kolonizavimą, ūkinį apiplėšimą ir kitus panašius.

Žinodami kriščionių demokratų įtaką krašte, naciai juos laikė ypačiai atsakingus už jų užsimojimų trukdymą, tad pirmoj eilėj juos puolė. Tariamam pogindžio laikrašty "Laisvės Kovotojas", kuriuo Gestapas bandė suklaidinti pogrindžio spaudos patarimų klausiusią Lietuvos visuomenę, apie krikščionis demokratus Hitlerio agentai rašė: "Krikščionių demokratų partija, kuriai vadovauja dvasiškija, rodo didelį prielankumą žydams. Demokratinių partijų vadovai — K. Grinius, M. Krupavičius ir prof. Aleksa — 1942 m. lapkričio mėnesį įteikdami memorandumą generaliniam komisarui aiškiai įrodė savo prielankumą žydams. Krikščionių demokratų partija pritarė jų žygiui ir protestavo prieš žydų išnaikinimą (skaityk Nepriklausomoje Lietuvoje Nr. 9-12, 1942)," (Iš 1944 m. Gestapo išleisto "Laisvės Kovotojo" vasario–kovo numerio). Cituoti gestapinio laikraščio žodžiai rodo jų didelę krikščionių demokratų neapykantą, nes palankumas žydams, kuo Gestapas krikščionis demokratus kaltino, nacinėj Vokietijoj buvo laikoma didžiausiu nusikaltimu. Visai tad nenuostabu, jog po savo memorandumų įteikimo kun. M. Krupavičius, kaip ir kiti su juo pasirašiusieji, buvo vokiečių suimtas ir išvežtas į Regensburgą ir laikomas policijos priežiūroj.

Krikščionių demokratų, kaip ir visos patriotinės lietuvių visuomenės kovą su naciais okupantais nutraukė pakrypęs vokiečių nenaudai karas. Tai įgalino jau ant pralaimėjimo krašto buvusius Sovietus vėl atsigauti ir, einant pirmyn, vėl okupuoti buvusias jų anksčiau okupuotas šalis, tarp kurių ir Lietuvą.

Sugrįžę ir įsitvirtinę sovietiniai okupantai, užgniaužė visus nekomunistinius lietuvių visuomenės sąjudžius. Tad šiuo metu ir apie krikščionių demokratų sąjudį Lietuvoje negali būti kalbos. O jei ir būtų bent pogrindyje kokių su krikščioniškosios demokratijos tradicija susijusių apraiškų, apie jas čia negalima būtų kalbėti, tėvynėje gyvenančių tos tradicijos atstovų saugumo sumetimais. Tačiau, nors ir negalėdamas Lietuvoje reikštis, lietuvių krikščionių demokratų sąjudis gyvas ir veiklus. Tik jis priverstas reikštis užsienyje.

Naujai Sovietų okupacijai artėjant, į Vakarus pasitraukė tūkstančiai lietuvių. Tarp šių egzilų buvo ir žymus skaičius krikščionių demokratų. Šie egzilai krikščionys demokratai, karui pasibaigus, vėl atkūrė savo organizacijas ir ėmėsi darbo. Laisvajame pasaulyje veikia ne tik Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija, nors ji yra plačiausiai susiorganizavusi, bet ir Lietuvos Ūkininkų Sąjunga bei Lietuvos Darbo Federacija. Lietuvių Katalikių Moterų Draugija taip pat yra atsikūrusi, tačiau šiuo tarpu ji laikosi beveik grynai Katalikų Akcijos plotmėj.

Užsienyje veikiančių lietuvių krikščionių demokratų veiklos pobūdį, aišku, apsprendžia šiandieninė Lietuvos ir lietuvių tautos padėtis. Pagrindiniu šios dienos uždavinių jie laiko darbą Lietuvos išlaisvinimui. Šis jų darbas reiškiasi įvairomis formomis. Po karo Vyriausiam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui atgaivinus savo veiklą užsieny, jame savo atstovus turi ne tik Krikščionių Demokratų Partija, bet ir Ūkininkų Sąjunga su Darbo Federcija ir visą laiką tam komitetui jų atstovai pirmininkauja — eilę metų tame poste stovėjo kun. M. Krupavičius, po jo buvę Laikinosios Vyriausybės ministeris J. Matulionis ir kiti.

Savo atstovus lietuviai krikščionys demokratai turi ir kitose kovai už Sovietų pavergtų tautų laisvę suskurtose institucijose — Pavergtųjų Europos Tautų Seime, Lietuvos Laisvės Komitete bei kitur.

Egzilai lietuviai krikščionys demokratai aktingai dalyvauja ir tarptautinėse krikščionių demokratų organizacijose. Nuo 1948

m. jie yra pilnateisis narys Europos krikščionių demokratų internacionalo Nouvelles Equipes Internationales ir 1950 m. New Yorke, USA, įkurtoje Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijos, kurioje dalyvauja čekų, latvių, lenkų, lietuvių, slovėnų ir vengrų krikščionių demokratų partijos. Jų jaunimas dalyvauja prie Vidurio Europos Krikščionių Demokratų veikiančioje jaunimo sekcijoje ir prie Nouvelles Equipes Internationales veikiančioje Jaunųjų Krikščionių Demokratų Unijoje bei kitose politinėse jaunimo organizacijose. Lietuvos Darbo Federacija dar dalyvauja krikščionių darbininkų tarptautinėse organizacijose.

Dalyvaudami tarptautinėse krikščionių demokratų organizacijose, lietuviai krikščionys demokratai ypač siekia keletos tikslų. Jie nesiriboja vien pastongomis stiprinti krikščionių demokratų sąjudį, bet dar stengiasi šį sąjudį daugiau įtaukti į kovą su komunizmo grėsme laisvajam pasauliui ir už komunizmo pavergtų tautų išlaisvinimą.

Kovodami už Lietuvos ir kitų Sovietų pavergtų tautų išsilaisvinimą, Lietuviai krikščionys demokratai kartu deda rimtų pastangų ir pasiruošti išlaisvintos Lietuvos atstatymui. Šioje srityje jie pirmoj eilėj rūpinasi stiprinti savo organizaciją, krikščioniškosios demokratijos idėjas skleisti lietuvių visuomenėje ir studijuoti laisvojo pasaulio politinės minties raidą bei krikščioniškosios demokratijos įgyvendinimo valstybėje būdus ir galimybes.

Stiprindami savo organizaciją, lietuviai krikščionys demokratai yra sudarę savo padalinius visuose kraštuose, kur tik yra žymesnės lietuvių išeivijos grupės. Be to, siekdami užtikrinti savo sąjūdžio tęstinumą ir paruošti naujų veikėjų yra sukūrę savo jaunimo organizaciją Kriščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų vardu. Savo narių politinės minties brandinimui bei savo idėjų skleidimui lietuvių visuomenėje jau nuo 1948 m. yra atgaivinę dar spaudos draudimo laikais pradėtą leisti "Tėvynės Sargą" ir jaunimo reikalams leidžia "Jaunimo Žygius". Savo organizacijos bei veiklos klausimams spręsti jau nuo 1948 m. šaukia suvažiavimus.

Čia pastebėtina, jog atkreipimas žymesnio dėmesio į jaunimą yra jau davęs gerų rezultatų. Iš jo eilių jau susilaukta eilės veikėjų.

Visas šis darbas dirbamas su viltimi, kad anksčiau ar vėliau raudonasis kolonializmas žlugs, sovietinė imperija subyrės, ir po

POLITINIO GYVENIMO ETIKA

II. Politinių galių tikslas, požiūris į jas ir jų tinkamas naudojimas

RODGER CHARLES, S.J.
ir
DROSTAN MCLAREN, O.P.

Praeituose numeriuose buvo nagrinėjami politinės bendruomenės ir politinių galių prigimties ir kilmės klausimai. Šiame ir ateinančiuose numeriuose bus kalbama apie politinių galių tikslą ir jų tinkamą naudojimą. Red.

A. POLITINIŲ GALIŲ TIKSLAS: VIEŠOJI GEROVĖ

Išsvarstę politinės bendruomenės ir politinių galių prigimties ir kilmės klausimus, mes dabar akyliau žvelgiame į tų galių tinkamą naudojimą. Kaip mes matėme, valstybės tikslas, jos egzistavimo priežastis yra pildymas tų poreikių, kuriuos piliečiai kaip individai, šeimos ar savarankiškos organizacijos negali patenkinti. Suprantma, kad piliečiai, jungdamiesi į politinę bendruomenę, jai iki tam tikro laipsnio perleidžia savo gyvenimo ir laisvių dalį kontrolės. Tokios kontrolės laipsnis ir jos vykdymo būdas, žinoma, yra kiekvienam piliečiui rinktinės svarbos. Tie, kurie turi šias politines galias, daro už mus sprendimus liečiančius gyvenimo kokybę, įskaitant ir moralinę kokybę. Švietimas, fizinė, moralinė ir intelektualinė aplinka, kurioje mes gyvename, darbas ir laisvalaikio galimybės — viskas priklauso nuo politikų sprendimų. Nei atskiras krikščionis, nei Bažnyčia negali įstengti politinės tvarkos neboti; yra būtina, kad mes suprastume šių galių naudo-

---

pasaulį išblaškyti lietuviai grįš į Tėvynę. Krikščionys demokratai tikisi tuo metu savo daug nukentėjusiai tautai galėsią parodyti kelią į šviesesnę ateitį ir padėti jai į tą kelią išeiti, kaip padėjo kuriant Lietuvos nepriklausomybę po Pirmojo Pasaulinio karo.

(Pabaiga)

jimo teigiamybes ir neigiamybes ir tuo būdu lengviau suvoktume savo teises ir pareigas. *Gaudium et Spes* patarimas, kaip žinome, yra šis:[95]

Politinė bendruomenė egzistuoja viešajai gerovei: tai yra jos pilnas pateisinimas ir prasmė bei specifinės ir pagrindinės egzistencijos teisės šaltinis. Viešoji gerovė apima visų tų socialinio gyvenimo sąlygų visumą, kurios įgalina individus, šeimas ir organizacijas pasiekti pilno ir reikšmingo išsipildymo. (Žr. Jono XXIII encikliką *Mater et Magistra:*AAS 53 (1961) 417 psl.).

Sekantis paragrafas toliau sako:

Visų individų teisės, kaip ir šeimų bei organizacijų, bei jų praktinis įgyvendinimas turi būti pripažintas, apsaugotas ir puoselėjamas (6) kartu su visus piliečius saistančiomis viešomis pareigomis. Tarp šių pareigų yra verta paminėti viena, pagal kurią valstybei priklauso visokeriopa materialinė ir asmeninė tarnyba, kuri tarnauja viešajai gerovei. Valdžios turėtų saugotis nekliudyti šeimoms, kultūrinėms ar socialinėms grupėms ar tarptautinėms organizacijoms ir intitucijoms ir netrukdyti teisėtos ir konstruktyvios jų veiklos. Iš kitos pusės pavieniai ar organizuoti piliečiai turėtų saugotis, kad į viešosios valdžios (autoriteto) rankas nebūtų sukaupta perdaug galių ir kad nebūtų iš jų laukiama nelauktų ir per didelių reikalavimų pagalbos ar talkos formoj, tuo būdu menkinant atsakingą individų, šeimų ir socialinių grupių vaidmenį. Moderniųjų situacijų augantis komplikuotumas viešuosius organus verčia dažniau kištis į socialinius, kultūrinius ir ekonominius reikalus, kad tuo būdu sudarius palankesnes sąlygas piliečiams ir jų grupėms laisvai ir efekyviai siekti žmogaus gerovės visoje jos pilnatvėje. Ryšio tarp socializacijos (7) ir asmeninės autonomijos bei progreso samprata įvairuos tarp įvairių vietovių ir žmonių išsivystymo.

6. Pijaus XII radijo kalba, 1941 m. birželio 1 d., AAS 33 (1941), 200 psl.
7. Žr. Jonas XXIII, *Mater et Magistra*, AAS 53 (1961), 415-18 psl.

Viešoji gerovė, kuriai politinė valdžia egzistuoja, todėl, susideda iš visų tų socialinio gyvenimo sąlygų, kurios leidžia individams, šeimoms ir organizacijoms siekti jų potencialo; tačiau valstybė neturėtų peržengti šiame reikale joms priklausančios kompetencijos. *Mater et Magistra* vienas iš pačių sarbiausių klausimų kaip tik ir yra vadinamoji "socializacija". Šiuo terminu suprantami visi tie kolektyvios akcijos būdai, kurie teikia piliečiams saugumą, sveikatą ir švietimą. Socialinės etikos raktinis krikščioniškasis idealas yra asmeninė atsakomybė ir valstybinės akcijos

tikslas šioje srityje yra padėti individui išvystyti savo galias ir vykdyti savo atsakomybę sau ir savo šeimai. Gyveniminės patirties ir XIX a. bei XX a. palikimo dėka buvo suvokta, kad kai kurie socialiniai patarnavimai buvo daromi, nors idealiai individai juos turėjo pasidaryti sau patys.[96] Todėl šiuo socializacijos (ar socialinės gerovės, ar gerovės valstybės) klausimu kontroversijos kilo dar prieš *Mater et Magistra* ir mes kreipiame kiek daugiau dėmesio į to dokumento atsakymus kiek vėliau. Savo ruožtu *Gaudium et Spes* socializaciją minėjo "visų tų gyvenimo sąlygų" kontekste, kurios įgalina individus, šeimas ir organizacijas pasiekti išsipildymo ir tarė, kad valstybė turi teikti individams ir grupėms laisvę naudoti iniciatyvą ir atsakomybę. Kitais žodžiais, bet kuri socialinė priemonė, kuri iš tikrųjų talkina asmens išsipildymui, yra sveikintina. Taigi priemonės saugumui, sveikatai ar švietimui užtikrinti yra nebūtina asmeniui geros ar blogos. Mes klausiame kokios yra alternatyvos pasiekti tokių pat vertybių ir jei matome, kad jų nėra ir yra tik socialinės priemonės ir jos iš tikrųjų yra pagalbios žmogaus vystymuisi, tuomet darome išvadą, kad jos yra geros. Jei praktinė alternatyva egzistuoja, kuri gali atlikti tą patį kaip minėtos socialinės priemonės, tuomet jai turi būti teikiama pirmenybė. Bet kuris saviveiklos būdas sveikintinas, jei jis nekenkia kitų žmonių teisėms.

Tai yra tik kitas būdas teigti subsidariteto principą, kuris yra raktinis krikščioniškos socialinės etikos principas. jis buvo aiškiai išvystytas *Quadragesimo Anno*[97] enciklikoj pramoninių santykių ir pramoninių organizacijų problemų kontekste. Enciklika svarstė ar tam tikri valstybės kišimaisi į kai kurių valstybių (jos nebuvo minėtos, bet Italija buvo geras pavyzdys) pramonės reikalus atitiko Bažnyčios socialinės etikos mokymams ar ne.[98] Apie pramonių santykių rėmus ir problemas kalbėsime kitame skyriuje. Čia norime tik paprastai svarsyti subsidariteto principą apskritai. *Quadragesimo Anno* apie jį taip kalbama:

"Kaip yra klaidinga atimti iš individo ir duoti grupei tai, ką privati iniciatyva ir darbas gali atlikti, taip lygiai neteisinga, yra didelė blogybė ir teisingos tvarkos trukdymas didesnei ir aukštesnei organizacijai pasiglemžti funkcijas, kurios gali būti atliktos efekyviai mažesnių ir žemesnių visuomenių. Tai yra socialinės filosofijos pagrindinis nepakeičiamas ir tvirtas principas. Iš pačios savo prigimties socialinės veiklos tikrasis tikslas turėtų būti socialinės visuomenės nariams padėti, bet niekuomet

jos nesunaikinti ar paglemžti. Todėl vyriausybė turi palikti mažesnėms grupėms mažiau svarbių reikalų tvarkymą, kuris kitaip jas labai suneramintų. Šios, gi, didesne laisve, galia ir pasisekimu atliks tik joms priklausančius uždavinius nes tik jos tai gali efektingai atlikti vadovaudamos, stebėdamos, kurstančios, prilaikančios kaip aplinkybės sugestijonuoja ar būtinybė reikalauja. Todėl tie, kurie turi galią, turėtų būti įsitikinę, kad juo ištikimiau šiuo subsidariteto principu sekama ir juo tikslesnė laipsniuota hierarchinė tvarka tarp įvairių organizacijų egzistuoja, tuo bus geresnis socialinis autoritetas ir socialinis efektyvumas ir juo laimingesnės ir turtingesnės valstybės sąlygos."

Klausimas ar didesnė organizacija — valstybė užgožia individo šeimos ir grupės funkcijas, kurias galėtų atlikti pačios yra aiškiai pastatytas kai moderni valstybė priima įstatymus liečiančius vyresnį amžių, ligas, bedarbę, švietimą, pagalbą šeimai ir socialinį draudimą apskritai. Krikščioniškasis idealas visoumet buvo, kad žmogus pats sukurtų sau "draudimą" per profesinius ar rankų darbo sugebėjimus, kurie įgalintų jį patenkinti jo poreikius savo turto, ar uždarbio, ar santaupų būdu. Ar yra morališkai pageidautina, kad dabar vsuomenė jam teiktų visus ar daugumą jam reikalingų patarnavimų?

Mater et Magistra (100) gana detaliai šiuos klausimus svarsto. Anglų vertime "socializacijos" žodis susilaukė kai kurių komentarų, bet kontekstas neleidžia jam teikti bet kokią partinę politinę interpretaciją. Gal vertimas ir yra kiek miglotas, bet atydus skaitymas įgalina svarbiųjų punktų aiškų supratimą. Klausimo esmėje yra "socialinių santykių padauginimas" ir "tarpusavio ryšiai", kurių "simptomas ir priežastis" yra (101)

"auganti valstybės intervencija tokiuose intymiuose individo reikaluose kaip sveikata ir švietimas, karjeros pasirinkimas... tokis socialinių santykių augimas... įgalina individą naudotis savo asmeninėmis teisėmis... kaip teise į būtinas pragyvenimui užsidirbti sąlygas, geros sveikatos išsaugojimą, tolimesnio švietimo galimybę ir geresnį profesinį lavinimasi, teisę į namus, darbą ir tinkamą laisvalaikį ir atgaivą... Negi mes turime prieiti išvados, kad padidinta socialinė veikla būtinai suredukuoja žmones į paprastus automatus? Jokiu būdu. Šitas žmogaus socialinio gyvenimo augimas nėra natūralių jėgų, tarsi skatinamų kokio aklo impulso, produktas. Kaip matėme, tai yra laisvų ir pačia prigimtimi autonominių žmonių kūrinys — nors jie turi pripažinti ir tam tikra prasme paklusti ekonominio vystymosi ir socialinio progreso įstatymams ir ne-

gali visiškai išsilaisvinti iš aplinkos spaudimo. Socialinių santykių vystymasis, todėl, turi būti atsiektas tokių būdu, kad būtų išnaudojamos visos teigiamos jo galimybės ir kiek galint sumažintos jo galimos neigiamybės."

Šis klausimas yra toliau enciklikoje svarstomas tradicinio privačios nuosavybės mokymo šviesoje.(102) Aapie tai bus daugiau kalbama privačios nuosavybės kontekste vėliau.

Kadangi socialinės institucijos egzistuoja individui, o ne atvirkščiai, (103) tokios institucijos, įskaitant ir valstybę, turėtų taip dirbti, kad išsaugotų ir išvystytų asmeninę iniciatyvą ir galimybes. Ir taip grupė (tai yra bet kokia organizacija tarp individo ir valstybės) turėtų daryti tai, ką grupė gali pati atlikti, žinoma, visuomet turint galvioj, kad individas, šeima ar individų grupė gali atlikti vieną ar kitą funkciją taip, kad jos atlikimas pilnai patenkima individo, šeimos, grupės ir valstybės poreikius. Šituose praktiškuose klausimuose kaip tik ir kyla teisėti nesutarimai tarp politinių partijų.

Kadangi teisingai suprasta valstybė rūpinasi viešuoju gėriu, galima argumentuoti, kad ji turi visuomet būti budri ir stebėti, kad individai, šeimos ir grupės veikiančios valstybėje nuoširdžiai tarnautų bendrijai. Tuo pačiu privatūs piliečiai, šeimos ir grupės turi pareigą žiūrėti, kad valstybė bereikalingai nieko neužgoštų. Kur demokratija yra gaivalinga ir pagarba teisei tikra, kilę politiniai konfliktai įgalina pilną tikrųjų problemų svarstymą ir praktiškų alternatyvų pasirinkimą. Pasilieka klausimas liečiąs dalinių interesų primatą prieš viešąją gerovę; atsakymas glūdi tik atsakomingoje laisvėje.

Žinoma, šioje srityje, specifines problemas svarstant ir atsiranda reikalas panaudoti socialinių mokslų ekspertus bei saugoti, kad politinės ar kitokios "spaudimo" (pressure) grupės turėtų pilną laisvę pristatyti savo nusistatymus. Tik tuomet kai įvairiausi abiejų pusių argumentai yra pateikti, individas gali nuspręsti ar kalbamasis principas yra gyvendinamas. Iš tikrųjų ir gali būti, ir bus, nesutarimo tarp tą patį principą išpažįstančių žmonių dėl jo pritaikymo įvairiems atvejams. Kiekvienme atvejuje yra daugybė nežinojimų, alternatyvų, galimų pasėkų ateityje — visa tai parodo nesutikimą neišvengiamą. Tokis principas iš vienos pusės teigia, kad individualizmas nėra visuomet teisingas, o iš kitos, kad valstybės intervencija nėra visuomet teisinga. Atskiri atvejai

Kairėje Leo Tindemans, vienas krikščionių demokratų vadų ir Belgijos užsienių reikalų ministeris, dešinėje — buvęs krikščionių demokratų kandidatas į El Salvadoro prezidentus Fidel Chavez Mena

ir situacijos turi būti sveriami pasirėmus tik jų verte. Tik tokiu būdu tiek individualizmo, tiek kolektyvizmo neteisingumams gali būti priešinamasi.

Žinoma, dar esmingiau pats principas pabrėžia krikščionišką įsitikinimą, kad tiek įstatymas, tiek politinė tvarka turi būti pagrįsti tvirta moraline baze. Istorinės evoliucijos svarstymai rodo, kad tai yra krikščioniškos socialinės etikos vystymosi nuolatinė tema. Vienas pilniausių ir moderniškiausių bendrinio prin-

cipo aptarimų sutinkamas Pijaus XI enciklikoje *Mit Brennender Sorge*.(104). Nagrinėjant nacių rasizmą, ten rašoma, kad (105)

"Dabar yra pastebima pavojinga tendencija daugiau ar mažiau skirti kaip dorovės mokslą, taip ir teisės gyvenimą bei ugdymą nuo tikrojo tikėjimo į Dievą ir nuo apreikštų įsakymų. Čia Mes turime mintyje ypač vadinamąją prigimties teisę, paties Tvėrėjo pirštu įrašytą žmonių širdžių lentelėse (Rom 2, 14) ir sveiko, nuodėmių ir aistrų neapakinto proto iš šių lentelių išskaitomą. Pagal šios prigimtosios teisės normas gali būti patikrintas kiekvienos pozityvinės teisės, vis tiek kokio įstatymų leidėjo ji būtų paskelbta, dorovinis turinys, o tuo pačiu jos dorovinė įsakomoji ir sąžinę įpareigojanti galia. Žmonių įstatymai, aiškiai prieštaraują prigimtąjai teisei, yra savo prigimtimi ligoti, ir jų negalima pagydyti jokios prievartos priemonės, jokia išviršinė galybė. Šiuo mastu turi būti vertinamas ir dėsnis: "Teisinga yra tai, kas yra tautai naudinga". Tiesa, šiam sakiniui galima duoti teisinga prasmę, tariant, jog tai, kas yra morališkai neteisinga, niekuomet negali būti ir tautai naudinga. Dėl to jau senovės stabmeldija suprato, jos šis sakinys, kad jis būtų pilnai teisingas, turi būti priešingai fomuluojamas ir šitaip išreikštas: " Niekad nėra naudinga tai, kas drauge nėra ir morališkai gera. Ir tai, kas yra morališkai gera, yra gera ne dėl to, kad yra naudinga, bet dėl to, kad tai, kas yra morališkai gera, yra ir naudinga" (*Ciceronas, De Oficiis, III. 30)*. Nuo šios dorovės principo atskirtas pirma minėtas dėsnis reikštų tarpvalstybiniame gyvenime amžiną tarp atskirų tautų karo padėtį; gi vidiniame valstybės gyvenime jis, suliedamas tai, kas yra naudinga, su tuo, kas yra teisinga, užmiršta faktą, jog žmogus kaip asmenybė turi, iš Dievo gautas teises, kurios negali būti visuomenės nei paneigtos , nei panaikintos, nei sulaužytos.

Paniekinant šią tiesą, nepastebima, kad tikras bendrasis gėris yra pagaliau nustatomas ir pažįstamas iš žmogaus prigimties, jos harmoningo asmeniškos teisės ir socialinio įpareigojimo išlyginimo, o taip pat žmogaus prigimtimi nustatomo visuomenės tikslo. Visuomenė yra Dievo norėta kaip priemonė išvystyti individualinėms ir socialinėms pajėgoms, kurias atskiras žmogus, duodamas visuomenei ir iš jos gaudamas, turi panaudoti savo ir kitų gerovei. Ir tos platesniosios ir aukštesniosios vertybės, įgyvendinamos ne atskiro žmogaus, bet visuomenės, pagaliau Tvėrėjo yra suteiktos dėl paties žmogaus ir jojo prigimto ir antgamtinio išsivystymo bei išsitobulinimo. Nutolimas nuo šios santvarkos sukrečia tuos šulus, kuriais laikosi visuomenės taika, saugumas ir net egzistencija."

Mums yra pažįstami sunkumai kai reikia nuspręsti ko reika-

lauja tam tikrais atvejais prigimtinė teisė, o ginčytinais atvejais mes turime apreikštą moralinį įstatymą ir Bažnyčios mokymą ji interpretuojant kaip mūsų vadovą. Tačiau šių sunkumų buvimas neturėtų užtemdyti pačio principo svarbos. Privati individo gerovė, ar grupės valstybėje, ar net pačios valstybės suponuojama gerovė, negali būti priešpastatoma moraliniam įstatymui, žmogaus sąmonėje egzistuojančiai prigimtinei teisei ir apreikštajam moraliniam įstatymui šv. Rašte ir Bažnyčios mokyme. Tą turėdamas galvoje, krikščionis visuomet turi normą, pagal kurią jis gali matuoti valstybės veiksmus kai šie liečia žmogaus amžinąjį tikslą ar jo teises. Ryšium su tuo reikia pabrėžti, kad kaip tik šiose moralinių įdėjų struktūrose kyla žmogaus teisių krikščioniškoji koncepcija. Iš tikrųjų, atsikreipimas į žmogaus teises yra faktiškai atsikreipimas į prigimtines teises, grįstas prigimtuoju įstatymu. (106) Teisės egzistuoja tik įstatymo ribose: žmogaus teisių prielaida suponuoja kokios nors teisės egzistenciją, teisės, kurią visi žino, kuri yra suprantama ir prieinama žmogaus protui be ypatingos pagalbos, kuri įgalina žmogaus teisių apeliacijos protingumą ir teisingumą suprasti. Ši įstanga surasti kas yra teisinga ir protinga yra, kaip matėme anksčiau, prigimtinės koncepcijos kilmė.. (107)

B. NUSISTATYMAS POLITINĖS GALIOS ATŽVILGIU IR IŠSISKYRIMO TEISĖ

1. Nusistatymas politinės galios atžvilgiu

Turint galvoj pagarbą teisėtam autoritetui, kuri yra tipiškas krikščioniškas nusistatymas sekant pačio Kristaus ir jo mokinių pavyzdžiu, mes lauktume, kad Santaryba turėtų sveiką ir tinkamą nusistatymą tokio autoriteto atžvilgiu ir iš tikrųjų taip yra (108)

"Iš to taip pat eina, jog ir bendruomenėje, ir valstybę atstovaujančiose institucijose politinė galia visuomet turi būti įstatyta į dorinės santvarkos rėmus. Laikantis jau teisėtai nustatytos arba dar nustatysimos juridinės tvarkos, ji turi būti naudojama dinamiškai suprastai bendrai gerovei kurti. Tuomet piliečius sąžinė įpareigoja klausyti (plg. Rom 13,5). Tai parodo valdančiųjų atsakingumą, vertybę ir reikšmę.".

Taigi, (109) sekantis paragrafas toliau sako, kad

"...visi piliečiai turi atsiminti, jog jie turi teisę ir drauge pareigą naudotis

savo laisvo balsavimo galia bendrai gerovei kelti. Tuos, kurie tarnaudami žmonėms, priima valstybės uždedamą pareigų naštą ir atsidėję dirba jos gerovei, Bažnyčia laiko vertais pagyrimo ir pagarbos... Kurie yra arba gali būti tinkami, tesiruošia sunkiam, bet drauge labai garbingam (8) politiko pašaukimui ir tesistengia eiti jo preigas, negalvodami apie savo patogumus ar pasipelnymą. Išlikdami dori, apdairiai tekovoja prieš neteisybę ir priespaudą, prieš savavališką vieno asmens arba politinės partijos viešpatavimą ir prieš nepakantą. Nuoširdžiai ir atžvalgiai, o taip pat su meile ir politine drąsa, tepasišvenčia visų gerovei."

8. Plg. Pijaus XI kalba Katalikiškųjų Universitetų Federacijos vadovams: Discorsi di Pio XI (Bertetto) Torino, It. (1960). 743 psl.

Piliečio pareiga būti pagal sąžinę paklusniu yra aiškiai teigiama kaip ir pagarba tiems, kurie eina aukštas pareigas. Tad klausimas kyla apie išsiskyrimo galimybę su teisėto valstybės autoriteto sprendimais ir kaip toks išsiskyrimas (dissent) gali būti reiškiamas. Tokio išsiskyrimo yra kelios formos ir laipsniai: 1) taikus vidinis išsiskyrimas, kuris yra institucionalizuotas partinės politikos sistemoje įskaitant taikios demonstracijos teisę, nesutikimą su specifine politika, kai to reikalauja sąžinė, ypač karo metu (Consciencious objection); 2) priešinimasis partijai, vyriausybei ar politikai taip, kad net grąsoma jų nuvertimu, bet naudojamos tik taikios priemonės; i.e. atsisakymas vykdyti įstatymus, normalaus gyvenimo sutrukdymas demonstracijomis (110) ir, galiausiai smurtinis pasipriešinimas ar sukilimas. Visais šiais klausimais gero krikščionio protas yra retkarčiais varginamas. Tradicinio mokymo šviesoje, Santarybos vadovavimas buvo reikalingas.

Visų pirmiausiai, partinės politikos klausimu, Santaryba buvo labai aiški, Ji tarė, kad krikščionys (111)

"turėtų pripažinti skirtingų požiūrių teisėtumą, liečiantį pasaulinių reikalų organizaciją ir gerbti kitus piliečius, kurie net susibūrę krūvon gina teisėtu būdu savo įsitikinimus. Savo ruožtu politinės partijos turi remti visa kas jų nuomone tarnauja viešajam gėriui, bet niekad nestatyti savo interesų prieš viešąjį gėrį."

Taigi, partinės politikos principas nėra nesuderinamas su pareiga tų, kurie rūpinasi valstybe, siekdami viešojo gėrio, nors šis blankus teiginys pats savyje neišsprendžia kai kurių aiškių praktiškų sunkumų, kuriuos iškelia abi koncepcijos ir realybės. Mes žvelgsime į kai kurias problemas ilgėliau kai svarstysime

plilietinį pluralizmą ir krikščioniškąjį įsipareigojimą (užsiangažavimą) vėlesniame skyriuje. Šiuo momentu mes norime pasvarstyti tik tokias teisėtai valdžiai rezistencijos formas, kurios nekvestijonuoja jų esmingumo.

Viena iš tokių teisių yra piliečių teisė taikiai demonstruoti ir protestuoti prieš vyriausybę. Valstybės pareiga tai leisti remiantis įstatymu, kuris saugo gyvybę, nuosavybę ir kitų asmenų teises. Demonstracijų teisė gali būti apkarpyta, jei nuotaika yra taip įkaitinta, kad negalima išlaikyti rimties. (112) Tačiau vyriausybėms neturi būti leidžiama naudotis šiuo argumentu kaip priežastim bet kokios demonstracijos uždraudimo. Šitų laisvių apribojimo sąlygos turi būti visiems aiškios ir pajungtos reikiamai teisinei definicijai ir procesui. Kita tokia teisė pasipriešinimas vienokiai ar kitokiai politikai dėl sąžinės nusistatymo ypač karo metu. Šis klausimas yra toks svarbus, ypač branduolinės, biologinės ar cheminės karvedybos galimybių šviesoje, kad mes turime jį aptarti specialiame skyriuje.

2. *Nesutikimo teisė: sąžinės opozicija ir teisingo karo koncepcija*

Daugelyje klausimų, kurie liečia kaip piliečius, lėtasis organinis reprezentacinės valdžios procesas vykdomas per politines partijas gali būti užtenkamas kanalas išspręsti mūsų nepasitenkinimui vienu ar kitu vyriausybės nutarimu. Tačiau yra problemų, kurios yra ant-partinės ar tokios, kurias negalima išspręsti protestu, keliamu normaliuose politiniose kanaluose. Toks aiškus atvejis yra karo meto sąžinės opozicija (conscientious objection). Yra galimybė, kad opozicija kuriam karui, ar kuriam karo veiksmui, ar iš tikrųjų opozicija visiems smurto veiksmams gali būti perduodama normaliais politinio proceso kanalais, tačiau tai nėra įprastinis vyksmas. Tačiau ir tais atvejais, kai šiuo klausimu nėra visuotinių diskusijų, individai ir jų grupės turi turėti teisę naudotis sąžinės opozicijos privilegija net ir tuomet, kai galima teigti faktą, kad vedamas karas yra teisingas ir tuomet esama nuomonų skirtumų tarp teisingų žmonių, kad karo taisyklės nėra laužomos.

Taigi (113) atrodo teisinga, kad įstatymai žmoniškai atsižvelgtų į tuos, kurie sąžinės motyvais atsisako vartoti ginklus, jei tik yra pasiruošę kitokiu būdu tarnauti žmonių bendruomenės gerovei.

Teisingo karo koncepcija yra pilna keblumų, ypatingai šiandien, kai sunku įsivaizduoti didesnį konfliktą, kuriame antagonistas, kuris turi modernių branduolinių ir biologinių ginklų, atsidūręs desperacijoj jų nenaudotų ir tuo būdu į niekus paverstų visas pastangas sumažinti ginkluoto konflikto barbarizmą. Tašiau ši koncepcija teikia gerą pagrindą su ja susijusiems klausimams svarstyti.

Teisingo karo sąlygos, kaip jas tradiciniai supranta teologai, yra gana aiškios. Pirmas reikalavimas yra, kad karą skelbtų teisėta valdžia; antras, kad priežastis būtų teisinga (atsilyginimas už proporcines nuoskaudas, kurių jokiu kitu būdu negalima atitaisyti), ir galiausiai kariaujantis turi turėti teisingą intenciją — norėdamas užtikrinti taiką, nubausti bloga darančius, padėti tiems, kurie yra teisūs.(114) Santaryba nėra paneigusi teisės vesti karą. (115)

"Karas tikrai nėra iš žmonių tarpo pašalintas. O kol karo pavojai tęsiasi ir nėra kompetetingos tarptautinės galios, turinčios atitinkamas pajėgas, tol negalima paneigti valstybėms teisės leistinu būdu gintis, pavartojus visus taikaus susitaikymo būdus. Todėl valstybių vadai ir kiti, kurie dalijasi su jais atsakomybe, yra įpareigojami rūpintis sau pavestųjų tautų gerove ir atlikti tą svarbų uždavinį labai rimtai. Tačiau vienas dalykas yra vartoti ginklus teisėtai tautos ginybai, o kitas — norint kitas tautas pavergti. Taip pat ginkluotųjų pajėgų turėjimas nepateisina kiekvieno jų panaudojimo kariniam arba politiniam tikslui. O karui, per nelaimę, jau iškilus, dar nereiškia, kad kovojant su priešu visa yra leistina.

Kas tarnauja tėvynei kariuomenėje, telaiko save tautų saugumo ir laisvės gynėjais. Tinkamai atlikdami savo pareigas, jie tikrai prisideda prie taikos palaikymo."

Kitais žodžiais, karo galimybė visuomet egzistuos ten, kur nėra tarptautinio autoriteto galinčio išspręsti konfliktus kokiu kitu būdu. Tokiomis aplinkybėmis tautinėms vyriausybėms neturi būti atimta apsigynimo teisė. Tačiau čia dar neviskas. Galima ginčytis, kad moderniosios karvedybos metodai yra tokie, jog tradicinė savigyna nustoja savo teisėtumo; bet koks modernus karas baigiasi visuotiniu sunaikinimu ar naudos tokius būdus ir priemones, kurie yra nemoralūs pačioje savo esmėje. Dokumentas toliau sako: (116)

"Karo baisumą ir blogybę neišmatuojamai didina mokslo ištobulintų ginklų daugėjimas. Juos vartojant, karo veiksmai gali padaryti didžiulės, beatodairinės žalos, kuri dėlto peržengia teisėto gynimosi ribas. Pasa-

kytina dar daugiau. Panaudojus visas tas priemones, kurios jau yra didžiųjų tautų ginklų sandėliuose, abi pusės kone visiškai vieną kitą sunaikintų, nekalbant apie platų pasaulio nusiaubimą ir gyvybės užnuodijimą, kuris lydi tokių ginklų vartojimą.

Tai verčia svarstyti karo problemą visai kitokiu nusiteikimu.[93] Dabartinio meto žmonės težino, jog turės pateikti griežtą apyskaitą už savo karo veiksmus. Juk nuo šiandieninių sprendimų daug priklausys ateities kelias.

Turėdamas visa tai prieš akis ir laikydamas savais jau paskutinių popiežių paskelbtus totalinio karo pasmerkimus,[94] šis šventasis Susirinkimas pareiškia: Kiekvienas karo veiksmas, kuris be atodairos neša sunaikinimą ištisiems miestamas arba plačioms sritims drauge su jų gyventojais, yra nusikaltimas prieš Dievą, bei žmogų ir turi būti griežtai, nedvejojamai pasmerktas.

93. Plg. Jono XXIII encikl. *Pacem in terris*, 291 psl. :"Mūsų metu, kuris didžiuojasi atomine galia, neprotinga galvoti, kad karas tebėra tinkama priemonė pažeistų teisių atstatymui".

94. Plg. Pijaus XII kalbą, 1954 m. rugsėjo 30 d. :AAS 46 (1954), 689 psl.; *kalėdinę radijo kalbą*, 1954: AAS 47 (1955), 15 tt. psl. — Jono XXIII *kalbą Jungtinėse Tautose*, 1965 m. spalio 4 d.; AAS 57 (1965), 881-2 psl.

Išvada yra aiški: (117)

"Aišku, jog turime visomis jėgomis ruoštis laikams, kuomet, tautoms sutinkant, bus galima uždrausti bet kokį karą. Tam be abjo, reikia įkurti tarptautinę pasaulinio mąsto instituciją, kurią visi pripažintų, ir kuri būtų tikrai pajėgi garantuoti visiems saugumą, teisingumo vykdymą bei teisių gerbimą.

Kol ši pageidaujamoji institucija nėra įsteigta, aukščiausios mūsų meto tarptautinės įstaigos privalo stropiai ieškoti tinkamesnių būdų bendrajam saugumui išlaikyti. Taika turėtų gimti iš tarpusavio tautų pasitikėjimo, o ne būti užmesta joms ginklų baimės. Todėl visi turi veikti, kad pagaliau sustotų ginklavimosi lenktynės ir būtų iš tiesų pradėta nusiginkluoti — ne vienašališkai, o visų sutartu vienodu greičiu, pasirūpinus tikrai pajėgiomis garantijomis."[95]

95. Plg. Jono XXIII encil. *Pacem in terris*, kur kalbama apie nusiginklavimą, 287 psl.

Čia minimi modernaus mokslo ginklai nėra vien tie, kurie grindžiami branduoline reakcija, bet taip pat ir cheminiai bei biologiniai ginklai (118) — nuodingos dujos ir gyvų organizmų bei nuodingų biologinių produktų naudojimas žudyti ar sužeisti. Primityvios cheminių ir biologinių ginklų formos buvo naudoja-

mos jau nuo klasikinės senovės, o pirmasis pasaulinis kara matė platų dujų vartojimą. Tačiau tokios basenybės, nors ir labai didelės, yra niekas palyginus su tomis, kurios grąso, jei bus naudojamos jų moderniosios formos. Kartu su raketinių ginklų sistemų efektyvumu ir ilgesnėmis distancijomis, šie ginklai atskleidžia karo blogybių visiškai naują dimensiją.

Turint galvoje sunaikinimo apimtį ir prigimtį, kurį gali atnešti bet koks ateities karas, galėjo atrodyti, kad Santarybai neliko niekas kitas kaip bet kokį ateities karą, ar net jam ruošimąsi, paskelbti pačioje pradžioje savo esmėje nemoraliais. Kodėl ji to nepadarė yra aišku. Visokių karų automatinis pasmerkimas reikštų, kad tie, kurie jiems nesiruošia moderniausiu būdu, būtų visiškoje priešų malonėje. Todėl turėjo būti palikta vyriausybėms teisė vesti politiką, kuri potencialų agresorių atgrąsintų turimų ginklų faktu ir pasiruošimu juos naudoti prieš karinius taikinius apsigynimo reikalui.

Tuojau kyla klausimas ar tokia atgrąsos politika išvirstų į branduolinių ginklų ar kitokių ginklų vartojimą karo atveju ir iki kokio laipsnio.(119) Tokio klausimo teisingumą ar klaidas svarstyti viešuose debatuose būtų išnešimas krašto apsaugos į viešumą tokiame laipsnyje, kuris visą atgrąsos tikslą, iš tikrųjų net teisėtą saviginą, visiškai sumenkintų. (120) Ne ką daugiau padrąsinantis prospektas yra visą reikalą palikti vien politikų ir karo vadų renkose, bet galutinėj analizėj mes taip turime padaryti. Laisvoje visuomenėje mes išsirenkame sau valdytojus ir suteikiame jiems galių veikti už mus. Todėl daugeliu klausimų mes negalime viltis turėti tiek informacijos, kiek jie turi. Tačiau, jei mes negalime tokios informacijos reikalauti, yra būtina turėti viešuosius debatus ir viešą visų branduolinių, biologinių ir cheminių karvedybos formų ir būdų nagrinėjimą. Tie, kurie tokią veiklą drąsina, skatina ir jai vadovauja atlieka viešą patarnavimą visuomenei. Lygiu būdu ir tie, kurie, nors bodisi tokių ginklų naudojimo galimumu, vienok yra pasiruošę juos naudoti kai nėra kitos išeities ir priima už tai iš jų pareigų išplaukiančią atsakomybę, turi teisę tokių ginklų reikalauti ir ruoštis jų naudojimui.

Šiais klausimais viešieji debatai suaktyvėjo 1980 m. dešimtmečio pradžioje, nes padidėjo tarp super-galybių įtampa. (121) Britanijos nutarimas atnaujinti turimus branduolinius ginklus, problemą dar daugiau suaštrino. Tačiau problemos iš tikrųjų ne-

pakito nuo to momento kai tokie ginklai buvo pirmą kartą panaudoti.

Ar kada nors būtų galima pateisinti tokų ginklų naudojimą prieš mūsų miestuose ir kaimuose esančius taikinius? Ir specialiai, ar Santarybos griežtas nusistatymas laikyti miestų gyventojų beatodairinį puolimą branduoliniais ginklais absoliučiai nemoraliu, reiškia bet kokį jų naudojimą prieš miestus neleistinu? Sunkumas šiandien yra, galima rimtai ir įtikinančiai diskutuoti, kad bet koks komunikacijos centras ar pramonės kompleksas yra teisėtas karinis taikinys, net jei jie yra tirštai apgyventoje miesto dalyje. Todėl intencija (sunaikinti karinį taikinį) būtų, taip sakant, morališkai pateisinama, o neplanuoti efektai (civilių žuvimas) apgailėtini, bet neišvengiami. Yra perdaug aišku, kad dabartinių sunaikinimo ginklų akivaizdoje mes turime ypatingai budėti, kad šitokie argumentai nebūtų naudojami pateisinti bet kokiam nereikalingam ginklavimuisi teisinantis karine būtinybe. Klausimą persvarsčius atrodo, kad ir fakto atžvilgiu (kas yra karinis taikinys?) ir bet kokios akcijos ar nieko neveikimo implikacijos atžvilgiu (balansuojant branduolinių ginklų naudojimo blogybę su galimomis blogybėmis, jei jie nevartojami) nuomonės gali būti teisėtai kiek skirtingos. Atrodo, kad kiekvienam turi būti palikta teisė elgtis pagal savo sąžinę.

Su šiuo klausimu susietas kitas: ar iš tikrųjų galima diferencijuoti tarp taktinių ir strateginių ginklų? (122) Ar galima naudoti tokius ginklus nesukuriant aplinkybių, kuriose visuotinis karas gali vystytis?

Galima suabejoti ar žmonių gyvybė ir kultūra galės tokį karą išgyventi. Kai kas tars, kad toks klausimo pastatymas yra kraštutinis ir net iškeliąs teisėtą baimę virš prasmingų ribų, iš tikrųjų net iki isterijos. Žmonijos galimybė pergyventi pasaulinį kataklizmą, nežiūrint sunaikinimo baisumo, neturėtų būti mažinama. Tačiau tuo pačiu metu mes turime atsiminti, kad tokia situacija, kurią gal mes netrukus turėsime išgyventi, neturi lygios istorijoje. Mes negalime žinoti kokios ilglaikės pasėkos bus kai mes panaudosime ginklus, kuriuos turėsime savo arsenaluose. Mesa esame visai naujoje situacijoje ir argumentai grįsti ankstenių patyrimų nėra svarbūs.

Šių problemų akivaizdoje, sąžinės motyvacijos (opozicijos) klausimas ateities kare kelia eilę naujų problemų. Individualus

karys, kurio ranka valdė tokių ginklų mygtuką ir kurio bendradarbiavimas buvo reikalingas tokių ginklų naudojimui, gali galvoti, kad tie ginklai buvo naudojami be ypatingesnio taikinių pasirinkimo ar net, kad tokie ginklai sukels nesustabdomą pasaulinį sunaikinimą, nors jis gali ir neturėti tokioms prielaidoms paremti faktų. Tačiau tokioms pačioms aplinkybėms egzistuojant, kiti, lygiai nuoširdūs krikščionys, gali padaryti tokias išvadas, būtent, kad ginklai buvo nukreipti prieš teisėtus taikinius ir, kad nėra jokios galimybės, jog jų naudojimas vyks pagal domino teoriją, nors ir gal neturės faktų savosioms prielaidoms paremti. Ši problema iš tikrųjų nėra lygiagretė tai, pagal kurią kariai yra pašomi bendradarbiauti civilinių gyventojų žudyme ir jie nusiduoda nežiną ką darą. Branduolinių ginklų naudojimo atveju gali būti tokių atsitikimų, kad jų naudojimas gali būti morališkai pateisinamas. Jei karys tarnaująs savo kraštui branduoliniame kare tarnaus sąžiningai tol, kol jis turės pozityvių faktų rodančių, kad ginklai yra naudojami teisėtai ir jų naudojimas neša tiek blogio, kad jį negali atsverti atsiekiamas gėris, atrodo, kad jis nedarys nieko kas bus morališkai nepateisinama. Tuo pačiu kitas karys, kurio sąžinė jam neleidžia daryti tokių išvadų, turi turėti teisę nebendradarbiauti karo akcijoje net ir tuomet kai jis dėvi kario uniformą ar gauna tai daryti įsakymą — tačiau jis turi būti pasirengęs priimti tokios opozicijos išvadas, nes tokia elgsena jis gali pakenkti savo kovos draugams, ar net savo kraštui.

Mes neturėtume sumažinti šios dilemos sunkumų. Net jei ir visi faktai bus žinomi, žmonės nesutars ar taikinys yra teisėtas karinis taikinys, ar ne, arba kokios bus ilgalaikės branduolinių ginklų naudojimo pasekmės. Todėl tose aukščiausiose sferose, kurios daro sprendimus ir juos vykdo visuomet bus nesutarimo galimybė. Žemesniuosiuose sluogsniuose individo teisė su sprendimu nesutikti, jei tam yra rimtų priežasčių, turi būti stropiai saugoma. Tačiau turi būti tausojama ir disciplina bei moralė tuose kariniuose daliniuose, kurių vadai ir dauguma karių yra pasiruošę priimti faktą, kad tokių ginklų naudojimas esamose aplinkybėse gali būti pateisinamas. Vienas išspendis — tai tokio oponento kario perkėlimas į kitokį dalinį, tačiau kai opozicija yra gili, toks perkėlimas gali problemos neišspręsti. Jei oponentai lieka savo dalinyje, vienintelis pasteisinamas būdas yra leisti jiems nebendradarbiauti tuose veiksmuose prieš kuriuos jie yra nusistatę,

tačiau jie negali tokio nusistatymo propaguoti. Toks išsprendis gali būti netikslus; net ir teoretiškai jis nėra patenkinamas; tačiau gal jis iš kelių pasirinkimų ir yra pats mažiausiai atstumiantis. Mes turime gerbti atsakingų politikų bei karinių vadų ir jų pavaldinių sąžines, kartu leisdami tiems, kurie turi rimtų trūkumų ir sunkumų, vadovautis savo sąžinėmis. Kaip tarėme, situacija nėra nauja. Sąžinės motivacija, apie kokią čia kalbėjome ir tokiame laipsnyje kaip dabar, ankstesniuose karuose beveik neegzistavo. Šiandien, kai ji gali būti iš anksto pramatoma, mes negalime atsisakyti atsakomybės ieškoti tinkamų jai sprendimų, net ir tuomet, kai šis ieškojimas teteikia mums tik labai nepraktiškų alternatyvų.

3.Nesutikimo teisė ir forma kituose reikaluose: smurtinių ir nesmurtinių priemonių naudojimas

Santaryba nieko specifiško nesako apie teisėtai valdžiai pasipriešinimo teisę, išskyrus pastabą, (123) kad prislėgti piliečiai turi teisę "ginti savo ir savo bendrapiliečių teises prieš valdžios jų niekinimą prigimties teisės ir Evangelijos įstatymo ribose." Tradicinis mokymas, (124) liečiąs prigimtinės teisės ir Evangelijos įstatymo implikacijas yra, kad iš tikrųjų leistinas bent nesmurtinis pasipriešinimas ir net reikalingas, jei valstybės reikalavimai yra patys savyje moraliai atgrąsūs. Pvz. jei krikščionys, priklausą kokios valstybės, būtų tos valstybės verčiami atsisakyti savo tikėjimo, įžeidinėti Kristų, ar atmesti bet kokį esminį krikščionišką įsitikinimą ar praktiką, jie turėtų pareigą priešintis, nors šiuo atveju pasyvus pasipriešinimas, paprastas atsisakymas bendradarbiauti būtų pakankamas.

Pasyvus pasipriešinimas taip pat gali būti naudojamas pvz. protestuojant prieš kokio įstatymo didelius trūkumus, ar prieš nepakankamą ekonominę, socialinę ir užsienių politiką, kuri yra valstybei kenksminga. Šiais politiniais klausimais žmonės gali nesutikti dėl faktų ar problemos rimtumo. Kai kurie gali apsispręsti prieš pasyvų pasipriešinimą, kiti — už tokią rezistenciją. Jei atvejis yra toks, kad atrodo, jog normalios priemonės situacijos nepakeis, tuomet galima pasyviai priešintis, jei yra vilties, kad tai situaciją pagerins ir didesnių nuoskaudų rizika yra maža. Tokių galimybių atveju, kiekvienas turi padaryti savą sprendimą.

Ricardo Arias-Calderon, Panamos krikščionių demokratų partijos pirmininkas ir opozicijos vadas prieš diktatorių Noriega

Sntaryba nekėlė ir smurtinio pasipriešinimo, revoliucijos ar sukilimo klausimo, tačiau Paulius VI savo enciklikoje *Popularum Progressio* pastebėjo, kad

"yra situacijų, kada teisingumas šaukiasi dangaus, kada ištisos gyventojų masės, neturėdamos pačių reikalingiausių dalykų, gyvena priklausomybėje, kuri neleidžia joms nei atsakomybės, nei iniciatyvos bei bet kokios galimybės augti kultūriškai ir dalyvauti socialiniame ir politiniame gyvenime, yra didelė pagunda imtis smurto pakeisti tokias kenksmingas žmogiškam orumui sąlygas. Tačiau, mes žinome, kad revoliucinis sukilimas, išskyrus ten, kur aiški ir besitęsianti tironija padarys didesnės žalos pagrindinėms žmogaus teisėms ir pavojingos žalos krašto bendrai gerovei — sukurs naujų neteisingumų, dar daugiau elementų išmes iš pusiausvyros ir atneš naujų nelaimių. Kova prieš tikrą blogybę neturėtų būti vedama kai galimas rezultatas — didesnis vargas."

Šis teigimas *nedraudžia* revoliucijos ten, kur aiški ir besitęsianti tironija padarys didesnės žalos pagindinėms žmogaus

teisėms ir pavojingos žalos krašto bendrai gerovei. Tačiau teigimas taip pat pabrėžia, revoliucija gali sukurti naujų neteisingumų ir iš tikrųjų daugiau žalos negu naudos. Todėl ši yra labai sunkiai daroma nuolaida — bet daroma. Ji daroma dėl politinės valdžios pagrindinės prigimties. Mes matėme, kad valdžia egzistuoja bendram gėriui seikti — tai yra jos moralinis pateisinimas ir jei tie, kurie turi politinę galią, jos nenaudoja viešajam gėriui siekti, bet kokiam daliniam ar net asmeniniam gėriui siekti, net žmonėms atimant jų teises, tuomet prima facie atvejis egzistuoja pateisinąs revoliuciją. Šv. Tomas teigia: (126)

"Tironiška valdžia nėra teisi, nes ji nukreipta ne į viešąjį gėrį, bet į valdovo privatų gėrį. Iš to seka, kad nėra nusikaltimo tokiai valdžiai trukdyti... iš tikrųjų valdovas vykdo nusikaltimą, nes nori pajungti piliečius dar stipresnei priklausomybei... Tai yra tironija — naudinga valdovo privačiai gerovei ir žalinga daugybei."

Tačiau šv. Tomas toliau argumentuoja, kad nuoskriaudos rizika, kurią sukelia smurto neramumai kovojant prieš neteisėtą valdžią, neturi būti tokia didelė, kad ji atneštų dugiau žalos, negu ja norima tokios žalos išvengti. Jis kitoje vietoje toliau argumentuoja, kad tokia opozicija tironui turi turėti viešojo autoriteto aureolę. (127) Toks "viešasis autoritetas" turi būti tironui neleidžiant konstitutiškai jo išvystyti, yra sunku pasakyti. Galima suprasti, kad sąmokslas turi turėti tautos daugumos pasitikėjimą ir elgtis taip, kad įžiebus visus tolimesnei akcijai. Atsakomybė nuspręsti ar siūloma akcija turėtų visumos pritarimą, jei visuma turėtų laisvę pasirinkti, priklauso atskiriems individams.

Tai yra labai komplikuoti asmeninio apsisprendimo klausimai. Galime savęs klausti ar tie, kurie sąmokslavo prieš Hitlerį, tai darė su tyliu tautos pritarimu, kurį jie būtų gavę, jei ji būtų buvusi laisva tai padaryti. Ši prielaida iškelia dar vieną klausimą. Jei, faktiškai, mažuma išeina prieš aiškią daugumos valią tokiuoe reikaluose, yra glimybė, kad vėlesni įvykiai įrodys, kad dauguma buvo tokiame moraliniam dumblyne dėl savo pačios ar tirono priežasčių, kad mažuma daug aiškiau suprato kur glūdi viešasis gėris. Tokios prielaidos komplikacija yra ši: ji atveria vartus tiems, kurie būdami mažumoje gali bet kada priešintis daugumai tardami, kad ateitis įrodys jų teisumą, kad jie buvo tautos sąžinė, kai tuo tarpu ateitis gali parodyti, kad buvo priešingai. Tie, kurie

griebiasi tokios motyvacijos neturi daugiau istorinio pasiteisinimo negu tie, kurie taria priešingai. Abiejų argumentai turi remtis dabarties faktais.

(Bus dugiau)

Išnašos

95. *Gaudium et Spes,* 74 paragrafas.
96. Pirmuosius žingsnius į "gerovės valstybę" žengė Bismarko Vokietija 1880 m. dešimtmetyje (H. Friedlander ir J. Oser, *Economic History of Modern Europe,* New York, 1953, 336 psl. J.H. Clapham, *Economic Development of France and Germany, 1814-1915,* C.U.P., 1932, 332 psl. A.V. Dicey, *Law and Public Opinion in England,* London, 1905, pateikia britų prisitaikymo intelektualinį foną ir D. Frazer, *The Evolution of the British Welfare State,* London, 1975 — specifines detales. W. Laquer, *Europe Since Hitler,* Penguin, 1970, 243 psl. ir sekantieji apžvelgia "gerovės valstybės" plėtrą Europoje ir T.H. Marchall, *Social Policy,* (London, 1977) aiškina ką tokia politika apima. Kylančios "gerovės valstybės" dvejonė gerai susumuojamos A. Marvick knygoje *Britain in a Century of Total War,*London, 1963, 428 psl. ir tolimesnis tekstas.
97. Pijus XI, *Quadragesimo Anno,*1931.V.15 (London, C.T.S., 1960).
98. Čia keliamas klausimas ar neseniai įvesta "speciali sindikalistinė ir korporatyvinė organizacija" turėtų būti rekomenduojama. Kadangi ši speciali sindikalistinė organizacija, kaip enciklika pastebėjo, stipriai susiaurino laisvo organizavimosi teisę bei buvo perdaug biurokratinė ir politinė, ji negalėjo būti suderinta su sveika socialine etika. (Ibid., 90 ir kiti paragrafai). Apie fašistų korporativizmą žr. McGovern, op. cit.
99. *Quadragesimo Anno,* 79-80 par. Dabartinis dėmesys pereinamajai technologijai žymi šio principo svarbą ekonominei ir socialinei oranizacijai. E.F. Schumacher, *Small ir Beautiful* (London, 1973). N. Jequier, ed., *Appropriate Technology: Problems and Promises* (Paris, O.E.C.D., 1976).
100. Jonas XXIII, *Mater et Magistra,* 1961.V.15 (Lodon, C.T.S., 1963).
101. Ibid., 59 ir kit. par.
102. Ibid., 104 ir kit. par.

103. Ibid., 219 par. " atskiri žmonės yra kiekvienos socialinės institucijos pagrindas, priežastis ir tikslas."
104. 1937 m. kovo 14 d.
105. Popiežių enciklikos ir kalbos, paruošė vysk. V. Brizgys, Lux, 1948.
106. Žr. J. Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, 8 skyrius. Weslty, op. cit., 1:197 ir toliau.
107. Žr. 66 ir tol. psl.
108. *Gaudium et Spes*,74 par.
109. Ibid., 75 par. Paulius VI, *Octogesima Adveniens* (socialinės problemos), 1971.V.15, 24 par., komentuoja krikščioniškojo politinio angažavimosi reikalingumą ir problemas.
110. Kitais žodžiais, atrodo, neprasminga prileisti, kad net ten, kur tikra politinė laisvė egzistuoja, sprendimus galima praleisti jų nekvestijonavus, jei visų politinių partijų politikai taip toli nutolsta nuo žmonių giliųjų įsitikinimų, kad nustoja žmonių pasitikėjimo kokiu nors svarbiu klausimu. Tokiomis aplinkybėmis, spaudimo grupėms nenaudojant nekonstitucinių priemonių, jos gali agituoti iki tiek, kad tiek vyriausybė, tiek partijos turi pakeisti savo pažiūras ir politiką. E. Welty pateikia kai kurių pavyzdžių, kur galima vartoti extra-parlamentines, bet konstitucines priemones: "legalizacija su dideliais trūkumais, absoliučiai nepakankama ekonominė ir socialinė politika, kenksminga valstybei užsienių politika, neatsakingas karo pavojaus naudojimas kaip politinės priemonės" (op.cit., 2:330).
111. *Gaudium et Spes*, 79 par.
112. Ši problema buvo labai aktuali Britanijoje tarpukaryje ryšium su kai kurių organizacijų žygiais ir demonstracijomis prieš bedarbę ir vėliau dar rimtesnė ryšium su britų fašistų unijos veikla rytų Londone. J. Stevenson ir C. Cook, *The Slump* (London, 1977), 218 psl.
113. *Gaudium et Spes*, 79 par.
114. Šv. Tomas Akvinietis, *Summa Theologica*, II-II, 9.40, art. 1. Žr. Weslty, op. cit., 2:394 psl. ir Messner, op. cit., 665 p.
115. *Gaudium et Spes*, 79 par.
116. Ibid., 80 par.
117. Ibid., 82 par.
118. S.M. Herch, *Chemical and Biological Warfare* (London, 1968). J. Cookson and J. Nottingham, *A Survey of Chemical and Biological Warfare* (London, 1969).
119. Žr. M. Walzer, *Just and Unjust War*, 269 psl. E.B.F. Midgley, *The Natural Law Tradition and the Theory of International*

Relations (London, 1975), 371 psl. L.L. McCreavy, *Peace and War in Catholic Doctrine* (Oxford, 1963). W. Stein, *Nuclear Weapons and Christian Concience* (London, 1961). H.P. Ford and F.X. Winters, *Ethics and Nuclear Strategy?* New York, 1977). Užsienio reikalų viceministerio pavaduotojo straipsnis "Preventive War" Michael Quinlan, USA), The Tablet žurnale, 1981.VII.18. Straipsnyje proteguojamas apsigynimo reikalas. Autorius — praktikuojantis katalikas. Tame pačiame žurnale 1981.VIII.22 laidoje Walter Stein argumentavo prieš Quinlan tezę.

120. Tokios knygos kaip L.R. Beres,*Apocalypse* (London, 1980) atskleidžia amerikiečių galvojimą ir politiką, o L. Friedman, *Britain and Nuclear Weapons* (London, 1980) atseka britų valdžios politikos vystymąsi.

121. E.P. Thompson and Dan Smith, *Protest and Survive* (London, 1980). Žr. taip pat The Listener, 1980.X.16 BBC radijo branduolinių debatų pranešimą. Šventojo Sosto nusistatymą šiais klausimais žr. *Popiežius Jonas Paulius II Jungtinėse Tautose* (New York, 1980.X.2), išleista Amerikoje, *Message of Justice, Peace and Love* (Boston, 1980).

122. LÓsservatore Romano (anglų kalba savaitinė laida), 1980.X.13, "The Holy See's Intervention at the Geneva Conference on the Non-Prolification of Nuclear Arms", 1980 m. rugpiūčio 11 – rugsėjo 5 d.

123. *Gaudium et Spes*, 74 par.

124. Welty, *A Handbook of Christian Social Ethics, 2:342 psl. Messner, op. cit., 596 psl.*

125. *The Great Social Problem* (London: C.T.S., 1967), 30-31 par.

126. *Summa Theologica*, II-II, q. 42, art. 2 ir 3.

127. *De Regimine Principum*, Žr. D. Bigongiani, op. cit., XXXI psl. Hoffner, *Fundamentals of Christian Sociology*, 177psl.

IŠ KD GYVENIMO IR VEIKLOS

Krikščionys demokratai balsavimo klausimu

Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija kartu su kitomis organizacijomis jau anksčiau pasisakė prieš lietuvių dalyvavimą balsavimuose į Sovietų Sąjungos aukščiausią tarybą. Dabar LKDP, Lietuvos Laisvės Lyga, Lietuvos Demokratų Partija ir Lietuvos Tautinio Jaunimo Sąjunga vėl tuo reikalu parašė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui raštą.

Tame laiške LPS ir giriamas ir kritikuojamas. Kritikuojami išrinktieji deputatai, nes "pirmieji deputatų žingsniai sukėlė mūsų nusivylimą". Esą A. Čekuolis balandžio 5 d. Kalnų parke "ragino, kad tauta sutiktų, jog Lietuvoje liktų 30,000 okupacinės kariuomenės kareivių". Tame mitinge lygiai nebuvo girdėti deputatų balso už gruzinų laisvės kovą.

Rašte sąjūdis pagiriamas už kai kuriuos kitus faktus. "Kandidatai į deputatus nekartą viešai smerkė stalinizmą, kruvinus NKVD nusikaltimus Lietuvoje. Deklaravo, kad karo ir pokario metais miestų ir miestelių aikštėse buvo suguldyti paniekai, žuvę partizanai, kovotojai prieš stalininę tironiją... Deputatų suvažiavime Maskvoje lietuvių bus daugiau negu estų ar latvių. Užtai irgi reikia dėkoti Lietuvos partizanams".

"Mes šiandien visiškai suvokiam kokia baimė lydės deputatus iš Lietuvos į Maskvą. Todėl esam itin susirūpinę Lietuvos ateitimi. Suvokiame, kad ne tik atskiri, bet ir tautos rinkti deputatai vargu galės padėti pavergtai Lietuvai. Su gilia širdgėla nuogąstaujame ar jie nepakenkė. Nerimaujame dėl naujo ir slapto p. Klimaičio vojažo į Lietuvą... Sausio 3-ją Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio valdyba dar neturėjo visos informacijos apie Klimaitį ir jo antilietuvišką veiklą. Šiandien tuo teisintis nebegalime! Pabuvoje Vakaruose sąjūdiečiai parvežė tiesą. Išrinktieji deputatai ir toliau spaudžia Klimaičiui ranką, derasi su juo dėl Lietuvos ekonominių ryšių su Vakarais. Tokios derybos nereikalingos Lietuvai".

Arkivyskupas Reinys išteisintas

1947 m. Vilniaus arkivyskupas Mečislovas Reinys bolševikų buvo suimtas ir nuteistas ilgiems metams kalėjimo bausme už

priklausymą Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijai ir jos centro komitetui, kalbas bei pamokslus prieš TSRS ir kitus "nusikaltimus". Garbusis arkivyskupas žuvo Vladimiro kalėjime 1953 m. lapkričio 8 d. Demokratinio valdymosi metu arkivyskupas Reinys buvo iškilus krikščionių demokratų vadas, centro komiteto narys, kurį laiką užsienių reikalų ministeris. Šiemet nuo jo gimimo sukanka 105 metai. Taip pat šiemet aukščiausias LTSR teismas, iš naujo nagrinėjęs arkivyskupo bylą, rado ji neteisingai nuteistą ir jį išteisino.

Naujas pirmininkas

Naujuoju Čikagos krikščionių demokratų skyriaus pirmininku išrinktas Dr. Petras Jokubka. Šis skyrius yra gausiausias LKD sąjungoje.

LKD Pro Memoria

Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija oficialiai atsikūrė 1989 m. vasario 16 d. (Pirmasis organizacinio komiteto posėdis įvyko 1989 m. vasario 10 d.) Jai vadovauja buvęs politinis kalinys Viktoras Petkus. Partijos globėjais sutiko būti kardinolas Vincenas Sladkevičius (Kauno arkivyskupas) ir Telšių vyskupas Antanas Vaičius.

Ta proga partija į vyskupus kreipėsi ilgesne pro memoria, kurioje išdėstyti jos pageidavimai siekiant atstatyti kas per ilgus sovietinės okupacijos metus buvo pažeista.

Pro memorijoje tarp kitko rašoma: "su didžiausia pagarba ir neužtemdyta istorine atmintimi, vien tik gilaus nerimo ir kilnių siekių skatinami, su pilnu supratimu ir kuklumu jausdami ryžtą bei atsirandančią galimybę ateiti į pagalbą, mes kreipiamės į Jus, tikėdamiesi galimai didesnio dėmesio..."

"Su giliu nerimu, nes prieš Dievą ir mūsų Tėvynę jaučiame itin didelį dabartinio momento atsakingumą, bet kokio delsimo ir neveiklumo pavojingumą".

"Atsirandančią galimybę ateiti į pagalbą regime bundančiose mūsų ir visos tautos jėgose, kurios susijungusios su viso pasaulio krikščioniškosiomis jėgomis ir vedamos Dieviškosios Apvaizdos su nauja energija įsijungtų į dvasios ir kultūros puoselėjimo darbą, kas savo ruožtu suteiks naujų jėgų".

Toliau memorandume nusakomos visos skriaudos ir gausiai sudėtos aukos dėl ištikimybės savai tautai ir Dievo Bažnyčiai žiaurioje sovietinėje okupacijoje. Pagaliau vyskupai kviečiami reikalauti, kad būtų "grąžinti Bažnyčiai priklausą pastatai....

paskirtos lėšos ir sudarytos sąlygos šių pastatų remontui, grąžintas jų konfiskuotas turtas,

atkurtos vyrų ir moterų vienuolijos bei kongregacijos,

atkurtos kunigų seminarijos Vilniuje ir Telšiuose,

atkurta dvasinė katalikų akademija Vilniuje,

atkurtas teologijos-filosofijos fakultetas Kauno Vytauto Didžiojo universitete,

atkurtos katalikiškos mokyklos,

atnaujintas fakultatyvinis tikybos dėstymas vidurinėse mokyklose, technikumuose ir pan.,

atkurtos religinės katalikiškos organizacijos,

sugrąžintos katalikiškos spaustuvės,

atkurta katalikiška spauda ir atnaujinta leidyba,

paskirti kapelionai mokyklose, ligoninėse, kalėjimuose,

svarbiausios religinės šventės paskelbtos valstybinėmis,

atkurti laisvi ryšiai su viso pasaulio katalikais,

nutrauktas bet koks kišimasis į Bažnyčios reikalus".

Paskaita CDU/CSU

Draugo korespondentas Europoje Kazys Baronas neseniai skaitė paskaitą Vokietijos krikščionims demokratams apie Lietuvą. Baronas pradžioje pateikė trumpą istorinę apybraižą ir kiek ilgiau apsistojo prie dabartinės pavergtosios Lietuvos padėties.

KD sutiko Brazdžionį

1989 m. gegužės 23 d. po 45 metų išeivijoje į Lietuvą atskrido tautos dainius Bernardas Brazdžionis. Vilniaus aerodrome jį pasitiko tūkstantinė žmonių minia, kuri jį labai nuoširdžiai pasveikino. Minioje buvo matyti trispalvė ir Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos vėliavos.

KD ir LPS

Ketvirtajame Persitvarkymo Sąjūdžio seime buvo pravesta anketa įvairiais aktualiais klausimais. Vienas klausimų buvo kuriai

politinei partijai sąjūdiečiai priklauso. Nors nė vienas nepasisakė priklausąs LKDP, 33 pasisakė krikščionims demokratams simpatizuoją. Tik Demokratų partija turi daugiau simpatizuojančių — 34.

Pasibaigė Duarte era

Jose Napoleon Duarte buvo pirmasis demokratiškai išrinktas El Salvadoro prezidentas (1984 m.) Dabar po penkerių metų, baigęs savo kadenciją, Duarte birželio 1 d. savo pareigas perdavė naujai išrinktam prezidentui Alfredo Cristiani Arenos partijos nariui. Arena yra tautininkiškai nusiteikusi partija, kuri anksčiau buvo susitepusi smurtu ir žmogžudystėmis. Duarte yra El Salvadoro krikščionių demokratų partijs kūrėjas ir vadas. Neseniai pas jį surasta vėžio liga, kuri yra nepagydoma.

Kauno arkivyskupas

Neseniai pirmasis moderniosios Lietuvos kardinolas Vincentas Sladkevičius perkeltas į Kauną ir paskirtas jo arkivyskupu. Per 20 metų kardinolas buvo sovietų laikomas tremtyje ir tik prieš kelis metus jam buvo leista grįžti į Kaišiadorius kaip tos vyskupijos apaštaliniam administratoriui. Tuo pačiu metu, Popiežius paskyrė vyskupą Antaną Vaičių Telšių vyskupu. Kaip žinome, kard. Sladkevičius ir vysk. Vaičius yra neseniai atsikūrusios Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos dvasiniai globėjai ir mecenatai.

Lankėsi Vliko pirmininkas

1989 m. birželio mėn. SLA seimo proga Clevelande lankėsi neseniai iš Paryžiaus parvykęs VLIKo pirmininkas Dr. Kazys Bobelis. Paryžiuje jis dalyvavo žmogaus teisių konferencijoje. Ta proga jis aplankė *Tėvynės Sargo* redakatorių ir turėjo platų pasikalbėjimą aktualiais lietuviškaisiais ir specialiai krikščioniškosios demokratijos reikalais. Pokalbyje dalyvavo ir buvęs ilgametis LKDS centro komiteto vicepirmininkas inž. Pranas Razgaitis.

Įsikūrė rusų KD partija

Šių metų (1989) pavasarį Maskvoje įsikūrė rusų krikščionių demokratų partija. Gegužės mėn. gale — birželio pradžioje du

jos atstovai lankėsi Paryžiuje kur jie buvo prancūzų krikščionių demokratų svečiais. Prancūzai ta proga surengė jiems priėmimą ir spaudos konferenciją. Ta proga su jais kalbėjosi ir LKDS atstovai. Vienas jų Ogurkovas pasisakė gerai pažįstąs LKDP pirmininką Viktorą Petkų su kuriuo kartu kalėjęs. Su juo ir dabar palaikąs asmeninius ryšius.

Įsikūrė Estijos krikščionys demokratai

Okupuotoj Estijoje įsikūrė Krikščionių Demokratų Partija. 1989 m. balandžio 18 d. Kadrinoje, Estijoje įvyko Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos ir Estijos Krikščionių Demokratų Partijos vadovų pasitarimas. Nutarta, kad ateityje Estijos Krikščionių Demokratų Sąjunga ir Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija palaikys savitarpyje glaudžius ryšius ir bendradarbiaus visose srityse. Kadangi Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija yra vieninga su Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, krikščionių demokratų internacionalo tikrąja nare, Estijos Krikščionių Demokratų Sąjunga kreipiasi į jį per Lietuvos krikščionių demokratus tapti tikrąja savarankiško krikščionių Demokratų Sąjungos vardu pasirašė Lits Alte, Illar Hallaste ir Kalle Lindi. Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos vardu Viktoras Petkus, Sigitas Luneckas, Algirdas Macijauskas, Edmundas Paulionis.

Dėmesys lietuvių krikščioniškajai demokratijai

1989 m. gegužės 18 d. Barcalonoje vyko Europos krikščionių demokratų sąjungos tarptautinės komisijos posėdžiai. Europos KD Tarybos pirmininkas ir politinės komisijos narys inž. Adolfas Venskus (gyvenantis Paryžiuje) informavo komisiją apie atsikūrusią Lietuvos Krikščionių Demokratų Partiją, jos greitą augimą ir numatomą suvažiavimą š. m. rugpiūčio mėn. Visa tai kėlė nuostabą ir pasigėrėjimą vakarų europiečių tarpe. A. Venskus buvo paprašytas informuoti tarptautinę komisiją apie 1988 m. rugpiūčio mėn. įsisteigusią Estijos Krikščionių Demokratų Sąjungą.

Vienoje gegužės 23 - 27 d. vyko Pasaulio Krikščionių Demokratų Internacionalo seminaras tema "Krikščioniškoji demokratija Centro ir Rytų Europoje". Seminaro tikslas arčiau susipažinti su padėtimi Sovietų dominuojamuose ir okupuotuose kraštuose.

Buvo delegatų iš Lenkijos, Vengrijos ir Rusijos. Buvo kviestas ir lietuvių krikščionių demokratų pirmininkas Viktoras Petkus, bet kvietimas jo nepasiekė.

Keturias dienas trukusiame seminare, lietuvių atstovas Europos KD tarybos pirmininkas inž. Adolfas Venskus plačiai painformavo suvažiavusius apie Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos vystymąsi, įnašą į nepriklausomos Lietuvos atstatymą, veiklą laisvajame pasaulyje, partijos atkūrimą okupuotoje Lietuvoje ir bendrai apie lietuvių ėjimus, siekiant nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymo.

Lietuvių KD biuletenis

1989 m. birželio gale *Tėvynės Sargo* redakciją pasiekė pirmasis *Krikščionio Demokrato* numeris pažymėtas Nr. 1 (13). Tai Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos leidinys *Krikščionis Demokratas* pradėtas leisti nepriklausomoje Lietuvoje 1927 m. gegužės mėn. Jo išėjo dvylika numerių. Šis leidinys yra tęsinys ano laikraščio. Turinyje įvairūs straipsniai ir dokumentai. Leidinys spausdintas rotatorium.

Lietuvos ir Estijos krikščionių demokratų kreipinys į KD internacionalą

Sveikiname jūsų garbingą suvažiavimą, pareikšdami ne tik linkėjimą, bet ir viltį, kad sekančiame suvažiavime mes su jumis būsime kartu ne vien tik savo mintimis, bet ir galėdami jame dalyvauti.

Molotovo ir Ribbentropo prieš 50 metų sudarytas paktas su slaptaisiais protokolais yra ne tik skaudžiai vien anuo metu palietęs Suomiją, Estiją, Latviją, Lietuvą, Lenkiją, Rumuniją, bet jis su savo pasekmėmis didžiausiai pasaulio gėdai tebegalioja ir dabar. Mes tebelaukiame iki dabar ne vien tik jo pasmerkimo, bet ir jo pasekmių, visiško likvidavimo: pirmoj eilėj sovietinės okupacijos nutraukimo Pabaltijoje, atkuriant nepriklausomas Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybes. Todėl kreipiame į jus, o per jus ir į viso doro ir teisingojo pasaulio sąžinę padėti mums kovoj už savo valstybių atkūrimą.

Tegul būnie mums leista kreiptis į jus ir dėl visokeriopos pagalbos mums suteikimo ir nuolatinių ryšių su jumis palaikymo.

Pasirašė Estijos Krikščionių Sąjunga: Lits Alte, Illar Hallaste, Kalle Lindi, Joan Marss, Epp Farr, Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija: Egidijus Bulota, Jonas Čekulis, Vidas Dolinskas, Sigitas Luneckas, Alfredas Macijauskas, Edmundas Paulionis ir Viktoras Petkus.

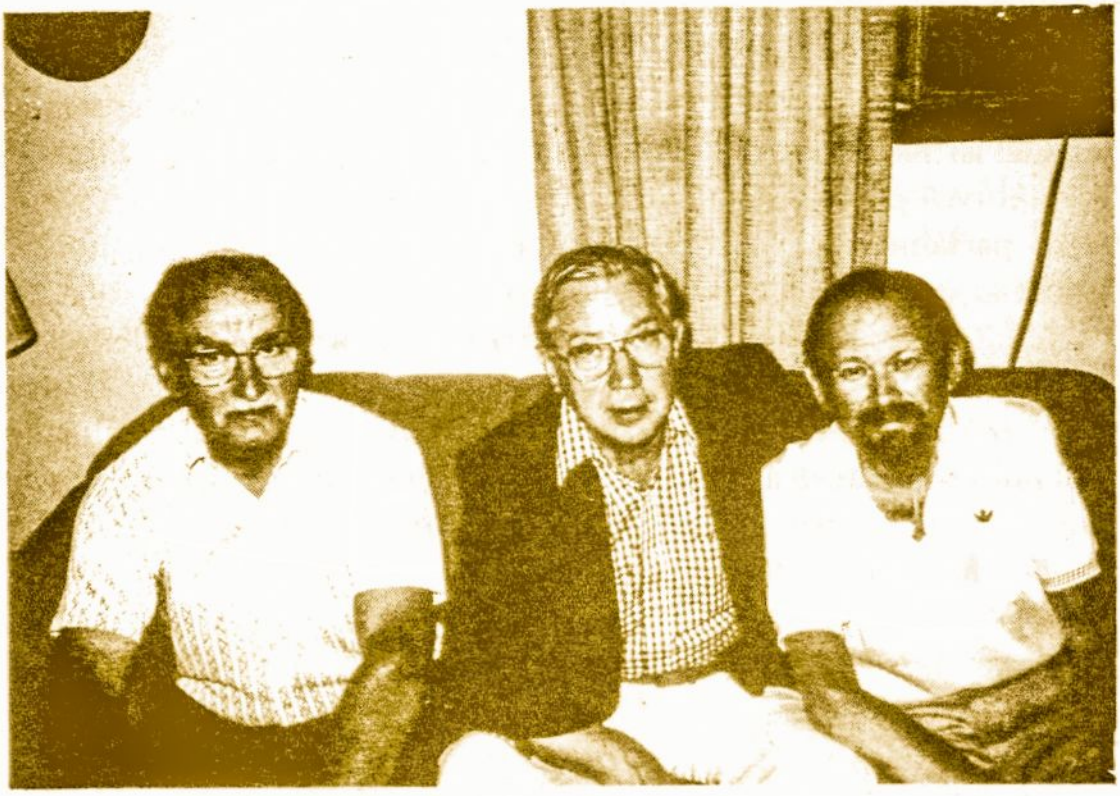

Trys vienminčiai aptaria Lietuvos laisvinimo ir krikščionių demokratų reikalus 1989 m. birželio gale "Tėvynės Sargo" redakcijoje. Iš kairės inž. Pranas Razgaitis, Vliko pirmininkas Dr. Kazys Bobelis ir "Tėvynės Sargo" redaktorius Algirdas J. Kasulaitis

TS redaktorius Čikagoje

1989 m. rugpiūčio pradžioje *Tėvynės Sargo* redaktorius lankėsi Čikagoje kur pasimatė su kaikuriais iš pavergtosios Lietuvos atvykusiais lietuviais. Buvo plačiai išsikalbėta apie Lietuvoje vykstančius pasikeitimus, įvairių organizacijų veiklą, nuotaikas. Ilgesniuose pokalbiuose su ilgamečiu LKDS CK vicepirmininku Pranu Povilaičiu tartasi LKDS konferencijos, naujo centro komiteto ir kitais aktualiais klausimais.

LKDP, LLL IR HELSINKIO GRUPĖ RINKIMŲ KLAUSIMU

Kovo 26 d. pavergtoje Lietuvoje kaip ir visoje Sovietų Sąjungoje vyko rinkimai į naująjį Sovietų Sąjungos parlamentą. Jie atnešė labai įdomių (gal net svarbių) rezultatų. Visa eilė aukštų komunistų partijos vadų, net politbiuro narių nebuvo išrinkti. Savo ruoštu Pabaltijo respublikose į parlamentą buvo išrinkti opozicijos aktyvūs nariai. Iš Lietuvai skirtų 42 vietų trys ketvirtadaliai išrinkti Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio nariai. Tai didelis Lietuvos patriotinės visuomenės laimėjimas. Kiek tie atstovai tame parlamente bus veiksmingi ir kiek jų pateks į visagalinti aukščiausią sovietą parodys tik ateitis.

Natūralu, kad Lietuvai politiškai atbundant, patriotinės visuomenės tarpe yra ir įvairių nuomonių įvairiais klausimais. Taip buvo ir rinkimų klausimu. LPS aiškiai pasisakė už dalyvavimą rinkimuose ir juose aktyviai dalyvavo. Tačiau kitaip į tą klausimą reagavo kitos patriotinės grupės. Lietuvių Informacijos centras Brooklyne pateikia tokią informaciją.

Vilnius. — Lietuvių Informacijos Centrą pasiekė Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadovybei skirtas laiškas, kuriame Krikščionys Demokratai, Helsinkio Grupė ir Laisvės Lyga kritiškai vertina dalyvavimą rinkimuose okupacijos sąlygose.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadovybei: Jo Eminencijai kardinolui, Jūsų Ekscelencijoms vyskupams ir vyskupijų valdytojams, visiems Bažnyčios dignitoriams ir kunigams, taip pat visiems tikintiesiems ir Lietuvos gyventojams.

A. a. Juozas Stepanas

1989 m. birželio 27 d. Australijoje mirė mūsų vienmintis ir ilgametis *Tėvynės Sargo* skaitytojas Juozas Stepanas. Jis buvo šviesi Australijos lietuvių asmenybė, plačios skalės visuomenininkas, katalikų organizacijų veikėjas. Daug dirbo Australijos lietuvių katalikų federacijoje, ateitininkuose, Bendruomenėje ir kitose organizacijose. Buvo ilgametis Vytautininkų klubo narys. Tebūna lengva jam svetingos Australijos žemė.

Atviras laiškas

Kada žlugdavo Lietuvos valstybė, lietuvių tautai telikdavo viena pagairėje šiaurinio šalto vėjo. Ji turėdavo neįveikiamą užuovėją, Lietuvos Katalikų Bažnyčios asmenyje. Iš ten ir gudžiausią beviltiškumo naktį sklisdavo šviesa, padėjusi lietuvių tautai neprarasti vilties, nepasiklysti. Su didžiule pagarba ir dėkingumu mes tariame didžiųjų vyskupų Juozapo Arnulfo Giedraičio, Motiejaus Valančiaus, Antano Baranausko, Vincento Borisevičiaus, Mečislovo Rainio, Teofilio Matulionio, Pranciškaus Ramanausko vardus. Kol prie Baltijos jūros skambės lietuviškas žodis, niekados nebus pamirštos ir didžiosios šviesos asmenybės tokių Lietuvos Katalikų Bažnyčios kunigų kaip Jono Mačiulio-Maironio, Aleksandro Dambrausko-Adomo Jakšto, Juozo Tumo-Vaižganto. Lietuvos Katalikų Bažnyčia visados buvo su tais, kurie kovojo už lietuvių tautos laisvę ir už tai juos korė, šaudė, žudė, kankino, trėmė ir persekiojo. Bažnyčia tuos kovotojus ir persekiojamuosius laimino, guodė ir už juos meldėsi. Tai buvo ligi paskutiniųjų dienų. Tebūnie mums leista dabar vėl kreiptis į Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadovus.

Gyvename okupuotame krašte

Šiandien Lietuvoje jau beveik visi: nuo istorikų iki eilinių piliečių, suprantame, kad ir vėl gyvename okupuotame krašte. Taigi kyla klausimas, ar galimas normalus religinis, valstybinis, tautinis bei visuomeninis gyvenimas pavergtoje mūsų tėvynėje? Savo valstybės neturime. Ji buvo prarasta 1940 m. vasarą. Taigi ar galimi normalūs rinkimai okupacijos sąlygomis? Atsakymas gali būti tik vienreikšmis — "ne". Bent truputį pasvarsčius absurdiška situacija, nes iškyla baisus klausimas: ką mes darome? Ogi sau renkame okupacinę įstatymus leidžiančią valdžią, tuo ją pripažindami ir įteisindami.

Todėl kiekvienam lietuviui šiandien turi būti visiškai aišku: kas balsuos tas parduos tą nepriklausomą Lietuvą, kurią su didžiausiu pasišventimu ir atkaklumu gynė ne vien tik mūsų proseneliai, bet ir mūsų tėvai ir mūsų broliai. Eidami balsuoti už okupacinę administraciją, mes išduotume ir paniekintume kovotojų už Lietuvos laisvę bei nepriklausomybę idealą, ryžta, pasišventimą ir auką.

Be to, vadinamųjų rinkimų diena yra mūsų tautos nuo senovės labai gerbiamų ir mylimų šv. Velykų švenčių diena. Tą dieną mūsų Viešpats prisikėlė, tad argi tą pačią dieną mes savo tautą guldysime į karstą jos pražūčiai ir sunaikinimui? Kadangi balsuodami už svetimųjų mums primesta administraciją negalime būti tikri dėl savo rytojaus, nes nežinome, ar ir vėl tos administracijos pareigūnai neišleis įsakų liepiančių šimtus tūkstančių Lietuvos gyventojų išvežti į Sibirą ar sukišti į kalėjimus ir konclagerius, tad kartu su prisikėlusiu Kristumi kelkimės ir mes, Jo tauta, iš to karsto, į kurį mus įstūmė svetimieji. Tebūnie šv. Velykos visos lietuvių tautos ir visų Lietuvos gyventojų sąmoningo prisikėlimo šventė. Išdriskime mūsų pavergėjams drąsiai ir aiškiai pasakyti: mes prisikelsime kartu su mūsų Viešpačiu, mes jau nebe vergai.

Lietuvos Krikščionių Demokratų partija
Lietuvos Iniciatyvinė Helsinkio Susitarimams Remti grupė
Lietuvos Laisvės Lyga

Nuo šio numerio iš administratoriaus pareigų pasitraukia *Adomas Viliušis*.

Jis tas pareigas ėjo eilę metų tvarkingai, darbščiai ir sąžiningai tvarkydamas žurnalo administracinius reikalus. "Tėvynės Sargo" leidėjai už tokį pasiaukojantį darbą jam yra giliai dėkingi.

Naujuoju žurnalo administratorium pakviestas ir sutiko būti

PRANAS RAZGAITIS
6755 Parkgate Oval
Seven Hills, Ohio 44131, USA

Visais "Tėvynės Sargo" administraciniais reikalais nuo dabar prašome kreiptis naujojo administratoriaus adresu.

L e i d ė j a i

KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI LIETUVOJE

K. BARONAS

Varšuvoje leidžiamas katalikų savaitraštis *Lad Darna* lapkričio 20 d. patalpino istoriko Petro Losovskio platų straipsnį "Chiadecja na Litwie" (lenkiškas, sutrumpinimas — chšeseijanska demokracja na Litwie) apie Lietuvos krikščionių demokratų partijos veiklą. Iš tikrųjų tai santrauka jau anksčiau pasirodžiusio straipsnio kitame žurnale. Redakcija persispausdino, išleisdama mažiau reikšmingas vietas (tai parodo taškai iš nebaigtų sakinių), greičiausiai atsižvelgdami į šiandieninę Lietuvos padėtį ir įvykius mūsų tėvynėje.

Eilės Lietuvos - Lenkijos klausimais parašytų leidinių autorius ir šią savo studiją suskirstė į penkias dalis. Daug žinomų faktų. Tačiau pažiūrėkime kaip Lietuvos KD partija atrodo lenko akimis.

Įvade jis rašo, kad Lietuvos krikščionys demokratai suvaidino labai svarbu vaidmenį, ypač tautinio atgimimo laikotarpyje ir statant Lietuvos nepriklausomybės pagrindus. Tai specifinių Lietuvos sąlygų pasekmės, kadangi dvasiniame gyvenime katalikų Bažnyčios autoritetas visais laikais buvęs labai stiprus.

Autoriaus teigimu veiklos pradmės reikėtų ieškoti jau Žemaitijoje, pas vysk. Motiejų Valančių, kuris XIX š. viduryje pradėjo skleisti švietimą liaudies tarpe steigdamas blaivybės draugijas. Tačiau tikri KD sąjūdžio pradai pilna to žodžio prasme pasirodė XIX a. pabaigoje, išleidus 1891 m. popiežiui Leonui XIII *Rerum novarum* enciklką ir po dešimties metų vėl *Graves de communi*. Šios dvi perreformuotos enciklikos ir tapo Lietuvos KD generaliniu veiklos kelrodžiu. 1905 m. revoliucija buvo labai svarbus įvykis KD gyvenime. Daug kairiojo sparno radikalių veikėjų tuoj pat įsijungė į įvykių verpetus, skelbdami demokratinius ir politinius šūkius, žemės skyrimą ūkininkų luomui, vadovaudami streikams. Daug tokių veikėjų buvo suimti, persekiojami, kiti vėl priversti pasitraukti į užsienį.

Vilniaus seime 1905 m. KD partijos veikėjai sudarė vieną iš didžiausių frakcijų. Revoliucijos laikotarpyje Lietuvos KD partija kristalizavosi, pastatydama didelį žingsnį į priekį, persirefor-

muodama iš visuomeninės-politinės srovės į politinę partiją. Jau 1904 m. buvo išdirbta pirma programa, vadovaujantis popiežiaus enciklikomis ir pritaikant jas prie vietinių sąlygų. Po kelerių metų programa buvo praplėsta, numatant steigti Lietuvių krikščionių demokratų s-gą. Reikalavimai — autonomija Lietuvai, švietime — privalomas lietuvių kalbos dėstymas pradžios mokyklose. Plačiai siekta tikybinėje plotmėje, reikalkaujant laisvų santykių su Vatikanu, vyriausybės nesikišimo į vyskupų skyrimą, bažnyčių statybą, suvažiavimų šaukimą. Šioje veikloje ypač pasižymėjo kun. J. Tumas. Neužmiršta ir kt. organizacinė veikla. Čia istorikas sumini švietimo, "Saulės", "Žiburio", "Ryto" d-jas. su spauda taip pat pasireiškia publicistiniai talentai. Lenkas išvardina vysk. J. Matulaitį, A. Stulginskį, J. Staugaitį, vysk. P. Bučį, vysk. K. Paltaroką, prel. M. Krupavičių, prof. St. Šalkauskį, prel. K. Šaulį, kun. T. Žilinską ir k.

Neužmirštos buvo moterys, įsteigiant 1908 m. Lietuvių moterų d-ją ir leidinį *Lietuvaitė*, o jaunajai kartai — "Pavasario" organizaciją. Atkreiptas taip pat dėmesys į ekonominį krašto gyvenimą. Autorius mini ūkininkų d-ją "Žagrę" Marijampolėje ir "Viliją" Vilniuje.

Pirmojo did. karo metu KD taip pat įsijungė į karitatyvinę veiklą,. Po konferencijos Vilniuje nutarta, kad dalis veikėjų pasitrauks emigraciniam gyvenimui Rusijon.

Nepriklausomybės paskelbimas, 1918 lapkr. 20 KD konferencijoje Vilniuje. KD partijos nedalyvavimas pirmame Voldemaro ministerių kabinete. Demokratai matomi tik antrame M. Sleževičiaus, o trečiame — Prano Dovydaičio jau sudarydami daugumą.

Norėdami išplėsti savo veiklą darbininkų ir ūkininkų tarpe, KD sudarė filialus — Darbo federacijos ir Ūkininkų s-gos. Pati LKDP į savo eiles daugiausia pradėjo jungti intelektualus.

Petras Losovskis plačiai sustoja prie nepriklausomybės laikotarpio KD įtaka į vyriausybės kabinetus, nepasisekimą 1926 m. rinkimuose, laikiną bendradarbiavimą su tautininkais, kurį KD spauda vėliau pavadino didele klaida. Pablogėję santykiai su katalikų Bažnyčia. Kunigai iš sakyklų valdžios žingsnius vadino masonizmu. Bažnyčios persekiojimą lygindami su Meksikos. Iš pusiausvyros tautininkus išvedė jų spaudos netekimas provinci-

joje ir leidinių padidėjimas KD pusėje. Specialiu žingsniu tapo suvalstybinimas trijų katalikiškų gimnazijų.

Priešvalstybinė veikla darė aiškią pažangą. Vyriausybė buvo užaliarmuota "Pavasario" ir "Ateities" veikla bei gaunamom informacijom, kad susirinkimuose platinama nelegali literatūra ir leidiniai. Tai kurstymai prieš valdžią. Tad KD priemonių nepakako iki galutino laimėjimo. Tiesa, protestus reiškė Katalikų veikimo centras. Tačiau tai buvo tik raštiški — žodiniai protestai. Vien tik kun. Varnas išdrįso savo pamoksle aktyviai pasipriešinti vyriausybei. Nedaug padėjo Vatikanas ir konkordatas. Ricardo Bartoloni buvo paprašytas Lietuvą apeisti (lenkas rašo "wyjdalowy" — pašalintas).

Tačiau savam spaudimui tautininkai surado priemones: Klaipėdos krašto pavyzdžiu pradėta kalbėti apie civilinės metrikacijos įvedimą, taip pat manipuliuojant Bažnyčiai skirtom subsidijom, mažinant išmokas diecezijoms, vienuolynams, katalikiškoms organizacijoms. Prie artimesnio bendradarbiavimo prieita tik 1939-1940 m. kada valstybei grėsė pavojus.

Teisingai autorius pabaigoje sako, kad tautininkų valdymo metu ir toliau visa KD veikla buvo įjungta į šiuos konfliktus, nors toliau veikė katalikiškos organizacijos ir draugijos, spauda. Tik 1936 m. uždrausti KD partijos blokai.

P. Losovskis teigia, kad KD 1918-40 m. suvaidino labai svarbią rolę. Lietuvos istorijoje, o gal net ir nuo pat lietuvių tautinio atgimimo pradžios. Pirmiausia susidariusi tradicija senos katalikų Bažnyčios vaidmuo to krašto gyvenime. Prie to dar reikia priskirti šias aplinkybes: lietuvio religingumas ir jo meilė visuomeniniam darbui, jo būdinga praktiška galvosena, potraukis švietimui, didelis pasiaukojimas bei solidarumo jausmas.

Pirmą *Lad Darnos* psl. puošia Vilniaus katedros vaizdas, įrašant, kad spalio mėn. jį tapo Dievo namais. Pirmą kartą pokarinėje istorijoje iš Lenkijos ruošiama maldininkų kelionė, aplankant Aušros Vartus, Šv. Kazimiero kapą, vadovaujant Lomžos vysk. Poetzui ir Varšuvos vyskupams V. Miziolkai ir Z. Kreševskiui. Tame savaitraštyje yra ir daugiau žinių iš Lietuvos.

(K. Baronas yra "Draugo" korespondentas Europoje. Straipsnis perspausdintas iš "Draugo" 1988 m. gruodžio 22 d. laidos)

EVOLIUCIJA, TRANSFORMIZMAS IR ŽMOGAUS FENOMENAS

PRANAS JUCAITIS

(Tęsinys)

Šikšnosparnio sparnas yra homologus priešakinei šuns kojai, bet tik ne vabzdžio sparnui. Tačiau, tos dvi struktūros yra panašios, tai dar nebūtinai reiškia, kad jos yra kilusios iš bendro protėvio. Tas homologijos argumentas yra labai subjektyvus. Mokslinkai stebi gyvulį, tam tikram kaului duoda vardą, paskui ima stebėti kitą gyvulį ir atitinkamai jo daliai pažymi pavartotą tą patį pavadinimą. Todėl esą tas panašumas turįs filogenetinės reikšmės, — ką jis panaudoja evoliucijai įrodyti. Čia reikia neužmiršti, kad iškasenose terandami kaulai, o panašumui ir tapatybei įrodyti trūksta minkštųjų, greitai gendančių dalių, kurios reikalingos gyvio tapatybei nustatyti, pav. odos, širdies, jos dalių kiekiui išaiškinti. Toliau svarbu nustatyti, ar tai šiltakraujis ar šaltakraujis gyvulys, yra ar nėra diafragmos, kokia raudonųjų kraujo kūnelių struktūra, ir t.t. Kita vertus, skirtumai tarp rūšių kartais yra svarbesni, negu paviršutiniški panašumai. Kadangi visi žinduoliai (kaip ir žmogus) turi maždaug tas pačias funkcijas, todėl visai naturalu, kad ir priemonės toms funkcijoms atlikti turi būti panašios.

Rudimentinių organų reikšmė

Charles Darwin'as savo svarbiausiame veikale "The Origin of Species by Natural Selection" ir kt. pabrėžia rudimentinių (atavistinių arba "pėdsakinių") organų reikšmę evoliucijai įrodyti. Pav., jis minėjo vyrų krūtis (speniukus), bet ar tai reiškia, kad vyrai kadaise žindė vaikus? O ką tuo laiku veikė moterys? Iš tikrųjų, yra daugybė organų, kurie galėtų įrodyti kaip protėvių palikimas, ir kad jie nustojo reikšmės evoliucijos eigoje. Tačiau kyla klausimas, ar evoliucija ėjo tiktai viena kryptimi, būtent nuostolių ir degeneracijos kryptimi. Kodėl randame daug rudimentinių (taigi nykstančių ar beveik išnykusių) organų, o beveik negalima rasti naujai atsirandančių organų, kaip kad būtų galima

laukti iš progresyvios evoliucijos?. Gali būti daug žinomų ir nežinomų priežasčių, kodėl kūno ar kurio organo dalys sumažėjo ar beveik atrofavosi, pav. genų disharmonija ar jų pakitimas. Pasikeitus aplinkai, kai kurie organai pasidarė nenaudingi, o pagaliau rudimentai galėjo būti ir gadinančių mutacijų pasekmė.

Tačiau reikia pastebėti, kad pats pavadinimas "rudimentiniai organai" yra nevykęs. Vokiečių anatomas Wiedersheim jų priskaičiavo apie 180, bet dabar jų skaičius labai sumažėjo, nes jų dauguma jau išbraukta iš "rudimentų" sąrašų. Kai kurie jų dabar yra laikomi esminiais kitų struktūrų organizatoriais, kurios organizmui yra būtinos. Klausimas yra labai svarbus ir per daug platus, kad būtų galima kiekvieną atsitikimą individualiai išnagrinėti. Tiktai vienas pavyzdėlis: dr. Olga K. Archer[16] iš Minnesotos universiteto sako, kad appendix yra kaip ir centrinis limfoidinis organas, homologinis Fabricijaus bursai viščiukuose, yra susijęs su imunitetu.

Biocheminiai panašumai

Buvo manoma, kad nevien tik anatominiai panašumai rodo giminingumą, bet tą patį giminingumą liudija ir biocheminiai reiškiniai. Jau 1904 metais profesorius George Nuttall[17] darė kraujo nusėdimo bandymus, kurie neva parodę kai kurių rūšių giminingumą ir patvirtinę evoliucijos hipotesę. Panašią tezę 1951 metais bent bandė patvirtinti prof. Alan A. Boyden[18], sakydamas, kad iš serumų proteinų reakcijos galima nustatyti gyvulio padėtį evoliucijos skalėje. Jo bandymai tarp kitko parodė, kad banginis labai artimai giminingas su tokiais gyvuliais, kaip karvė, avis, kupris ir kiaulė... Tačiau tokie rezultai neparodo evoliucinio giminingumo. Suprantma, kad morfologinis panašumas gali pasireikšti ir biochemijoje; bet tas faktas, kad avių insulinas arba kad karvių tyroksinas yra panašūs ar net identiški su tais pačiais žmogaus harmonais dar neparodo, kad tarp jų yra genetinis ryšys. Dr. Margaret Dayhoff[19] mini faktą, kad pilkojo kenguro ir žmogaus amino rūgštys yra tos pačios 94-os iš 100 pozicijų; bet ką tai galėtų reikšti evoliucijos hipotezei paremti?

Biochemija ir filogenetinis "medis"

Evoliucijos hipotezėje arba teorijoje bent seniau daug dėmesio buvo kreipiama į žmogaus (ir visų kitų gyvių) kilmės medį,

vadinamą "filogeninį medį". Tai buvo paleontologų ir biologų darbas. Dabar tuos kilmės arba filogenijos "medžius" (kurių jaunesnieji evoliucijonistai pradeda vengti, nes to medžio kaip ir nėra, bent to kamieno, o yra vien tik palaidos nuskarusios plonos šakelės) imasi lipdyti biochemikai iš animorūkščių sekos ("sequence") homologiniuose baltymuose. Citologiniam ir genetiniam tyrimui sparčiai žengiant pirmyn, atsiranda labai daug proteininių filogenijų. Jei mes žinotume DNA sudėtinių dalių eilės tvarką visuose ir visų organizmų genuose, tai gal ir galėtume suformuluoti visų gyvių klasifikaciją ir nubrėžti tą gyvybės medį. Tačiau mes dar labai toli esame nuo to tikslo.

Netaip jau senai Scientific Research (1969 metų liepos 21, 11 pusl.) išspausdino straipsnį "Computer chalenges evolution theory". Ten aprašoma, kad du mokslininkai, Walter Fitch iš Wisconsino univertsiteto ir Emmanuel Margolialsh iš Čikagos Abbott laboratorijų paskelbė iššūkį evoliucijos teorijai radę, kad neutraliosios (arba neatsitiktinės) mutacijos turi svarbų vaidmenį paveldėjime. Biologai nesutinka, kad mutacijos gali būti ir "neutralios". Minėti mokslininkai tyrė citochromo C evoliuciją (t.y. vieno iš kvėpavimo enzimų). Panaudodami kompiuterį, jiedu sudarė citochromo C filogenetinį medį, kuris labai panašus į klasiškąjį gyvūnijos medį, sukombinuotą iš morfologinių bei paleontologinių duomenų. Ta schema apima virš 20 rūšių ir genčių. Joje yra netikslumų, pav., vėžlys priklauso prie paukščių ir gana toli stovi nuo barškuolės, kur jis turėtų būti. Bet tai neturi mus nustebinti, kai filogenija norima išvesti tik iš vieno fizinio bruožo. Bendrai imant, ir biocheminiai panašumai teturi tik kiek pat vertės, kiek ir anatominiai bei visi morfologiniai panašumai.

Embriologija ir "biogenetinis dėsnis"

Keletą dešimtmečių tas Haeckelio biogenetinis dėsnis buvo laikomas didžiausiu evoliucijos įdorymu, tačiau vėliau jis neteko reikšmės. Evoliucionistas profesorius George Gaylord Simpson[20] sako: "Dabar aiškiai nustatyta, kad ontogenija nekartoja filogenijos". 352 ir 353 puslapių išnašoje jis dar sykį pabrėžia savo nusistatymą ir aiškinasi, kodėl jis taip labai jau pabrėžia to "dėsnio" klaidingumą. Jis daraąs tai todėl, kad dar ir dabar kaikurie rašytojai ir evoliucijos bei biologijos vadovėlių autoriai tą rekapituliacijos dėsnį priima už gryną pinigą. Kitoje vietoje[21] tas pats Simpson'as

sako, kad tas Haeckel'lio išsireiškimas buvo labiausiai piktnaudojamas 19-jo šimtmečio aforizmas. Jis tegali turėti tik istorinės reikšmės. Ta klaida dažnai kartojama ir enciklopedijose, kur tas tariamasis biogenetinis dėsnis pristatomas kaip evoliucijos embriologinis įrodymas.

Dar aiškiau apie tą biogenetinį dėsnį pasisakoma knygoje "Evolution as a Process"[22]: "A.C. Hardy yra susidomėjęs santykiais tarp ontogenijos ir evoliucijos... jis parodo, kad Haeckel'io rekapituliacijos dėsnis yra klaidingas (false), ir kad todėl evoliucijos eiga, išvesta iš lyginamosios anatomijos ir embriologijos ištikrųjų turėtų būti skaitoma priešinga kryptimi". Taip griuvo vienas stipriausių evoliucijos teorijos ramsčių...

Iliustracijai štai keletas "faktų". Rekapituliacijos idėjos šalininkai teigė, kad žmogaus embrijone apie kaklą pasirodo žuviškos žiaunos, kas esą parodo, kad žmogus yra kilęs iš žuvų. Tačiau iš tų raukšlių niekad neišsivysto žiaunos, ir jos neturi kvėpavimo funkcijų. Priešingai, jos turi ryšio su eustachijos vamzdžiu, kuris jungia ausies vidurį su gerkle. Bendrai imant, tyrėjai rado, kad embrijono išsivystymo tarpsniai iš vienos ląstelės iki organizmo nėra protėvių pamėgdžiojimas. Pav., širdis vystosi pagal tai, kiek ji gali tarnauti jaunam organizmui. Kaikurios širdies ankstyvenės stadijos eina "klaidinga" tvarka (taigi, vad. biogenetiniam dėsniui priešingai).

PALEONTOLOGINIŲ ĮRODYMŲ APŽVALGA

Vienas didžiausių evoliucijos teorijos kūrėjų, profesorius T.H. Morgan[23] rašo, kad fosilijos, arba iškasenų liekanos, kaip atrodo, galėtų būti stipriausiu evoliucijos įrodymu. Paleontologijos padėtis yra nepalyginamai geresnė, nes ji gali parodyti, kad dabar dar gyveną gyvuliai ir augalai turį ryšio su kadaise gyvenusiomis būtybėmis. Turėdama gausią medžiagą, ji (paleontologija) galėjo tariamai atkurti daug mūsų rutulio praeities scenų. "Tačiau paleontologai siekė aukščiau, negu tik aprašyti įvairias fazes, bandydami suformuluoti "priežastis", "dėsnius" ir "principus", kuriais jie vadovavosi savo aprašymuose.... Jų poetinėje vizijoje jie net nežinojo, kokie ar kurie dažai buvo vartojami piešiant jo paveikslą... Mano draugas paleontologas yra didesniame pavojuje, negu jis mano, kai jis užbaigia aprašymą ir griebiasi aiškini-

mo... Genetikas sako paleontologui, kadangi tu nežinai, — ir pagal tavo mokslo prigimtį niekad nežinosi — , ar skirtumai (iškasenose) atsirado tiktai dėl vieno pasikeitimo, ar dėl tūkstančio, tu negali nieko tiksliai pasakyti apie paveldėjimo vienetus, kurie įgalino evoliucijos precesą". Taigi, garsusis genetikos profesorius nelabai tepasitiki net ir savo draugų paleontologų "įrodymais". T.H. Morgan'o žodžiai yra labai reikšmingi.

Man asmeniškai atrodo, kad paleontologinis evoliucijos argumentas yra stipriausias, bent paviršutiniškai žiūrint. Bet štai ką sako pleontologijos ir evoliucijos specialistė profesorė Barbara J. Stahl [24]savo labai kruopščiai paruoštame stuburinių gyvulių paleontologijos vadovėlyje (tiksliau kalbant, kapitaliniame veikale), įžangoje ir 16 puslapyje: "Vadovėlių autoriai parašo tiktai tvarkingą savo, kaipo specialistų, žinių santrauką, nes jiems neįmanoma suminėti ir išnagrinėti daugybę problemų. Labai gaila, kad universitetų studentai, kurie domisi stuburinių evoliucija, nežino visų problemų, su kuriomis tenka susidurti paleontologams, nes įrodymai yra labai nepilni ir su trūkumais... Kai nėra fosilijų arba trūksta jų dalių, autoriai griebiasi savo logikos, brėžiniuose prodydami ne ištisinę, bet taškuotą (punktyru) liniją, tuo būdu perspėdami skaitytoją, kad ta piešinio dalis remiasi spėliojimu (speculation), o ne tikru įrodymu" (laisvas vertimas, P.J.). Ta pati paleontologė prof. B.J. Stahl 34-me puslapyje sako, kad mokslininkai-tyrėjai kartais tegali konstatuoti problemas ir sukurti teorijas, remdamiesi tik mažu įrodymų kiekiu, kurie jiems yra prieinami. "Nors mokslininkai tas teorijas priima kaip mokslo atsakymą į tuos universalinės reikšmės turinčius klausimus, gi evoliucijos tyrinėtojai-mokslininkai juos telaiko tik išeiginiu tyrinėjimų tašku". Taigi, tikri mokslinkai skiriasi nuo populiarizatorių ir propagandininkų.

Evoliucijos ir iškasenų nesklandumai

Su trimis sunkumais susiduria paleontologistas-evoliucijonistas: 1) kambryje (taigi mažaug prieš 600 milijonų metų) staiga atsirado pilnai išsivysčiusios fosilijos, 2) nėra užregistruotų anksyvesnių "protėvių" prieš kambrio periodą, 3) geologiniuse sluoksniuose nerandama pereinamųjų fosilijų formų.

Žemės amžius yra maždaug apie 4500 milijonų metų. Kai žemė pakankamai atvėso, galėjo atsirasti gyvybės ženklai, tačiau

žemės knygos lapuose beveik nieko neužrašyta, rekordai tušti, ir tiktai kambrio periode, prieš 600 milijonų metų s t a i g a atsirado pilnai išsivystę gyviai. Tuose sluogsniuose randame milijonus gana komplikuotų gyvybės formų fosilijų. Pav., randamos kempės, koralai, jellyfish (meduza), krustacejos (omarai-lobsteriai, krevetės-shrimps, krabai-crabs) ir daugybė kitų bestuburių gyvių. Tas staigus atsiradimas yra didelė mįslė paleontologams. (Pastaba: gal šv. Augustino laikų krikščionys, jeigu gyventų, galėtų pagalvoti apie generatio spontanea, o šių dienų fundamentalistai apie Creation?).

O ką mes randame prieš-kambrinėse uolose prieš gal pusantro milijono metų? Iki šiol dar nėra surasta nei viena aiškiai neginčijama daugiacellė fosilija prieškambrinėse uolose. Galima pasakyti, kad tose labai senose uolėnose nėra kambrio gyvių. Geologas ir evoliucijonistas Preston Cloud nepersenai pareiškė įsitikinimą[25], kad mes neturime aiškių duomenų apie metazoa (daugelio gyvyvės formų) buvimą prieškambrinio periodo uolose. Tai nesiderina su evoliucijos modelio pranašavimais. Simpson'as (21, pusl. 18) labai energingai, bet nesėkmingai kovojo su šia problema ir buvo priverstas sutikti, kad minėti faktai yra viena didžiausių gyvybės istorijos misterijų.

Tarpinių formų nebuvimas iškasenose

Kitas didelis paleontologų evoliucijos įrodymų trūkumas tai tarpinių formų nebuvimas iškasenose. Pagal evoliucijos teoriją žuvys davė pradžią amfibijoms (varliagyviams). Tokiam pasikeitimui būtų reikėję daug milijonų metų, ir iškasenose turėtųme rasti daug vad. pereinamųjų formų. Iškasenose buvo labai stropiai ieškoma tų t a r p i n i ų formų, siejančių žuvis su amfibijomis, bet iki šiolei nieko panašaus nesurasta. Artimiausias ryšys galėtų būti tarp rapidistinių krossopteringinių žuvų ir amfibijų genties ichtyostega. Tarp jų yra didelis plyšys, kuris turėtų trukti keletą milijonų metų. Tačiau faktai sako, kad nėra surasta nei vienos tarpinės formos tarp krossopterigio pelėko ir ichtyostegido kojos. Zoologijos profesorius, evoliucijonistas A.S. Romer[26] dejuoja sakydamas: "Saitų pasigename, kur jų mes labiausiai trokštame". ("Links are missing just where we most fervently desire them, and it is all too probable that many 'links' will continue to be missing").

Staigus atsiradimas ir prarajos arba spragos ("gaps") tarp rūšių evoliucijos eigoje

Evoliucijos autoritetai pripažįsta, kad yra spragų tarp naujai pasirodžiusių rūšių paleontologijoje. Tą pripažįsta tokie vyrai kaip Simpson, Romer, D'Arcy Thomson, Heribert Nilsson, Du Noüy ir kiti. Pripažįsta, nors ir nenorėtų, nes tai yra istorijs faktas. Prof. D'Arcy Thomson [27] sako: "Pertrauktinumo arba netolydumo principas yra būdingas visoms mūsų klasifikacijoms... iš viso bergždžiai ieškoti tilto tarp tų prarajų". Ir Simpsonas (28 ir 28-a) patvirtino: "Yra fosilijų savybė, kad dauguma mūsų gyvūnų rūšių atsiranda staigiai. ...Spragos (gaps) tarp žinomų būrių (orders), klasių ir filių (typų) yra sistematiškos ir beveik visada didelės". Tai labai svarbus didelio specialisto pareiškimas. Tą patį gal ar aiškiau pabrėžia dr. R.B. Goldschmidt[29], rašydamas apie paleontologijos dokumentaciją: "When a new phylum, class or order appears, there follows a quick, explosive (in terms of geological time) diversification so that practically all order or families known appear s u d d e n l y and without any t r a c e s. Ir garsiausi evoliucijonistai pripažįsta, kad organizmai atsirado staigiai be jokių tarpinių formų. Taigi nėra jungčių (saitų) tarp organizmų grupių.

Konkrečiai kalbant, ankstyviausia stuburinė žuvis iškasenose yra 100% stuburinė. Amfibija atsiranda anksčiau negu žuvis, bet ji yra 100% amfibija, ir niekas jos nesupainios su žuvimi. Nėra fosilijų, kuriose priešakinė koja "evoliucijonuotųsi" į sparną, arba žvynai į plunksnas. Ir paukštis Archaeopterix nėra pereinamoji forma iš roplių į paukščius, o yra tikras paukštis, turintis paukščio galvutę, paukščio kojas ir tobulai išsivysčiusius sparnus su plunksnomis. Taigi išeina, kad nei paleontologija nesuteikia tikrai naudingos medžiagos paremti monofiletinę evoliuciją, ir kad ji yra net nelabai draugiška (ar net ir priešiška) evoliucijos liudininkė...

Pereinamųjų formų trūkumą aiškiai paliudija W.B. Harland ir kiti[30] leidinyje "The Fossil Record" (A Symposium with Documention), kurį išleido Londono Geologinė Draugija sykiu su Anglijos Paleontologų Susivienijimu. Leidinyje yra 71 diagrama, kuria paruošė 120 mokslininkų-specialistų, ir 800 puslapių monumentalinio mokslinio darbo.

Paleontologija ir arklių "evoliucija"

Arklių kilmės ir geneologijos klausimas yra vienas iš "raktinių" evoliucijos klausimų. Jis yra labai komplikuotas ir painus net ir specijalistams. Simpson'as rašo[31]: "...įmontuoti arklių skeletai yra išsklaidyti po pasaulio muziejus, bet jų iš viso tegali būti apie šimtą. Kiek man žinoma, niekur nėra įmontuotų Eohipo, Archaeohipo, Megahipo, Stylohipariono, Mannihipo, Calippo, Onohipiumo ar Parahiparono skeletų, ir nei vieno Architeriumo arba Hippariono Jungtinėse Amerikos Valstybėse". Arklių klausimas buvo tiriamas tiktai pasinaudojant dantimis ir kaulų gabaliukais arba jų likučiais. Net ir ekspertui sunku nuspręsti, kiek yra tikrų genčių. Kitas sunkumas yra tas, kad tie tariami įrodymai yra taip plačiai išsklaidyti pasaulyje. Nėra net jų sąrašo, ir net specialistams nėra prieinami visi faktai.

Vieną sykį Simpson'as išsitarė [32]: "Kowalewski'o studija (1874) apie arklio evolicinę istoriją buvo viena pirmųjų ir didžiausių evoliucinės paleontologijos triumfų". Tačiau to pat puslapio išnašoje jis (Simpson'as) rašo: "Nors vėliau ir buvo rasta, kad beveik visos filogenetinės detalės buvo *klaidingos*, jo (Kowalewski'o) žygdarbis buvo *tikras* ir jo išvados iš esmės teisingos. Kowalewski's iššifravo "Essentials of the structural development of the modern horse'. Jis neidentifikavo tikslių filogenetinių linijų, nes jų ir nebuvo jo turėtoje medžiagoje. Bet tai nėra svarbu lyginant su jo loginiu įrodymu, kad arklys yra evoliucijos padaras ir kaip jis išsievoliucijonavo". Štai kokia Simpson'o logika. Išeina, Kowalewski's būtų išaiškinęs arklio kilmę arba filogeniją, jei būtų turėjęs įrodymus, kad arklys, Equus, yra išsievoliucijonavęs iš Hyracotheriumo per tam tikras tarpines stadijas. Kadangi, pagal patį Simpson'ą Kowalewski'o filogenija buvo klaidinga, tai atpuola ir įrodymas.

Prof. Garrett Hardin[33] sako, kad arklio evoliucija iš lapės didumo Eohippus (vadinamu ir Hyracotheriumu) nėjo tiesiąja linija. Laikui bėgant, arkliai darėsi tai didesni, kartais trumpesni. "Nelaimei, sako Hardin, kol reikalas buvo galutinai išaiškintas, arklių ortogenezės pavyzdžiai buvo išstatyti Amerikos Gamtos Muziejuje. Jie buvo fotografuojami ir rodomi vadovėliuose". (Dar ir dabar tas pats teberodoma ir pasaulio muziejuose).

Eohippus arba Hyracotherium yra tos pačios šeimos narys, kaip ir mūsų arklys Equus. Eohippus turėjo keturis pirštus priešа-

kyje ir tris paskutinioje kojoje. Tarp tų primityviškesnių arkliukų pasitaiko ir tokių, kuri teturi tik po tris pirštus ant visų kojų, o taip pat ir tokių, kurie teturi tik rudimentinius šoninius pirštus. Pirštų netekimas galėjo įvykti dėl mikromutacijų ar dėl ekologinių sąlygų. Pasakymas, kad arklių kūnas didėjo ir smarkiai keitėsi jų dantys, bet kas sykiu dėl mutacijos jie neteko ir kūno dalių, vargu ar galėtų būti "pozityvi genetika"? Reikia neužmiršti, kad arklių iškasenos yra labi plačiai išbarstytos Europoje ir Amerikoje, ir neikur nėra tokios vietos, kur tos iškasenos uolose būtų viena aukščiau kitos. Nėra nei nuoseklumo, kuris nurodytų, kad didesnysis išsivystė iš mažesnio. Fosilijų rūšių klasifikacija yra daugiau hipotetinė, negu empirinė. Be to, reikia atsiminti tą faktą, kad kai kurios gentys, pav. Orohippus, Archaeohippus ir Nannihippus buvo mažesni, negu jų pirmtakūnai. Neatrodo, kad arklių iškasenos patvirtintų evoliucijos doktriną. Yra žinomos 24 arklių gentys. Kadangi tie gyvuliai laikomi arkliais, tai jie neatstovauja didžiosios evoliucijos. Taigi, vad. "arklio evoliucija" yra tik varijacija (arba genetiniai pakitimai) "arklio rūšies ribose", jų visai neperžengiant.

Paleontologija ir žmogus

Tai vienas iš sunkiausių klausimų. Apie žmogaus kilmę pakalbėsime vėliau. Čia bandysime paliesti tik iškasenų klausimą, kuris irgi sudaro labai daug keblumų. Jie atsirado todėl, kad tų žmogaus iškasenų nėra daug, ir tos pačios yra su dideliais sunkumais (pav. sutrupėjusios kaukolės. Dažnai kyla amžiaus nustatymo klausimas, o neretai skiriasi ir pačių ekspertų nuomonės. Buvo daug iškasenų klastojamų. Kartais ir patys žinovai be jokių pasiaiškiimų pakeisdavo savo pirmykštę nuomonę. Leaky, aptikęs Zinjanthropą (Australopithecus boisei), pradžioje jį laikė žmogumi, vėliaus pakeitė nuomonę ir pripažino, kad tas padaras yra bezdžionė. O tuo pačiu laiku Ashley Montagu[34] pareiškė: "Zinjanthropo smegenų dydis, kaip bezdžionės, ir jo kaukolė daugeliu atžvilgiu atrodo kaip bezdžionės, bet Zinjanthropus yra žmogus, ne bezdžionė". Kai kurie rašytojai dažnai be jokios kritikos nurašinėja ankstyvesniųjų rašytojų teigimus. Aš manau, kad ne visi ir ne viską gali žinoti, tačiau prieš bet ką rašant reikia bent pasvarstyti visą temą iš įvairių ir rimtų šaltinių, o ne i vieno kurio, ypač tendencingo. Pav. dr. V. Litas (I nuoroda, 379 p.)

teigia, kad Neandertalio žmogus yra tarpinė forma tarp žmoginių bezdžionių ir žmogaus (nors Neandertalis ir turėjo daugiau smegenų, negu tūlas dabarties žmogus). Tai bent šiuo atveju yra aiški žinių, apsiskaitymo ir kritikos stoka. Toliau Litas panašiai išsireikškia ir apie bezdžiones, vad. Australopithecus: "Australopithecinai yra tarpinės būtybės tarp žmonių ir bezdžionių: smegenų dėžė yra tarp 435 ir 650 c.c.; galvos skeletas ir smegenų dėžė yra kaip bezdžionių". Taip rašo Litas, tuo tarpu kai žinovas-specijalistas ir didelis evoliucijonistas Sir Sol Zuckerman (22 nuoroda, 22, 307 ir 347 p.) sako: "the Australopithecinae were predominantly ape-like, and not man-like creatures". Net ir Sir Julian Huxley[35] Australopithecinus vadina "apes".

Kyla daug klausimų kai dėl smegenų tūrio, įrankių gaminimo ir vartojimo, ir iškasenų amžiaus nustatymo. Tai yra svarbu todėl, kad tuo pačiu laiku gyvenusios būtybės paleontologiniu atžvilgiu negali būti vienas antro protėviais. Nežiūrint tų visų sunkumų, bandysiu sudaryti žmogaus ir tariamų "žmogbezdžionių" sąrašą, panaudojant jiems duotus pavadinimus.

Zinjanthropus	ne žmogus
Pithecanthropus (Javos "žmogus")	ne žmogus
Sinanthropus Pekinensis	klasta
Eoanthropus dawsonii	klasta
Hesperopithecus (arba Nebraskos žmogus)	išmirusi kiaulių rūšis
Paranthropus robustus	ne žmogus
Paranthropus crassidens	ne žmogus
Australopithecus africanus	ne žmogus
Telanthropus capensis	ne žmogus

Sekantieji radiniai priklauso *žmogui*: Swanscombe, Steinheim, Fontéchevade, Ehrigsdorf, Saccopastore, Mount Carmel, Boscop, Neandertalis, Solo iš Javos, Rodezijos žmogus, Grimaldi žmogus, Cro-magnon žmogus.

Iš tos trumpos iškasenų apžvalgos matyti, kad iškasenos yra arba žmogaus arba ne žmogaus, ir kad tarp jų nėra tarpinio ryšio, nėra to ieškoto evoliucininkų pageidauto "missing link", kuris turėtų būti pereinamasis tipas tarp bezdžionės ir žmogaus. Pithecanthropus erectus, arba Javos žmogus, yra mįslė, kurią sudarė

olandų karo gydytojas E. Dubois 1891 metais. Visas radinys susidarė iš poros kaulų ir iš kaukolės viršaus, iš kurios negalima išvesti smegenų tūrio, o jis buvo įvertintas apie 750 c.c. Dubois ten pat rado ir geresnį radinį, būtent Wadjak kaukolę, turėjusią 1650 c.c smegenų, bet dr. E. Dubois ją paslėpė ir Tarptautiniam Zoologų kongresui neparodė. Trisdešimt metų laikė paslaptyje, iki ponios Selenka enciklopedija ėmėsi giliau nagrinėti tą Javos vietą ir rado tikrų žmonių pėdsakų bei ugnies vartojimo likučių netoli Ngandong vietovės prie Solo upės, 30 kilometrų nuo Trinilio, kur Dubois rado tą jo "bezdžionžmogį". Ištikrųjų tai buvo klasta, nes tai nebuvo tarpinė grandis tarp žmogaus ir bezdžonės. Iš kaukolės viršutinės dalies negalima išvesti smegenų tūrio.

Ne tik gyvulių karalijoje nėra tarpinių ryšių. Jų nėra ir augaluose. Štai 1976 metais pasirodžiusioje knygoje[36] botanikas prof. G. Ledyard Stebbins sako, kad angiosperminių augalų evoliucija tarp paleozojo ir kreidos periodų pereina per tamsų nežinios tunelį... Taigi, ir čia nėra taip labai pageidaujančio tarpinio ryšio ar ryšių. Toliau jis dar prideda: "iškasenų įrodymai labai mažai šviesos teūžtelėjo į tą tunelį. ...Taigi, paleontologijja nepaliudija nuolatinio bei nenutraukiamo kitimo, ir ji nėra evoliucijos teorijos liudininke.

Dar viena išvada peršasi iš žmogaus fosilijų smegenų kiekio: La Chapelle Neandertalis turėjo 1625 c.c, Cro-Magnon 1475 iki 1580, modernus europietis 1350 c.c. Taigi yra pastebimas smegenų mažėjimas ir evoliucijos vyksmo sustojimas, o gal net ir devoliucijos reiškiniai.

(Bus daugiau)

Nuorodos

Pasinaudotos literatūros sąrašas

1. Dr. V. Litas, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Suvažiavimo darbai, V, Roma 1964, pp. 365-385: "Evoliucijos teorija ir Krikščioniškoji pasaulėžiūra". Autorius supainioja kosmo ir gyvybės evoliuciją; beveik visame straipsnyje yra klaidingų ir prieštaringų tvirtinimų.
2. ž. Visata, Lietuvių Enciklopedija XXXIV t. 306-320 p., ir 316 p. apie žvaigždžių evoliuciją.
3. ž. profesorius L. Greenstein, American Scientist, 499, No. 4 (1961), 453-4 p.

4. David Starr Jordan and Vernon Lyman Kellogg, Professor of entomology, "Evolution and Animal Life", D. Appleton & Co. New York 1907, p. 6 ir 7
5. Prof. Francis Owen Rice, Production and Reactions of Free Radicals in the Outer Space; American Scientist 54, (2) 1966, pp. 168-9.
6. Prof. Herbert H. Ross, A Synthesis of Evolutionary Theory, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J. 1962, p. 4 ir 5.
7. Dr. B. Povilaitis, Lietuvių Enciklopedija, VI, p. 137.
8. Prof. E.O. Dodson, A Textbook of Evolution, W.B. Saunders Co., Philadelphia & London, 1953; ž. Preface, pusl. VII.
9. Theodosius Dobzhansky, Mankind Evolving, 1962, Yale University Press; ž. Preface, pusl. XII.
10. Dr. Raymond Nogar, O.P. the Wisdom of Evolution, Doubleday & Co. New York 1963 p. 32-43.
11. G. Ledyard Stebbins, Process of Organic Evolution, Prentice-Hall, 2nd ed., 1971, p. 1 ir 2.
12. G. Alexander, General Biology, 1962, p. 826-7.
13. Sir Julian Huxley, Religion Without Revelation, Harper & Brothers, York 1957.
14. Prof. Thomas Hunt Morgan, A. Critique of the Theory of Evolution, Princeton University Press 1919, pusl. 14.
15. Prof. A. Franklin Shull, "Evolution", McGraw-Hill Book Co. 2nd edition / 951, 54 p.; preface, p. V; 115 p. (ir 3-4 p.).
16. Dr. Olga Archer et al., Nature, Oct. 26, 1963, p. 338.
17. G. Nuttall, Blood Immunity and Blood Relationship. Cambridge University Press, 1904.
18. A. Boyden, Scientific American, July 1951, p. 59-62.
19. Dayhoff, Scientific American, July 1969, p. 87.
20. G.G. Simpson, C.S. Pittendrigh and L.H. Tiffany, "Life. An Introduction to Biology", Harcourt, Brace and World, Inc. New York 1957, p. 352-53.
21. G.G. Simpson, The Meaning of Evolution, Yale University Press, 1949 (rev. ed. 1967) p. 218.
22. Evolution as a Process, edited by Sir Julian Huxley, A.A. Hardy and E.B. Ford, publ. by George Allen and Unwin, Ltd, London, 1954, p. 20.
23. Prof. Thomas Hunt Morgan, A. Critique of the Theory in Evolution, Princeton University Press, 1919, p. 24-27.
24. Barbara J. Stahl, Vertebrate History: Problems in Evolution, McGraw-Hill Book Co, New York 1974, pusl. VII ir 16.
25. Preston Cloud, Science, vol. 160 (1968), p. 734.

IŠ PASAULIO KD VEIKLOS

13-sis Europos kongresas

Pastarasis Europos krikščionių demokratų sąjungos kongresas įvyko prieš keturis metus Madride ir Barcelonoje. Dabar Europos KD sąjungos politinis biuras nutarė sekanti kongresą šaukti Maltoje lapkričio 6 - 7 d. Politinis biuras posėdžiavo kovo 7 d. Lisabonoje pirmininkaujant Emilio Colombo ir tarė kongreso temas. Nusitarta, kad 13-sis kongresas svarstys inter-europinių santykių problemas. Tarp jų Europinės Bendruomenės ir jų kaimynų santykius. Europinės Bendruomenės ir Europos Tarybos problemas, klausimus liečiančius Vakarų Europą ir Centro bei Rytų Europą, ekonominius Bendruomenės reikalus, santykius

---

26. Prof. A.S. Romer, p. 114, veikale Genetics, Paleontology and Evolution, ed. Glenn L. Jepsen, Ernst Mayr & G.G. Simpson, 1963.
27. D'Arcy Thompson, On Growth and Form, 1943, p. 1092-94.
28. G.G. Simpson, pusl. 149, str. The History of Life, tilpusiame Sol Tax'o veikale (editor) "The Evolution of Life", vol. 1; Chicago, The University Press, 1960.

28-a ž. G.G. Simpson, The Major Features of Evolution, Columbia Univerity Press, New York 1953, p. 360-366.

29. Dr. R.B. Goldslchmidt, Evolution as Viewed by One Geneticist, American Scientist, vol. 40, No. 1, January, p. 97 (1952).
30. W.B. Harland et al. (Editors), The Fossil Record. London Geological Society, 1967.
31. Simpson, Horses, Oxford University Press, New York 1951, p. 227.
32. Simpson, Tempo and Mode in Evolution, p. 103.
33. Prof. Garrett Hardin, Nature and Man's Fate, Mentor, 1961, pusl 225-26.
34. Ashley Montagu, M.F., The Human Revolution, World Publ. Co. 1965, p. 64.
35. Sir Julian Hixley, Evolution in Action, Harper and Brothers, New York 1953, 1st. ed., p. 155.
36. Cituota iš SCIENCE 1976 m. rugsėjo 3 d. 878-79 pusl., iš referato knygos "Origin and Early Evolution of Angiosperms", Columbia University Press, New York 1976.

tarp vidutinio dydžio Europos kraštų ir Sovietų Sąjungos kai pasibaigs Europos susiskaldymas ir pan.

Maltos vietovė pasirinkta dar ir dėlto, kad pagaliau Maltos Nacionalistų partija (krikščionys demokratai) po daug metų kovos demokratinėmis priemonėmis iškopė į krašto valdymą. Krašto ministeriu pirmininku dabar yra ilgametis nacionalistų partijos pirmininkas ir Europos KD sąjungos vicepirmininkas Eddy Fenesh Adami.

Krikščionys demokratai džiaugiasi pagerėjusia atmosfera Maltoje, nes gerai atsimena kai 1985 m. politinio biuro suvažiavime Maltoje Europos KD jaunimo pirm. Massimo Gorla buvo socialistų vyriausybės areštuotas ir ištremtas, o Flaminio Piccoli ir Kai-Hwe von Hassel buvo uždrausta viešai kalbėti.

KDI ateinantis kongresas

Kai šis *Tėvynės Sargo* numeris pasirodys turbūt jau bus pasibaigęs Krikščionių Demokratų Internacionalo kongresas Gvatemaloje. Jis buvo numatytas sušaukti rugsėjo mėn. viduryje. KDI kongresai vyksta kas trys metai. Svarbiausias jų uždavinys yra nustatyti internacionalo politiką ir išrinkti naują vadovybą.

Pastarųjų trijų metų būvyje KDI vadovybę sudarė prezidentas Flaminio Piccoli (Italija), generalinis sekretorius Luis Herrerea Campins (Venecuela), gen. sekretoriaus pavaduotojas Andre Louis (Belgija), viceprezidentai Paul Semogerere (Uganda) ir Raul Manglapus (Filipinai) ir nariai Riccardo Arias Calderon (Panama), Jaime Castillo (Čilė), Angelo Barnassola (Italija), Jean-Maria Daillet (Prancūzija) ir Heiner Gaisller (Vokietija). Jiems vadovaujant internacionalas sustiprino savo veiklą pasaulyje, pagyvino komunikaciją tarp pasaulio krikščionių demokratų partijų ir ypač tarp regionalinių sąjungų Europoje ir Pietų Amerikoje.

Šis kongresas buvo solidarumo ir draugiško bendradarbiavimo tarp partijų ir jų vadų simboliu. Jis taip pat turėjo ir gilią politinę reikšmę, nes jame dalyvavo valstybių vadai, ministeriai, parlamentų vadai ir partijų pirmininkai. Norint parodyti solidarumą ir vystyti veiklą tokie asmeniniai ryšiai yra būtini. Pagaliau tokie vieši vadų susirinkimai sustiprina pasitikėjimą jų galią išspręsti besitęsiančias pasaulines problemas.

Kongresas buvo ypatingai svarbus Pietų Amerikos valsty-

bėms ir specialiai taikos siekiančiam Gvatemalos prezidentui Vincensio Cerezo.

Naujas KD grupės vardas

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos krikščionių demokratų grupė nutarė pakeisti savo vardą. Dabar ji vadinsis Europos Liaudies Partijos parlamentinė grupė. Taip pranešė ELP kongrese Liuksemburge grupės pirmininkas Adolfo Santi. Pakeitimas turi ryšio ir su derybomis sujungti Europos Krikščionių Demokratų Sąjungą su Europos Liaudies Partija.

Italų KD pasiūlymas

Pastarajame Democrazia Cristiana kongrese, kurs įvyko vasario mėn. naujasis partijos politinis sekretorius Arnaldo Forlani pasiūlė, kad Europinės Bendruomenės KD partijos, ELP narės į savo vardus inkorporuotų Europos Liaudies partijos vardą, tuo parodydamos europinę sąmonę ir bendrą europinę atsakomybę.

Lenkijos KD partija

1989 m. vasario 12 d. Lenkijos krikščionys demokratai atgaivino savo veiklą, kuri buvo komunistų uždrausta 1946 m. Partijos, kuri pasivadino Krikščionių Darbininkų vardu pirmininku yra Vladyslaw Sil-Nevicky. Vicepirmininkais yra Janusz Zablocki ir Ryszard Bender. Visi trys buvo krikščionių demokratų klubų vadovais, kurie buvo įsisteigę 1988 m.

KD Centro Europoje

Šiais metais krikščionys demokratai atsikūrė ir kituose Europos vidurio kraštuose: Vengrijoje, Krikščionių Demokratų Partija, Ukrainoje Krikščionių Demokratų Frontas, Slovėnijoje Krikščionių Socialinis Sąjūdis, Rusijoje jie pasivadino Krikščionių Patriotine Sąjunga, o Estijoje Krikščionių Sąjunga.

Iždininkų konferencija

Pirmoji Europos KD iždininkų konferencija įvyko š.m. kovo mėn. Lisabonoje. Joje dalyvavo Europos Liaudies Partijos narių-partijų ir Europos KD Sąjungos narių-partijų iždininkai.

Šalia pasikeitimo informacijomis apie atskirų kraštų partijų finansus ir problemas, iždininkai tarėsi ir dėl naujų lėšų kaupimo metodų. Tai svarbus momentas, nes ELP veiklai finansai yra būtini, o narių-partijų apmokestinimas sudaro joms nemažų problemų. Konferencija tarė, kad šalia partinių mokesčių reikia išjudinti ir privačią akciją atskiruose kraštuose.

Naujas sekretorius

Naujuoju vokiečių CDU tarptautiniu sekretorium paskirtas Bernd Fisher vieton atsisakiusio Roland Wegener, kuris gavo naują poziciją NATO sekretorijate Briuselyje. Fisher kaip ir jo pirmtakas yra buvę vokiečių diplomatai.

Naujas italų persitvarkymas

Naujai išrinktas Democrazia Cristiana politinis sekretorius Arnaldo Forlani pakeitė kai kurias partijos vadovybės pozicijas. Naujuoju tarptautiniu sekretorium dabar yra Bruno Orsini. Jo pavaduotoju paskirtas Angelo Bernassola, kuris yra atsakingas už santykius su KDL, EKDP ir ELP. Paolo Barbi lieka ir toliau atsakingas už europinę KD politiką.

Prancūzų KD

Prancūzų krikščionys demokratai susibūrę į Socialinių Demokratų Centrą kongrese, įvykusiame Lille mieste, perrinko savo pirmininkų Pierre Mehaiguerie didele balsų dauguma. Generaliniu sekretorium perrinktas Jaques Barrot. Vicepirmininkai yra Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos vicepirmininkas Jean-Marie Dailett ir Jaques Mallet, Europos parlamento narys.

Naujas Maltos prezidentas

Naujuoju Maltos prezidentu išrinktas Vincenta Tabone iki šiolinis Maltos užsienių reikalų ministeris Fenesh Adami kabinete. Tabone daug metų buvo Parti Nazjonalist (krikščionių demokratų) atstovas Europos KD sąjungoj.

Nauji paskyrimai

Javier Ruperez Europos KD sąjungos vicepirmininkas nese-

niai buvo išrinktas ispanų fundacijos Humanizmas ir demokratija pirmininku. Jis pakeičia iki šiolinį pirmininką Fernando Alvarez de Miranda.

Kitas Europos KD sąjungos vicepirmininkas Ludwig Steiner yra paskirtas austrų Liaudies partijos politinės akademijos pirmininku. Direktorium ir toliau lieka prof. dr. Andreas Kohl.

Pasikeitimas įvyko ir Konrado Adenauerio fundacijoje Vokietijoje. Naujuoju vadovu paskirtas buvęs min. pirmininkas Bernhard Vogel, kuris pakeičia dr. Bruno Heck, kuris fundacijai vadovavo nuo jos įsteigimo prieš 25 metus.

Ispanų KD

Užsidarius Alianza Popular, vienai ispanų KD grupei ir įsikūrus Ispanų Liaudies Partijai, kuri darbuojasi su Europos Liaudies Partija, užsidarė ir kita KD grupė Democracia Cristiana vadovaujama Javier Ruperez. Ši grupė taip pat įsijungė į Liaudies Partiją. Jos kandidatų grupei vadovauja Marcelino Oreja buvęs Europos tarybos generalinis sekretorius.

Lisabonos rezoliucija

1989 m. kovo 7 d. Lisabonoje įvykęs Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (EKDS) ir Europos Liaudies Partijos (ELP) politinių biurų posėdis priėmė tokią rezoliuciją:

"Europiniai krikščionys demokratai yra inspiruojami tokių pačių idėjų ir principų, kurie padarė Europos kontinentą demokratijos, civilinių teisių ir asmens orumo namais. Todėl Europinė Krikščionių Demokratų Sąjunga ir Europinė Liaudies Partija priešinasi bet kokioms užtvaroms tarp europiečių. Jų politikos pirmasis uždavinys yra tokių užtvarų sugriovimas ir patikinimas, kad jokios naujos užtvaros nebus statomos.

1. Tarp pačių svarbiųjų kaitos aspektų vykstančių vidurinėje ir rytinėje Europoje yra augimas europinio nusiteikimo, bendro europinio palikimo jausmas. Mes su dideliu interesu ir dėmesiu stebime politinės kaitos fone kaip žmonės spontaniškai jungiasi į grupes, klubus, sąjungas ir partijas, kurie ir kurios remiasi krikščioniškai demokratiniais ar krikščioniškai socialiniais principais.

EKDS ir ELP šiuo vystymuisi džiaugiasi ir nori drąsinti tų kraštų krikščionis demokratus bei laukia su jais dialogo ir bendradarbiavimo.

Kaip krikščionys demokratai mes užsiangažuojame šiam procesui padėti betkokiu pageidaujamu būdu tų, kurie siekia kaitos norėdami prisidėti prie kūrimo minties ir išraiškos laisvės.

Todėl mes ypatingai remiame visas kultūrinio bendravimo ir kultūrinio pasikeitimo pastangas, nes jos yra labai tinkamos pabrėžti mūsų bendram europiniam identitetui.

Tokiu būdu mes viliamės prisidėti palaipsniam nugriovimui visokių užtvarų, kurios yra ne tik fizinės ar karinės, bet lygiai nepasitikėjimo, neturto ir korupcijos užtvaros.

2. Auganti integracija tarp Europinės Bendruomenės 12 kraštų neturi vesti mus į sukūrimą naujų užtvarų.

Bendruomenė neturi būti ir kaip krikščionys demokratai mes žiūrime, kad ji nebūtų politinė, socialinė ar ekonominė tvirtovė. Santykiai tarp Bendruomenės ir Europos Laisvosios Prekybos rinkos gali ir turi būti sutvirtinti. ELPR turi sustiprėti savyje. O Europinė Bendruomenė, kuri egzistuos po 1992 m. ne tik bus sugriovusi vidines užtvaras, bet turės mažiau užtvarų nuo likusio pasaulio.

Mūsų mažo kontinento vienybė ir tų užtvarų, kurias mes sukūrėme tarpusavyje yra ryškiausia mūsų fizinėje aplinkoje. Tarša, purvas, nelaimingi atsitikimai ar gamtiniai ar mūsų klaidų padariniai liečia mus visus vienodai. Europinė Krikščionių Demokratų Sąjunga ir Europinė Liaudies Partija yra nusistačiusios palikti ateities generacijai šį kontinentą kaip saugesnę ir sveikesnę vietą.

3. Europinė Krikščionių Demokratų Sąjunga ir Europinė Liaudies Partija žino, kad ateinantys Europinio Parlamento rinkimai yra labai svarbūs ne tik dvylikai, bet ir visai Europai. Krikščioniškosios demokratijos laimėjimas Bendruomenę sustiprins ir užtikrins jos vystymasi kaip į ateitį žiūrinčią ir dosnią politinę jėgą.

Bendruomenės istorinis vystymasis rodo, kad Europos integracijos federalinio proceso politinė ir idėja nėra išbaigta. Tačiau institucinis vystymasis ir politinė konsolidacija kaip lygiai ir ekonominė bei socialinė vienybė egzistuojančioje Bendruomenėje

negali būti pratęsta. Naujosios narės — valstybės turi būti paruoštos priimti Bendruomenės siekius ir tikslus.

Krikščionys demokratai žiūri į savo pastangas apjungti Europą netik kaip į atsakomybę prieš piliečius ir savo kontinento gyventojus ir jo kultūrą, bet kaip pagalbą viso pasaulio taikai ir vienybei".

Briuselio rezoliucija

Krikščionių Demokratų Internacionalo politinis biuras posėdžiavo Briuselyje 1989 m. balandžio mėn. ir priėmė tokią rezoliuciją:

"Pastarieji įvykiai Vidurio ir Rytų Europoje bei Sovietų Sąjungoje įskaitant ir M. Gorbačiovo kalbą Londone, teikia pagrindo naujai vilčiai, kad tų kraštų žmonės susilauks progreso jų kelyje.

Visiškai sugriuvus komunistinėms ekonominėms bei politinėms sistemoms, dabar demokratinės valstybės yra prašomos paremti tuos kraštus, kurie yra pasirengę kurti naują sistemą savo ekonomijoms, bet kuri neįmanoma be politinės kaitos, t.y. be tikrų politinių ir darbo sąjungų garantijų; besąlyginės pagarbos žmogaus teisėms kaip jos išreikštos tarptautiniuose susitarimuose ir sutartyse, kaip pvz. Helsinkio akte. Tai yra pirmutinė sąlyga Europos atvirumui pasiekti.

KDI politinis biuras taip pat mano, kad Europos parlamentarai šalia orficialių santykių su atitinkamomis valdžiomis, privalo sukurti kontaktus su privačiomis ir neoficialiomis grupėmis ir sąjungomis, kurios išreiškia tikrąją Europos vidurio ir rytų kraštų politinę valią

T o d ė l

— KDI politinis biuras nutarė politiniai ir materialiniai remti tas krikščioniškas demokratijos inspiruotas grupes, draugijas ir individus, kurie šiuose kraštuose kovoja už laisvę, teisę į laisvą apsisprendimą ir už laisvą idėjų ir asmenų cirkuliaciją kas yra būtina sukūrimui tokios Europos, kuri garantuos socialinį progresą, ekonominį žydėjimą ir taiką.

— Priima Vengrijos prašymą tapti Europos Tarybos nare politiniai reikšmingu ir svarbiu ir kreipiasi į Krikščionių Demok-

SUKAKTYS

ANTANUI GARKAI – 80 METŲ

Amžiaus sukaktis mini visas kultūringas pasaulis. Ne todėl, kad amžius pats savyje būtų garbingas ir nuopelningas, bet todėl, kad jo būvyje ne vieno sukaktuvininko atlikta naudingų ir visuomenei reikšmingų darbų. Šio gražaus papročio laikosi ir lietuviai, retkarčiais prisimindami tai vieno tai kito prasikišusio veikėjo, amžiaus sukaktį.

Šiemet tokia sukaktis užklupo mūsų vienmintį, visuomenės veikėją Antaną Garką, rudenėjančias gyvenimo dienas beleidžiant šiltoje Floridoje prie Atlanto vandenyno. Antanas Garka — neeilinė asmenybė, bet labai tylus, ramus, kuklus. Jo veikla ir atsiekimais nesipuošė laikraščių puslapiai. Jis dirbo tyliai, kantriai, ramiai, pastoviai. Jo dviem sūnums augant jis buvo lituanistinės mokyklos tėvų komiteto pirmininkas, "Ateities" klubo pirmininkas, VLIKo ir ALTo nuolatinis ir pastovus rėmėjas. Visą laiką rašinėjo spaudai, buvo savo parapijos tarybos narys.

Tačiau daugiausiai darbo, širdies ir triūso jis įdėjo organizuodamas ir eilę metų vadovaudamas Lietuvių Religinės Šalpos Clevelando skyriui. Čia jis nepagailėjo nei laiko, nei energijos. Jam vadovaujant, skyrius išaugo į vieną didžiausių ir svarbiausių LKRŠ rėmėjų ir finansų kaupėjų. Jo kadencijos metu Religinei Šalpai Clevelande turbūt sukaupta arti $200,000. Tai nemaža dovana kenčiančiai ir kraujuojančiai Lietuvos Bažnyčiai.

Už tai Antanui Garkai priklauso didelė visų mūsų padėka ir pagarba. Ilgametis BALFo pirmininkas prel. J. Končius sakydavo, kad sulaukę 80 m. amžiaus vyrai subręsta. Taigi švęsdami Antano Garkos brandos amžių linkime jam dar daug ramių ir šiltų dienų Floridos saulėje. Ad multos annos!

---

ratų Parlamentinę Grupę asamblėjoje atsižvelgti teigiamai į šį keipinį.

— Rekomenduoja, kad vienas iš ateinančių politinio biuro posėdžių būtų šaukiamas kurioje nors Vidurio Europos šalyje."

LAIŠKAS PETRUI TAMULIONIUI – KD VETERANUI

Mielasis Petrai,

Tik retas mūsų sulaukia tokio gražaus patriarchališko amžiaus į kurį Tu dabar žengi. 90 metų yra graži ir prasminga Viešpaties dovana. Tu netrukus į tokią sukaktį žengsi. Ta proga kreipiuosi į Tave šiuo atviru laišku.

Mudviejų keliai susikryžiavo bene prieš 40 metų krikščioniškosios demokratijos eilėse. Tu buvai Clevelando krikščionių demokratų pirmininkas, o aš ką tik į "vyrus išėjęs" narys. Tai buvo labai gyvos veiklos metas. Naujieji ateiviai Amerikoje dar "nesusitupėję" gyvai krutėjo, judėjo, veikė ir ginčijosi. Lietuvių politinis ir visuomeninis gyvenimas tiesiog virte virė. Aktyviai buvo subruzdę ir krikščionys demokratai, kuriems Tu Clevelande vadovavai.

Po kiek laiko sujudo Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubai ir pradėjo eiti *Jaunimo Žygių* žurnalas. Tu buvai jam didelis moralinis ir materialinis ramstis. To niekuomet neužmiršime. Kai reikėjo paskatinančio žodžio Tu jį atradai. Kai reikėjo pinigų sąskaitoms apmokėti Tu ne viena šimtine jų parūpinai. O kiek posėdžiauta, tartasi, planuota...Tavo optimizmas neleido nusiminti, nuleisti rankų, sėdėti ir tik svajoti. Mes dirbome, studijavome, veikėme.

Ilgame mudviejų bičiulystės kelyje tu man atskleidei dalelę gražiosios Dzūkijos, kuri pagimdė Krupavičių, Krėvę, Bistrą, Tavo brolį Antaną, kurį pažinau dar vaiku būdamas kai jis mane mokė Kybartų gimnazijoje. Mane visuomet žavėjo jūsų optimizmas, gyvenimas, užsiangažavimas idėjai, linksmumas, lietuvybės meilė, prisirišimas prie tradicijų. Jūs dzūkai einate per gyvenimą šviesiais spinduliais, drąsiai ir gyvai. Tokia Tavo asmenybė man visuomet buvo ir yra miela, šviesi, draugiška.

Krikščioniškosios demokratijos gretose mudu žygiuojame jau daug metų. Tam tikra prasme tu buvai mano mokytoju. Sekiau Tave anksčiau, mokausi ir dabar. Ištikimybės, lojalumo, draugiškumo.

Tavo patriarchališkos sukakties proga priimk mano širdingiausius sveikinimus. Esu tikras, kad į juos jungiasi ir didelis

būrys Tavo draugų, bičiulių, vienminčių ir pažįstamų. Ad multos Annos, mielasis Petrai.

Tavo *A. J. Kasulaitis*

SUKAKTYS

Šiemet sukanka 105 metai nuo arkivyskupo *Mečislovo Reinio* gimimo (1884 - 1953). Šviesaus atminimo arkivyskupas yra komunizmo kankinys miręs sovietiniame kalėjime. Laisvoje Lietuvoje jis buvo užsienio reikalų ministeriu ir kelių Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos centro komitetų narys.

Ateinančiais metais *Stasys Rauckinas* švęs savo amžiaus 90 metų sukaktį. Rauckinas yra vienas iš ryškiausių krikščionių demokratų ir apskritai lietuvių visuomenės veikėjų.

Šiemet sukanka 85 metai nuo dr. *Vlado Viliamo* gimimo. Garbusis velionis buvo iškilus geografas ir daugiametis krikščioniškosios demokratijos vadas: CDUCE egzekutyve ir LKDS centro komitetose. Jis taip pat ilgą laiką redagavo *Tėvynės Sargą* ir buvo "Jaunimo Žygių" kūrėjas.

Šiemet ilgametis *Tėvynės Sargo* redaktorius *Petras Maldeikis* švenčia savo amžiaus 85 m. sukaktį. Jis yra iškilus Lietuvos pedagogas, rašytojas ir žurnalistas, artimas prelato Mykolo Krupavičiaus bendradarbis, jo monografijos autorius.

Kazys Pabedinskas šventė savo amžiaus 85 m. sukaktį (g. 1904.II.7). Jis yra žinomas Lietuvos pramonininkas ir aktyvus krikščionių demokratų ir ateitininkų veikėjas.

Šiemet sukako 85 metai nuo *Antano Tamulionio* gimimo (g. 1904.I.5). Visą savo ilgą gyvenimą jis buvo skyręs jaunimo švietimui ir auklėjimui, buv. Lietuvoj gimnazijos direktorius, o Amerikoje lituanistinių šeštadienio mokyklų vedėjas. 10 metų jis aktyviai veikė LKDS centro komitete.

Praeitais metais *Henrikas Idzelis* tyliai atšventė savo amžiaus 80 metų sukaktį (g. 1908.VII.15). Jis ekonomistas, ilgametis ateitininkų ir krikščionių demokratų veikėjas, buvęs 10 metų LKDS centro komiteto iždininku. Jau eilę metų garbusis sukaktuvininkas yra Tautos Fondo įgaliotinis Clevelande, surinkęs fondui dešimtis tūkstančių dolerių.

Iškiliausias mūsų filosofas ir teologas kun. dr. *Vyt. Bagdanavičius,* MIC pernai metų gale atšventė savo amžiaus 80 metų sukaktį (g. 1908.XII.26). Jis yra eilės teologinių ir filosofinių kny-

gų bei nesuskaitomų straipsnių autorius, artimas *Tėvynės Sargo* bendradarbis.

Mūsų bendramintis *Antanas Rinkūnas* šiemet būtų šventęs 80 metų amžiaus sukaktį (g. 1909.IV.15). Jis buvo vienas iškiliausių lietuvių pedagogų, knygų autorius ir plataus mąsto visuomenininkas.

Dr. Kazys Šidlauskas šiemet atšventė savo amžiaus 75 metų sukaktį (g. 1914.II.26). Dr. Šidlauskas yra Harvardo u-to teisininkas, ilgametis visuomenės veikėjas, buvęs LKDS centro komiteto pirmininkas, artimas VLIKo bendradarbis, Amerikos Lietuvių Tarybos centro valdybos pirmininkas. Gausybės straipsnių teisiniais ir politiniais klausimais autorius.

Plataus diapozono visuomenės veikėjas (ateitininkuose, ALTe ir kt.), bet ypač aktyvus krikščionių demokratų eilėse (10 metų LKDS centro komiteto vicepirmininkas) *Pranas Razgaitis* ateinančiais metais minės savo amžiaus 70 metų sukaktį.

Iškilus Lietuvos laisvinimo kovos dalyvis **Adolfas Venskus,** gyvenantis Paryžiuje šiemet švenčia savo amžiaus 65 metų sukaktį. Venskus yra ilgametis LKDS centro komiteto vice pirmininkas, Europos KD Tarybos pirmininkas, jau 40 metų atstovaująs lietuvius krikščionis demokratus pasauliniuose ir europėjiniuose KD sambūriuose, dalyvaudamas šimtuose kongresų, suvažiavimų, konferencijų. Jau keli metai jis atstovauja VLIKą prie Europos Parlamento.

Žymusis Lietuvos Bažnyčios vadas, ilgametis Romos gyventojas prelatas *Ladas Tulaba, PA* šiemet švenčia kunigystės 55 metų sukaktį. Arti 40 metų garbusis sukaktuvininkas vadovavo Popiežiškai lietuvių Šv. Kazimiero kolegijai Romoje, kuri išauklėjo kelis Bažnyčios dignitorius ir eilę kunigų. Jo didžius darbus tėvynei ir Bažnyčiai sunku suskaičiuoti. Jis yra ilgametis krikščionis demokratas, jų ideologas. Dabar — Šv. Petro bazilikos Romoje kanauninkas ir administratorius.

Pernai sukako 45 metai nuo vyskupo *Justino Staugaičio* mirties. Garbusis vyskupas buvo iškilus Lietuvos patriotas, Nepriklausomybės Akto signataras, krikščionių demokratų veikėjas.

Šiemet sukanka 25 metai nuo prelato *Kazimiero Šaulio* mirties (1872.I.16-1964.V.9). Šviesios atminties prelatas buvo gilus

Prelatas Kazimieras Šaulys, PA, Nepriklausomybės Akto signataras ir Lietuvos Seimų narys, nuo kurio mirties šiemet sukako 25 metai

patriotas. Nepriklausomybės Akto signataras, krikščionių demokratų veikėjas, vienas žymiausių Lietuvos Bažnyčios vadovų.

Šiemet sukanka 85 metai nuo prof. *Antano Bendoriaus* gimimo ir 20 metų nuo jo mirties (1904.V.14 - 1969.V.19). Bendorius buvo žinomas geografas, enciklopedininkas, krikščionių demokratų centro komitetų narys.

Šiemet sukanka 20 metų nuo Lietuvos prezidento *Aleksandro Stulginskio* mirties (1885.II.26-1969.IX.22). Tai viena ryškiausių šio šimtmečio lietuvių asmenybių krikščioniškosios de-

Lietuvos valstybės prezidentas Aleksandras Stulginskis, grįžęs iš Sibiro tremties. Šiemet sukanka 20 metų nuo jo mirties

mokratijos kūrėjų, Sibiro kankinys. Lietuvos demokratija visiems laikams istorijoje bus surišta su jo asmeniu. Jis — vienas didžiųjų Lietuvos demokratų.

Šiemet taip pat sukanka 20 metų nuo dr. *Antano Trimako* mirties. Dr. Trimakas — tai šviesi lietuvių išeivijos asmenybė, gilus patriotas, ilgametis universiteto profesorius, lygiai ilgametis VLIKo pirmininkas bei apskritai labai kūrybingas visuomenininkas — politikas.

Nuo prof. dr. *Antano Ramūno-Paplausko* mirties šiemet

Prof. dr. Antanas Trimakas, Lietuvos diplomatas ir Vliko pirmininkas, nuo kurio mirties šiemet sukako 20 metų

sukanka 15 metų (1910.XII.31 - 1974.V.11). Tai tarptautinio mąsto pedagogikos specialistas, paskaitas skaitęs eilėje garsiųjų pasaulio universitetų, knygų autorius, tarptautinių krikščionių demokratų kongresų dalyvis.

Nuo *Kazimiero Čibiro-Verax* mirties šiemet sukanka 15 metų (m. 1974.VIII.11). Mūsų vienmintis Čibiras daug metų Pietų Amerikoje plunksna kovojo už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Šimtai jo straipsnių tilpo didžiojoje P. Amerikos spaudoje — vis apie Lietuvos kančią ir jos troškimą laisvės.

Magdalena Galdikienė, viena ryškiausių Lietuvos moterų, Lietuvos Seimų narė, nuo kurios mirties šiemet sukako 10 metų

Magdalena Galdikienė mirė prieš 10 metų (1891.IX.26 - 1979.V.22). Tai viena aktyviausių Lietuvos moterų visuomeninkių krikščionė demokratė, Lietuvos Seimų narė, gausių organizacijų kūrėja ir vadovė.

Šiemet sukanka 5 metai nuo ilgamečio pedagogo, aktyvaus krikščionių-demokratų veikėjo kun. *Antano Petrausko* mirties.

Taip pat 5 metai sukako nuo nepailstančios pedagogės, istorikės, visuomenės veikėjos ir ištikimos krikščionės demokratės *Alicijos Rugytės* mirties. (1902.XII.5 - 1984.V.20).

Prof. dr. Juozas Eretas, didis Lietuvos kultūrininkas ir patriotas, nuo kurio mirties šiemet sukako 5 metai

Prof. dr. *dr. Juozas Eretas* taip pat mirė prieš penkis metus. Tai buvo viena šviesiausių lietuviškų asmenybių, nors gimimu šveicaras. Lietuvos laisvės kovų dalyvis, krikščionių demokratų centro komiteto narys, universiteto profesorius, pavasarininkų ir sporto organizacijų kūrėjas ir vadas ir apskritai gilus ir platus visuomenės veikėjas.

Šiemet sukako 45 metai nuo kun. *J. Vailokaičio* mirties. Tai didis karo meto kovotojas už lietuvybę ir Lietuvos laisvę, pirmasis

MIRUSIUOSIUS PRISIMENANT

PRELATUI JONUI BALKŪNUI IŠKELIAVUS NAMO (1902.X.21 – 1989.V.3)

Pavasariui sužydus į Tėvo namus iškeliavo vienas energingiausių išeivijos lietuvių veikėjų prelatas Jonas Balkūnas, iškilus kunigas, plačiašakis visuomenininkas, nuoširdus krikščionis demokratas. Su jo mirtimi lietuvių išeivija Amerikoje užvertė dar vieną labai šviesų lapą istorijos knygoje. Prelatas Balkūnas, nors jau keli metai buvo pasitraukęs iš visuomeninio gyvenimo verpetų (mirė sulaukęs 87 metų amžiaus) buvo gal pats ryškiausias (šalia Leonardo Šimučio ir prel. Pranciškaus Juro) Amerikos lietuvių išeivių veikėjas.

Garbusis velionis gimė Pennsylvanijoje, bet jaunystėje 10 metų gyveno Lietuvoje, kur baigė gimnaziją ir lankė Zyplių ir Gižų kunigų seminariją. 1922 m. grįžo į JAV, baigė kunigų seminariją ir pradėjo ilgą ir labai vaisingą pastoracinį darbą. Ilgiausiai išbuvo Maspetho, N.Y. lietuvių parapijos klebonu (nuo 1933 m.) 1948 m. pakeltas prelatu, o 1949 m. Brooklyno vyskupijos patarėju.

Prelatas Balkūnas visuomeninėje veikloje reiškėsi per 50 metų veikliai, energingai, plačiai ir reikšmingai. Šalia religinio darbo, kurį dirbo pasišventusiai ir vaisingai (jis buvo pakeltas Šventojo Sosto Protonotaru), prel. Balkūnas nuo pat jaunystės įsikinkė į visuomeninį darbą, nuo kurio pasitraukė tik amžiaus ir sveikatos negalavimų slėgiamas. Jau 1930 m. jis įsijungė į Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacijos centro valdybos

---

Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos centro komiteto pirmininkas, Lietuvos pramonės ir prekybos pranokėjas ir kėlėjas.

Šiemet švenčiame 85 metų sukaktį nuo pirmosios Lietuvos krikščionių demokratų programos paskelbimo. Tai istorinės reikšmės dokumentas, nutiesęs kelią lietuvių krikščioniškosios demokratijos doktrinai. Jo nuostatai tai nuostabus moderniosios krikščioniškosios demokratijos liūdijimas.

A. P.

Prelatas Jonas Balkūnas, PA

veiklą eidamas įvairias pareigas. Eilę kartų buvo Kunigų Vienybės pirmininkas ar centro valdybos narys. Arti 20 metų buvo Motinėlės Draugijos sekretorius ir iždininkas ir tuo pačiu metu ALRKF spaudos biuro vedėjas, jos emigracijos komisijos pirmininkas, jos atstovas prie Amerikos Katalikų Gerovės Konferencijos.

Jis buvo ir vienas Amerikos Lietuvių Tarybos steigėjų, jos vadovybės ilgametis narys bei lietuvių atstovas amerikiečių orga-

nizacijose. Po II-jo pasaulinio karo lietuvių kultūros instituto valdybos narys. ALK akcijos fondo ir ateitininkų susišelpimo fondo pirmininkas ir globėjas. Organizuojantis Amerikoje Lietuvių Bendruomenei — jos Laikinojo Organizacinio Komiteto pirmininkas. Iškilus oratorius ir pamokslininkas, Amerikos Balso kalbėtojas, nesuskaitomų kongresų, konferencijų, suvažiavimų paskaitininkas ir prakalbininkas.

Nesvetimas buvo prel. Balkūnui ir spaudos darbas. Redagavo kelis laikraščius ir žurnalus. Bendradarbiavo *Garse, Darbininke, Drauge, Vytyje, Amerikoje, Moksleivyje*.

Prelatas Balkūnas buvo tikras amerikietis ir tikras lietuvis. Lietuviams ir Lietuvai jis paaukojo visą savo ilgą gyvenimą. Lietuvybė jam buvo ypatingai brangi vertybė. Lietuviškiems reikalams jis negailėjo nei laiko, nei pinigo, nei energijos, kurios turėjo su kaupu. Išeivijos veiklą judindamas jis išraižė JAV skersai ir išilgai pamokslaudamas ir kalbėdamas. Jis taip pat buvo vienas ryškiausių pokarinių lietuvių veikėjų atstovavęs mūsų interesus amerikinėse ir tarptautinėse organizacijose.

Prel. Balkūnas buvo ir nuoširdus krikščionis demokratas, VLIKo rėmėjas ir jo Tautos Fondo valdybos pirmininkas (20 metų) bei aukų laisvinimo veiklai rinkėjas. Nuo naujosios išeivijos bangos po II-jo pasaulinio karo jis nenusisuko, atvirkščiai, jai padėjo, įsijungė į jos veiklą ir pasiekė gražiausių rezultatų. Savo išskirtiniame asmenyje jis sujungė senosios emigracijos gilią meilę tėvynei ir Bažnyčiai su naujosios išeivijos energija ir kultūriniu polinkiu į vieną galingą lietuvišką srovę kovojančią už pavergtos tautos laisvę ir nepriklausomybę.

Su jo mirtimi lietuvių tauta ir ypatingai jos išeivija Amerikoje neteko vieno iš šviesiausių jos sūnų.

A.K.

PROF. BALIUI VITKUI PRISIMINTI

(1898.III.1 – 1988.X.5)

Jau praėjo daugiau kaip vieneri metai, kaip mirė vienas iš senesnės kartos lietuvių veikėjų, visuomenininkų prof. Balys Vitkus sulaukęs patriarchališko 90 metų amžiaus. Kilimu prof. Vitkus buvo uteniškis (gimė Staškūniškio viensėdyje, Daugailių valsčiu-

SPAUDOJ ir Gyvenime

RUOŠIANTIS "TĖVYNĖS SARGO" SUKAKČIAI

Šiemet švenčiame "Apžvalgos" ir "Varpo" 100 metų sukaktis. Tie du laikraščiai prieš 100 metų, Lietuvai kenčiant caristinę okupaciją, suvaidino milžiniškus vaidmenis tautos atbudimo procese. Jie buvo tarsi gaivus pavasario vėjas tvankioje okupacijoje. Yra labai prasminga, kad Lietuvos Istorijos draugija rengiasi perspausdinti "Varpą" keliuose tomuose, kad jis būtų prieinamas mums ir ateities kartoms kaip anos gadynės lietuvių laisvės kovotojų liūdytojas. Mūsų vienmintės a.a. Alicijos Rugytės pastangomis taip dviem tomais buvo perspausdinta "Aušra", pirmasis ano meto lietuvių laikraštis, kurio reikšmė yra begalinė.

---

je, Utenos apskrityj). Gimnaziją baigė 1916 m. Petrapilio tremtyje. Tais pačiais metais jis pradėjo studijas Maskvos akademijoje ir jas tęsė Breslau universitete 1922 – 25 m., kurį baigė ir gavo agronomo diplomą. Vienus metus mokytojavęs Utenos Saulės progimnazijoje, vėliau ligi pat pasitraukimo iš Lietuvos, prof. Vitkus dirbo Dotnuvos Žemės Ūkio akademijoje, eidamas įvairias pareigas įskaitant rektoriaus (1941 – 1944). Daugiausiai dėstė bendrąją ir specialiąją gyvulininkystę.

Prof. Vitkus 1944 m. pasitraukė į Austriją, o 1948 m. atvyko į JAV. Savo karjeros metu jis parašė daug straipsnių iš savo profesinės srities. Aktyviai dalyvavo ir visuomeninėje veikloje: buvo Vilniui Vaduoti Są-jungos centro komiteto narys, Lietuvos Agronomų Sąjungos valdybos narys, Lietuvos galvijų ir kontrolės ratelių valdyboje. Ateitininkas nuo 1912 m. 1941 m. Lietuvos Laikinosios Vyriausybės žemės ūkio ministeris. VLIKo narys nuo 1955 m.

Ir Amerikoje velionis nemetė visuomeninio darbo. Aktyviai veikė agronomų sąjungoje ir kitur. VLIKe atstovavo Lietuvos Ūkininkų Są-jungą. Palaidotas Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse Čikagoje.

P. P.

Tad perspausdinti "Varpą" yra didžiai sveikintinas ir leidėjams reikia linkėti ištvermės jų puikiame užsimojime. Gal daugiau reikia linkėti išveivijos lietuviams, kad jie kuo gausiau naujus leidinius užsiprenumeruotų ir tuo būdu padėtų leidėjams jų sunkiame darbe.

Kaip pradžioje minėjome šiemet švenčiame ir "Apžvalgos" 100 metų sukaktį, o 1996 m. minėsime ir "Tėvynės Sargo" tokią pačią sukaktį. Ir šis pastarasis, kuris žurnalo pavidalu eina ir šiandien, tautos atbudime yra suvaidinęs nemažesnį vaidmenį negu anie trys jo vyresnieji broliai. Tik, deja, nieko negirdėti, kad Istorijos draugija ar kuri kita institucija rengtųsi persispausdinti ar "Apžvalgą" ar "Tėvynės Sargą". Normaliai būtų gera, kad to darbo imtųsi ta pati Istorijos draugija. Juk "Apžvalga" ir "Tėvynės Sargas" yra nemažiau istoriniai kaip "Aušra" bei "Varpas". Žinoma, tai turėtų būti vykdoma su pagalba kitų kultūrinių institucijų ir organizacijų.

Ypatingai tuo turėjo susidomėti katalikiškos institucijos bei organizacijos, nes tiek "Apžvalga", tiek "Tėvynės Sargas" anuomet buvo vieninteliai, kurie šalia tautinių reikalų visomis jėgomis gynė ir Lietuvos Katalikų Bažnyčią nuo milžiniškų caro pastangų mūsų tautą supravoslavinti ar Lenkijos Bažnyčios užmačių ją sulenkinti. Kažin kokia Lietuva būtų iš tikrųjų išsivysčiusi XX a. pradžioje, jei anais metais jos jaunieji kunigai savo veikla ypač per "Apžvalgą" ir "Tėvynės Sargą" nebūtų nutiesę jai krikščioniš-ką kelią.

Gal ypatingai šiuo užmoju turėtų susirūpinti Ateitininkų federacija, kuri paskutiniame dešimtmetyje, atrodo, esanti kiek pasimetusi. Krikščioniškoji ano meto veikla, juk, iš tikrųjų buvo jos gimdyvė ir įkvėpėja. Šitokio užmojo stiprus parėmimas gal suteiktų Federacijai gilesnės prasmės, veiklos įprasminimo.

Mūsų vienuolijos, tiesa, vyresnės už anuos leidinius, bet XIX a. gale apmirusios, irgi galėtų būti anų metų kovotojams dėkingos, nes jie parengė dirvą jų atsikūrimui ir augimui. Juk iš tikrųjų negalima įsivaizduoti anų metų kovos už katalikybę be "Apžvalgos" ir "Tėvynės Sargo".

Pagaliau jau tiesioginis perspausdinimo rūpestis krenta ant krikščionių demokratų, Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos pečių. Juk "Apžvalga" buvo pirmasis tuo metu besiformuojančių krikščionių demokratų laikraštis, kuris prie to formavimosi

yra begaliniai daug prisidėjęs. O "Tėvynės Sargas" tose pastangose dar aiškiau reiškėsi. Tad savo veiklai praturtinti krikščionys demokratai turėtų būti pirmieji mūsų siūlomo užmojo iniciatoriai ir talkininkai. Su "Apžvalgos" perspausdinimu, tiesa, jau pavėluota (nors niekuomet nevėlu), bet "Tėvynės Sargo" sukaktis dar priekyje ir laiko dar yra.

DVIEM LB KLAUSIMAIS

Labai sunku komentuoti vieną ar kitą įvykį kai komentarai pasirodys spaudoje tik po šešių ar daugiau mėnesių. Bet tai tokia rečiau pasirodančių žurnalų dalia. Komentarai dažnai būna senstelėję, o kartais visai prašauna pro šalį. Tačiau pasisakyti kartais reikia ir toks pasisakymas yra naudingas.

Šiuo atveju mums užkliūva du LB liečią klausimai: tai PLB pirmininko dalyvavimas Lietuvos Persitvarkymo Sąjudžio suvažiavime ir LB atstovavimo klausimas.

Dr. Vyt. Bieliausko išrinkimas PLB valdybos pirmininku buvo tikrai sveikintinas reiškinys. Vyt. Kamanto pirmininkavimo laikotarpis, deja, šalia gražių darbų atnešė PLB ir neigiamo kraičio: ją supolitino, ją dar daugiau suelitino, išleido didžiausias sumas pinigų abejotinos vertės projektams, kiršino visuomenę prieš VLIKą, dubliavo kitų organizacijų dirbamą darbą ir kt. Mes nuoširdžiai viliamės, kad Dr. V. Bieliausko "kanadiškoji" valdyba PLB atneš daug ir prasmingos naudos.

Tačiau pati naujosios valdybos veikla kiek sušlubavo pirmininkui priėmus kvietimą ir dalyvavus LPS susirinkime Vilniuje. Emociškai žiūrint tas įvykis tikrai nuostabus. Štai PLB pirmininkas suvažiavime atstovauja laisvojo pasaulio lietuviams, pasako necenzūruotą kalbą, tariasi su Lietuvos lietuviais, giedamas Lietuvos himnas, plevėsuoja trispalvės. Iš kitos pusės Lietuva laisvėja, Sąjudis pusiau laisvas, kalbos sukasi apie suverenitetą... Bet čia visas reikalas kiek susipainiojo. Sąjūdyje yra nemažai komunistų ir jis pats toli gražu nėra laisvas. "Suvereniteto" reikalavimai riboti Sovietų Sąjungos "federacija" ir demokratija kokią suprato Leninas. Suverenitas jų lūpomis yra autonomija, ne nepriklausomybė, kaip dera laisvai tautai, laisvai politinei bendruomenei. O autonomija tai ne laisvė. Lietuvos Laisvės Lyga,

tiesa, kalba apie pilną nepriklausomybę, apie tikrąjį suverenitetą, tačiau ji maža organizacija ir šimtų tūkstančių lietuvių ji dar nesutraukia.

Ką rytojus atneš sunku pasakyti. Nelengva išnarplioti ir kas yra šiandiena. Tačiau kai kurie dalykai aiškūs. LPS aiškiai prisibijo komunistų režimo, o šis kaip per daugelį metų yra vergiškai pavaldus Kremliui. (Kitaip Lietuvos aukščiausioji taryba būtų pasekusi Estijos pavyzdžiu ir paskelbus savo nepriklausomybę nuo Maskvos). Net atrodo, kad Sąjudis tam režimui yra pavaldus, nežiūrint labai gražių laisvėjimo žymių. Iš kitos pusės nematyti jokių ženklų Maskvoje, kad ji iš esmės keičiasi.

Perestroikos politika pakol kas yra ne respublikų laisvėjimo politika, bet Kremliaus centralinės valdžios stiprinimo politika. Glasnost ir perestroika turi tikslą sovietinę imperiją ir režimą stiprinti, bet ne pavergtas tautas ir žmones laisvinti. Čia ir glūdi tiek pavergtiesiems broliams, tiek mums išeiviams nemaži pavojai.

Kad pavergtieji broliai kovoja už tautos laisvę ir valstybės nepriklausomybę, kad jie šimtais tūkstančių dalyvauja susirinkimuose, kad jie nešioja trispalves ir gieda Lietuvos himną, tai vis labai jaudinantys ir ašaras spaudžiantys reiškiniai. Jie liks istorijoje kaip drąsūs ir tyri lietuviai patriotai atidavę tėvynei esamose sąlygose viską. Jų auka yra dar didesnė turint galvoje, kad jie rizikuoja savo laisve ir gyvybe, nes Kremliui pasikeitus labai lengvai gali grįžti masinės žudynės, Sibiro taigos, vergų stovyklos.

Mes išeiviai turime būti atsargūs ne iš baimės, bet iš išminties taško. Kadangi Maskvoje mažai kas pasikeitė, (o naujosios konstitucijos projektas net atima teisę respublikoms išstoti iš sovietinės federacijos), kažin ar prasminga išeivijai susitapatinti su Sąjudžiu, kuris gal pavaldus komunistų partijai, o per ją Maskvai. Padėti, talkinti, bendrauti — gal, sudaryti įspūdį, kad išeivija pritaria LPS politinei linijai — kažin. Per 40 metų Lietuva ir jos išeivija reikalavo laisvės, nepriklausmybės, suvereniteto. Už tuos idealus žuvo partizanai, mirė šimtai tūkstančių lietuvių mirties stovyklose ir kalėjimuose. Ar me turime teisę reikalauti mažiau? Pavergtieji lietuviai daro kas esamose sąlygose yra galima daryti. Bet mes išeiviai esame laisvi. Mums nėra ko bijotis tarti laisvą žodį ir laisvai kovoti už teisėtas savo tautos aspiracijas.

Iš šio taško žiūrint ir PLB pirmininko dalyvavimas yra abejotinos vertės. Jis ateityje gali tarnauti okupantui pateisinamąja priežastim mus skaldyti ir nugalėti. Estų ir latvių išeiviai nedalyvavo savo kraštų panašiuose suvažiavimuose. Kažin ar PLB reikėjo.

Kitas klausimas tai gal daugiau techninis. Keliuose jau seniau praėjusiuose "veiksnių" pasitarimuose dalyvavo VLIKas, ALTas, Lietuvos Laisvės Komitetas, PLB, JAV LB ir Kanados LB bei "stebėtojais" Lietuvos Diplomatinė Tarnyba. Niekas tokių "veiksnių" nekvestijonavo, net džiaugėsi visų bendru nutarimu. Tačiau tokie veiksniai yra labai abejotinos vertės.

Iš vienos pusės LLK yra jau keli dešimtmečiai tik fikcija neturinti jokios teisinės ar praktinės reikšmės. Tai piktaliežuvio Nemicko vežimėlis, kuris jį nuveža kartą metuose į Vašingtoną pastovėti prie šeštos eilės valstybės departamento valdininko durų. Tai toks veiksnys yra LLK. (Prieš 30 metų kai JAV žvalgyba duodavo pinigų, LLK galėjo leisti ir žurnalą ir posėdžiauti. Bet tos dienos jau labai seniai pasibaigė).

Jau visai kitas klausimas yra PLB, JAV LB ir Kanados LB atstovavimas. Viena, tos institucijos niekad nebuvo ir nėra jokie politiniai veiksniai, kaip VLIKas, ALTas ir Diplomatinė Tarnyba. O antra, jei jau ir pripažįstant joms politinio veiksnio statusą (for argument's sake), kodėl trys bendruomenės? Juk pagal PLB statutą ir tradiciją viso pasaulio lietuvių Bendruomenėms atstovauja PLB valdyba. Tam juk ir renkama, kad atstovautų visų kraštų LB. Bet tuomet kodėl vis šalia jos prikergiama JAV LB ir Kanados LB? Netgi pasitarimuose vienos PLB neužtenka? Argi ji neatstovauja visoms Bendruomenėms? Čia yra panašumo su Sovietų Sąjungos atstovavimu Jungtinėse Tautose. Šalia Maskvos ten dar atstovaujamos kitos dvi "respublikos", lyg jos būtų laisvos.

Gal iš viso tuomet būtų geriau, kad PLB valdybos nebūtų. Vieną kadenciją Bendruomenių veiklą galėtų koordinuoti JAV LB valdyba, kitą Kanados. Koordinavimo iš tikrųjų nėra perdaug, o biurokratizmo sumažinimas būtų labai sveikintinas. PLB reikėtų apie tai rimtai pagalvoti.

APIE SPAUDOS PLATINIMĄ

Šių metų pradžioje "Drauge" tilpo prof. Skuodžio straipsnis apie išeivijos spaudą. Jame jis aptaria jos vargus ir gerokai liūdną likimą. Tą straipsnį turėtų pasiskaityti visi, nes jis į problemą pažiūri iš šviežios perspektyvos.

Padėtis iš tikrųjų nėra gera. Spauda vietoj stiprėjus, menkėja ir net nyksta. Štai "Naujienos" jau sustojo ėjusios, o nuo šių metų pradžios sustojo ir "Lietuvos Pajūris" bei "Moteris". "Aidai" iš puikaus mėnesinio žurnalo jau tapo tik ketvirtainiu. "Ateitis" rodosi net šešis mėnesius pavėlavusi ir jos turinys kiek blankokas. Taigi padėtis nebelinksmina. Stipriai mažėja prenumeratorių ir skaitytojų būriai.

Bet kas liečia laikraščių ir žurnalų platinimą gal kaltos ir pačios leidyklos. Mes žinome, kad ypač Amerikoje labai svarbus yra reklamos, piršimo, pasiūlos klausimas. Reklamai čia išleidžiama milijardai dolerių. Ir ji turi įtakos. Jei neturėtų, niekas nesireklamuotų. O kas agresyviai ir nuolatos reklamuoja lietuvišką spaudą?

Neseniai į kaiminiją atsikraustė nauja lietuvių šiema. Puikūs ir mieli žmonės, trys vaikai. Vyras ir žmona viduramžiai, universitetus baigę. Žinoma, susitikome, vaišinomės, kalbėjomės. Ir lietuviškais klausimais. Bet čia kilo problema. Apie lietuviškus reikalus jie nusimano mažiau, negu mano bendradarbiai amerikiečiai. Jie nueina į Vasario 16-tos minėjimą (ne visuomet), dar į lietuvišką bažnyčią per Kalėdas ir Velykas, bet ir viskas. Lietuviškų laikraščių nei prenumeruoja, nei skaito.

Vieno pokalbio metu sakau gavęs "Naująją Viltį" puikų žurnalą, kurį dabar skaitau. Mano kaimynas nėra tokio dalyko girdėjęs. Sakau ir liaudininkai leidžia puikų "Varpo" žurnalą ir krikščionys demokratai "Tėvynės Sargą". (Užmiršau dar priminti frontininkų "Į Laisvę"). Ne, niekad apie tokius žurnalus nieko negirdėjęs, o dar mažiau girdėjęs apie liaudininkus ir krikščionis demokratus. Mat, užsikrovęs profesiniais reikalais (inžinierius), šeimos bėdomis, tai knygų ir laikraščių skaitymui laiko nelieka, o ypač lietuviškai spaudai.

Spiriu toliau. "Aidų" numerį, gal kelis, matęs būdamas Muencheno lietuvių gimnazijoje, bet nežinojęs, kad jie Amerikoje leidžiami jau 40 metų. "Draugą" žinąs, nes tėvas skaitydavęs

kasdien iki pasimiręs. Tėvas ir lietuviškų knygų turėjęs, bet jis neturįs: mat, vaikai lietuviškai neskaito, o jis neturįs laiko skaitymui...

Kalbai kaistant jis pagaliau šovė mintį, kuri mane neramina ir šiandien. Jis sako: "Tu pirmas su kuriuo per 30 metų kalbuosi lietuviškos spaudos klausimais. Niekas man jos niekuomet nesiūlė ar davė pasiskaityti. Jei taip būtų buvę, gal būčiau ir skaitęs."

Tuoj po šio pašnekesio, po skanios vakarienės, kalbuosi su sena bičiule. Ji kitokia: dalyvauja parapijos chore, skaito laikraščius, dalyvauja parapijos taryboje, turi visas lietuviškas plokšteles. Bet dižiausiam mano nustebimui ji porina tą patį. Niekas lietuviškų laikraščių neplatina, niekas prenumeruoti neragina, lyg niekam nebūtų svarbu ir įdomu spaudą išlaikyti.

Jau pats vienas galvoju — jiedu turi racijos. Tikrai niekas agresyviai ir nuolatos prenumeratų nerenka ir spaudos neplatina. Ar nereikėtų kelioms leidykloms susitarus bent didesnėse kolonijose turėti po žmogų (ar žmones), gal stipresnės sveikatos pensininkus, kurie nuolatos spaudą pirštų, prenumeratas rinktų, pavyzdžius dalintų.

Bent didesnėse kolonijose parengimų yra beveik kas savaitgalį. Bet juose nematyti žmogaus ar žmonių, kurie vaikščiotų nuo stalo prie stalo ir tartų, kad atstovauja penkiems laikraščiams ir žurnalams: štai pavyzdžiai, kas neprenumeruoja, tai mielai patarnausiu. Ir taip kas šeštadienį, sekmadienį, po mišių, kiekviename susirinkime ir pan. Naujų prenumeratorių tikrai atsiras.

Ar jau ne laikas naujai knygnešių gadynei? Anie pirmieji knygnešiai nesėdėjo šiltuose namuose ir nelaukė, kad jiems kas knygą ar laikraštį pasiūlys. Jie naktimis per lietų ir šaltį pėsti nešė spaudos ryšulius rizikuodami savo laisve ir net gyvybe. Jie suprato savojo spausdinto žodžio svarbą. Jie jo platinimui aukojosi. Argi neatsiratų iš mūsų tūkstančių bent keli modernūs knygnešiai? Leidėjams reikėtų ilgai ir rimtai pasvarstyti.

LAIŠKAS "TS" REDAKTORIUI

Andre Louis, Krikščionių Demokratų Internationalo generalinio sekretoriaus pavaduotojas savo laiške "Tėvynės Sargo" redaktoriui iš kovo 20 d. džiaugiasi reguliariai išeinančiu "Tėvynės

Sargu" ir žada jam savo informacinę talką. Jis informuoja, kad buvo nutrūkęs regularus KDI biuletenio leidimas. Jis yra dabar atgaivinamas. Kartu atsiuntė naujojo biuletenio "CD-INFO" sausio mėn. numerį.

GAL JAU LAIKAS ATVIRESNIAM ŽODŽIUI

Jau nebe pirmas metas kai VLIKo ir politinių sambūrių priešininkai jiems prikaišioja stoką jaunimo — jaunesnių, pajėgių politinio darbo darbininkų, kurie tam darbui būtų specialiai pasiruošę ir mokslu, ir asmenybės bruožais, ir nusiteikimu dirbti politinį Lietuvos laisvinimo darbą. Esą ir VLIKe ir politiniuose sambūriuose likę tik "seniai', suprask, vyresnio amžiaus žmonės, kurie, mat, tuos sambūrius "apsėdę" ir jaunimui neleidžią net nosies įkišti.

Kad jaunimo VLIKe ir politiniuose sambūriuose negausu, beveik nėra, tai tiesa. Deja, nėra per daug jaunimo nei Lietuvių Bendruomenėje ar kitose daugiau kultūrinio pobūdžio organizacijose. Tai faktas, kuris ryškiai matomas. Tačiau jau daug mažiau kalbama šiandien kolėl to jaunimo nėra. Tiesa, kai kurios priežastys yra aiškiai matomos, pvz. jaunimo nutautėjimas. Tūkstančiai lietuviško jaunimo jau nuėjo tuo keliu — tai gyvenimo aplinkybių negailestinga kryptis — nutausta Amerikoje visų tautybių jaunimas, nutausta ir lietuviai.

Tačiau mūsų džiaugsmui yra būrys lietuvių jaunimo, kuris yra nenutautęs. Tėvų, lietuviškos mokyklos, organizacijų, spaudos dėka jie išlikę lietuviais, jų saitai su lietuvių tauta, su lietuvių išeivijos bendruomene yra gyvi ir tamprūs. Betgi tarp jų tik vienas kitas domisi politiniu lietuvių gyvenimu, politiniais sambūriais, politine veikla, etc.

Toks politika bodėjimasis, politinis analfabetizmas, tiesiog purtymasis viskuo kas su politika rišasi, ypač pastebimas krikščioniškojo jaunimo dalyje, i.e. daugumoj jaunimo. Ir čia kaltė, deja, krinta ant vyresniųjų kartų pečių. Per 40 metų išeivijos būvio vyresniosios kartos dėjo dideles pastangas išlaikyti jaunimą "tyrą", nesuteptą politikos, kuri buvo perteikiama kaip nešvarus dalykas. Štai ateitininkai net formaliai draudė moksleiviams gimnazistams dalyvauti aktyviame politiniame veikime. Tarnauti

kariuomenėje, savanoriais kovoti fronto linijose gimnazistams buvo leidžiama (jų šimtai dalyvavo nepriklausomybės kovose), bet dalyvauti politinėje laisvo krašto veikloje jie dar buvo "nepribrendę".

Tokį nusistatymą iš Lietuvos atsivežė frontininkai, kurie didele dalimi visą išeivijos laiką vadovavo ir vadovauja ateitininkams. (Skautai, atrodo, išeivijoje iš vis politika nesidomėjo ir juose jokio ryškesnio politinio auklėjimo ir švietimo nebuvo). Tasis antipolitinis nusistatymas ypač ryškėjo prieš 30 metų, kai organizavosi Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klūbai. Tai nebuvo ypatingai gausi organizacija, bet ji rodė gyvumo ir aiškaus dėmesio politiniams klausimams. Kaip pats jos vardas rodo ji buvo aiškiai ir tampriai susijusi su Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga. Frontininkams tas sąjudis buvo labai nepriimtinas iš dviejų taškų: viena, jis buvo aiškiai susijęs su politika, o antra, aiškiai susijęs su krikščionimis demokratais. Ir jie netruko išvystyti kuo stipriausią spaudimą, kad nė vienas studentas klūbams nepriklausytų, jau nekalbant apie vyresniųjų klasių gimnazistus. Prieita iki to, kad rašyti laiškai tuometiniam Ateitininkų Federacijos Vadui prof. Sužiedėliui reikalaujant, kad jis ateitininkų jaunimui tiesiog uždraustų Studijų Klūbuose dalyvauti (pvz. dr. J. Griniaus laiškai).

Tokios ir panašios pastangos daugiausiai iš frontininkų ir jiems artimų sluogsnių buvo dedamos ir toliau. Buvo daroma viskas, kad tik katalikiškasis jaunimas "nesusiteptų" politika. Ypač krikščioniška politika, kuri buvo laikoma atgyventa ir net nekatalikiška doktrina.

Kitas pavyzdys yra Vytauto klūbas. Tai Lietuvos demokratijos laikais universitete įsteigta ateitininkų-visuomenininkų korporacija, kuri buvo stipriai palinkusi į krikščionis demokratus. Klūbo šefas buvo kun. Mykolas Krupavičius, vienas pirmųjų ateitininkų. Iš jo eilių išaugo visa eilė vadovaujančių ateitininkų ir krikščionių demokratų. Amerikos ateitininkams atsikuriant ir tradicinėms korporacijoms organizuojantis tarp studentijos, subruzdėjo ir vytautininkai, bandydami suburti korporacija besidominčius studentus. Deja, tuometinė ateitininkų vdovybė to neleido dėl visai suprantamų (jiems) priežasčių.

Trumpai, tam tikrai katalikų visuomenės daliai krikščioniška politika buvo grąsi ir nepriimtinai atgyventa, kurią reikėjo iš-

braukti iš katalikiškos vsuomenės sąmonės. Vieton to visuomenei buvo peršamas kultūros primatas (lyg politika nebūtų kultūros dalis), o valstybės valdymui vadinamoji "nepasaulėžiūrinė politika", kuri krikščioniškuosius principus ir preceptus išjungė iš savo orbitos. O apskritai politikai buvo rodomas tam tikras atšalumas, kaip tarsi "nešvariam" dalykui.

Tokios kenksmingos pastangos, deja, susilaukė lietuvių išeivijoje pasisekimo. Jaunosios kartos augo ir brendo "apsaugotos" nuo politinių klausimų net svarstymo, jau nebekalbant apie joje aktyvų ir prasmingą dalyvavimą. Krikščionys demokratai tapo uždrausta zona ir apie juos jaunimui nė pagalvot nebuvo galima.

Ir taip išaugo "kultūrininkų" kartos: maži būreliai dar, ačių Dievui, nenutautusių lietuvių, kuriems politika buvo ir yra tabula rasa. Tik prieš kokį dešimtmetį įvyko "stebūklas": patys jaunieji praregėjo, kad politika bet kuriai tautai ar tautinei bendruomenei yra būtina. Keliolika jų net leidosi į aktyvią politinę veiklą, daugiausia Lietuvos laisvinimo srityje. Tai džiugus ir prasmingas faktas, rodąs sveiką nuovoką.

Nurimo ir krikščioniškos politikos puolimas greičiausiai suvokus tokių pastangų klaidingumą. O gal pamačius Vakarų Europos pavyzdį. Juk Vakarų Europos moderniai socialiniai pažangias ir ekonomiškai tvirtas valstybes (Vokietiją, Italiją, Prancūziją, Belgiją, Olandiją) atstatė krikščioniškoji demokratija ir tų valstybių ypač socialinis susitvarkymas yra pavyzdžiu visam pasauliui. Tai tiek dėl krikščioniškos politikos atgyvenos. Aukščiau minėtos Vakarų Europos valstybės ir šiandien yra valdomos krikščionių demokratų partijų, kurios nei negalvoja apie kažkokią nepasaulėžiūrinę politiką.

Argi tat nuostabu, kad šiandien ateitininkai braunasi į Šviesos-Santaros studijų dienas, o liberalai turi daugiau teisių vienuolių leidžiamuose laikraščiuose negu krikščionys demokratai. Iš tikrųjų nenuostabu, nes ką sėsi tą ir pjausi.

Šią problemą svarstant sunku išteisinti ir apskritai katalikišką visuomenę: kunigiją, organizacijas, laikraščius. Juk jai, visuomenei apskritai, negali nerūpėti Lietuvos ateitis. Jai negali būti nesvarbu kokia Lietuva yra dabar ir kokia bus ateityje, jai laisvę atgavus. Ar ji bus krikščioniška, ar jai vadovaus ir jos gyvenimą

REKALINGA KNYGA

Dr. Kęstučio J. Valiūno veikalas "Serving Lithuania"

A.J. KASULAITIS

J.K. Valiunas, **Serving Lithuania,** Published by Valiunas Publishing, Ltd., 31 Kenwood Road, Southampton, N.Y., 11968. Kietais viršeliais, 288 psl., kaina $18.00.

I.

1966 m. gruodžio 11 d. naujuoju VLIKo pirmininku buvo išrinktas Dr. Kęstutis J. Valiūnas. Jis pirmininku buvo perrinktas keturis kartus, o savo pareigas perdavė naujajam VLIKo pirmininkui Dr. Kaziui Bobeliui 1979 m. kovo 24 d. Tuo būdu Dr. Valiūnas VLIKo pirmininku išbuvo truputį virš 13 metų. Tai buvo ilgas, darbingas ir vaisingas laikotarpis jau ilgesnėje VLIKo istorioje.

---

lems liberalai ar socialistai. Tačiau ateitį kuria šiandienos karta, o prie jos nors truputi prisidedame ir mes išeiviai. Laisvo krašto, nepriklausomos valstybės likimą, jos politinį, ekonominį ir socialinį susitvarkymą lemia jos piliečiai per politines partijas ir jų pagalba sukurtus valstybinius organus. Negi tuos organus sudaro chemikai, batsiuviai, mokytojai, darbininkai, poetai? Ne. Visų primiausiai valstybės tvarkymui pasiruošę ir tam darbui pasiaukoję politikai. O jie iš dangaus nenukrenta. Jais reikia pasiruošti ir juos paruošti. Juos reikia išauginti, išmokslinti, jų asmenybes suformuoti, juos tam darbui nuteikti. Štai kodėl jaunimui reikia atsiskleidimo politikai. Ir štai kodėl 40 metų kova prieš politiką yra neatleistinai sunkus nusikaltimas.

VLIKas Valiūnui buvo nesvetimas ir anksčiau, nors nuo Amerikon persikėlusio VLIKo jis buvo kiek atitrūkęs. Savo anglų kalba parašytoje knygoje Dr. Valiūnas daugiausiai aprašo aną ilgoką 13 m. laikotarpį. Knygos pradžioje autorius keliais taupiais, bet vaizdingais sakiniais pristato Lietuvą angliškai skaitančiam skaitytojui kaip savitą, seną, kultūringą tautą Vakarų kultūros tautų šeimoje, kaip turinčią savitą veidą, charakterį ir kultūrinę asmenybę. Autorius apibūdina jos geografinę padėtį, kalbos savitumą ir turtingumą, jos prisirišimą laisvei.

Toliau seka istorinė Lietuvos apybraiža pradedant karalium Mindaugu, jo pasikrikštijimu ir įvairių lietuvių kunigaikštysčių sujungimu į vieną valstybę. Keliais vaizdingais paragrafais pavaizduojamos lietuvių kovos su kryžiuočiais ir kalavijuočiais, Gedimino laikotaris, Algirdo ir Kęstučio viešpatavimas, Vytauto valdų išplėtimas iki pat Maskvos vartų. Labai vykusiose istorinėje apžvalgoje minimas Žalgirio mūšis, Vilniaus universiteto įkūrimas, Maskvos kunigaikštystės iškilimas, Lietuvos sąjunga su Lenkija, valstybės smukimas, pagaliau Lietuvos - Lenkijos padalinimas ir ilga Rusijos okupacija. Minimi spaudos uždraudimas, sukilimai, rusinimas, pravoslavinimas. Nužmiršti ir Lietuvos atbudimo pradininkai Simonas Daukantas, vyskupas Motiejus Valančius, Dr. Jonas Basanavičius, Dr. Vincas Kudirka, Maironis, Tumas-Vaižgantas. Teisingai pabrėžtas "Aušros", "Varpo" ir "Tėvynės Sargo" vaidmuo. Prisimenamas lietuvių politinių partijų įsikūrimas, Didysis Vilniaus Seimas, vokiečių okupacija.

Pagaliau Nepriklausomybės Akto paskelbimas, komunistų pastangos jau tuomet palikti Lietuvą Rusijos valstybėje, kovos su bolševikais, lenkais ir bermontininkais, naujos valstybės atstatymas. Apskritai ši istorinė apžvalga yra labai vykusi. Taupi, trumpa, bet keliais sakiniais paliečianti kiekvieną svarbesnį tautinį ir valstybinį įvykį, iškeliant datas, pavardes, įvykius, vietas.

Išryškinama Baltijos tautų tragedija 1939 m. Stalinui su Hitleriu pasirašius gėdingą ir nusikalstamą nepuolimo ir suverenių valstybių pasidalinimo ir pagrobimo aktą. Ilgesniais paragrafais aprašomas sovietų ultimatumas, Lietuvos valstybės pastangos gelbėti savo neriklausomybę, Raudonosios Armijos okupacija, Lietuvos valstybinių institucijų sužlugdymas, komunistų komedija pačiai Lietuvai "prašantis" tapti liaudies respublika, krašto

Dr. K. J. Valiūno knygos "Serving Lithuania" sutikime š. m. balandžio mėnesį Kultūros Židinyje Brooklyne, N.Y., tortą perpjauna autorius dr. K. J. Valiūnas ir jo žmona Elena. Nuotr. L. Tamošaičio

politinio, kultūrinio ir ekonominio gyvenimo visiškas sugriovimas, pirmosios deportacijos į kalėjimus ir Sibirą.

Seka rusų — vokiečių karas, Lietuvos sukilimas, laikinoji vyriausybė, jos sužlugdymas, načių okupacija. Autorius tuomet dar tik 17 m. gimnazistas jau aiškiai supranta Lietuvos tragediją ir jungiasi į tautos kovą už laisvę. Jis suorganizuoja mažą partizanų būrį kovai prieš bolševikus. Netrukus prasideda karas ir vokiečių-načių okupacija. Ateina 1943-ji Lietuvai svarbūs metai. Kovingasis pogrindis pradžioje susiorganizuoja į du centrus — Vyriausią Lietuvių Komitetą ir Tautinę Tarybą. Tačiau metų gale, po ilgų derybų, gimsta vieninga laisvinimo institucija Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas — VLIKas.

II

Čia pat pateikiamas pilnas VLIKo atsišaukimo į lietuvių tautą tekstas ir VLIKo veikla okupacijos metais. Autorius trumpai užsimena savo studijas Austrijos Graze ir Pragoje bei savo keliones kaip ryšininko tarp Berlyno lietuvių grupės ir rezistencijos vadovybės pavergtoje Lituvoje. Laikui bėgant jo rezistencinė veikla platėjo ir gilėjo.

Iš Pragos Valiūnas persikelia į tariamai saugų Vokietijos Wuerzburgą. Čia persikelia ir Berlyno grupės vadas min. V. Sidzikauskas. Valiūno butas tampa lietuviškojo pogrindžio susirinkimų vieta. Tuo metu VLIKo narių dalis sėdėjo Bayreuth kalėjime.

Amerikiečiams užėmus Wuerzburgą ten susibūrė VLIKo nariai — politinės laisvės kovos vadovybė. Čia autorius pateikia taupią, bet vaizdingą ir tikslią Lietuvos padėtį, tarptautinę situaciją ir VLIKo veiklą vokiškosios "tremties" metais. Iš viso knygą perskaičius į akis krenta kelios pagrindinės mintys. Viena, visas knygos centras yra nukreiptas į pavergtąją Lietuvą, jos kančią, jos įvairius įvykius. Pagrindinė knygos mintis yra Lietuva ir jai laisvės siekimas. Antra, visi Lietuvos įvykiai yra priešpastatomi tarptautiniams įvykiams, ypač turintiems tiesioginės ar netiesioginės įtakos Lietuvos bylai. Pagaliau Lietuvos ir tarptautiniai reikalai surišami su VLIKo ir jo pirmininko veikla siekiant Lietuvai laisvės. Kiekviename knygos puslapyje atsispindi autoriaus tyra ir pasiaukojanti tėvynės meilė ir nesuinteresuotas tarnavimas jos interesams.

III.

Dr. Valiūno knyga dedikuota "tiems, kurie kovojo ir kurie dabar kovoja už Lietuvos laisvę". Ji suskirstyta į 13 skyrių, kuriuose chronologine tvarka apžvelgiama 13 metų VLIKo pirmininko veikla vadovaujant VLIKui. Tai iš tikrųjų asmeninis memuaras palenktas to periodo laisvės kovos pastangoms užfiksuoti.

Pirmaisiais Dr. Valiūno pirmininkavimo metais Lietuvoje padėtis keitėsi labai pamažu. Išleista lituanistinė biblioteka, pagyvėjo teatras, pasirodė įdomių filmų, pakėlė galvas jaunesnieji rašytojai. Tačiau į Lietuvą buvo įvežta pavojingos pramonės, gyvenimo lygis vis toliau smuko, okupantas vis toliau reikalavo Vakarus pripažinti status quo. Tarptautinėje politikoje virė Vietnamo karas, įsiliepsnojo rusų-kinų konfliktas ir žydų-arabų 1967 m. karas, etc.

Į visus šiuos įvykius VLIKas turėjo kreipti dėmesį. Jau 1966 m. gruodžio 27 d. VLIKas specialiu raštu kreipėsi į JAV prezidentą prašydamas atstatyti Lietuvos neriklausomybę. 1967 m. sausio mėn. Valiūnas lankė Čikagos lietuvius ir amerikiečius politikus. Už savaitės jis dalyvavo veiksnių konferencijoje New Yorke. 1967 m. sausio 22 – vasario 22 Valiūnas viešėjo Pietų Amerikoje — 7 kraštuose, kur lankė jų vyriausybes ir lietuvių telkinius.

Tų metų pavasarį VLIKo pirmininkas lankėsi penkiuose Europos kraštuose gindamas Lietuvos interesus, ir Kanadoje. Rudenį vyko VLIKo seimas ir Valiūnas vėl lankėsi Europos sostinėse.

1968 m. buvo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 50 m. sukaktuviniai metai. Jau sausio 17 d. VLIKo pirmininkas ir Lietuvos diplomatijos šefas pasirašė platų memorandumą daugeliui pasaulio kraštų dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Tarptautinėje politikoje vyravo tylos konspiracija. Čekoslovakijoje prasidėjo "Pragos pavasaris", Lietuvoje stiprėjo pasyvi rezistencija. Vasario gale autorius išvyko 2 mėnesių kelionei į Tolimuosius Rytus, Australiją ir Europą. Korėjoje, Taiwane, Filipinuose, Australijoje, Irane — visur jis ieškojo Lietuvai draugų ir užtarėjų. Tačiau Maskvos intervencija Čekoslovakijoje juodu debesiu užgožė laisvės viltis.

1969 metai Lietuvai didelių pasikeitimų neatnešė. Lietuvos ūkis skurdo, kolchozai smuko, pramonė vegetavo. Lyg truputi atsivėrė geležinė uždanga. Suaktualėjo ryšių su kraštu klausimas.

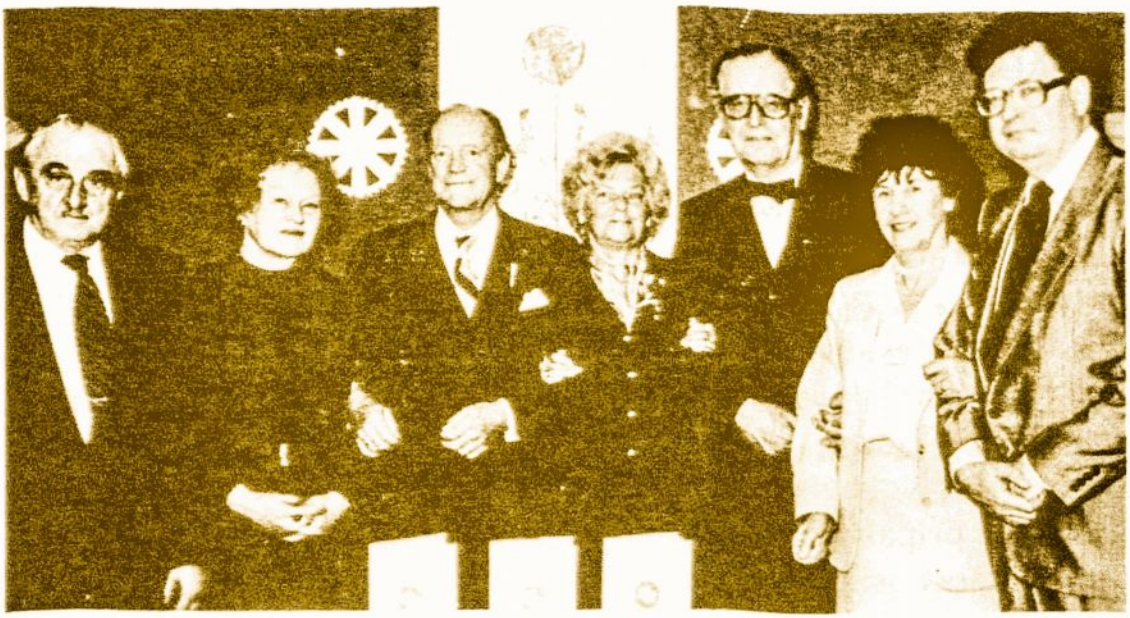

Dr. K. J. Valiūno knygos sutikime š. m. balandžio mėn. Kultūros Židinyje Brooklyne: iš k. Aleksandras Vakselis, Janina Simutienė, dr. Kęstutis J. Valiūnas, knygos autorius, Elena Valiūnienė, Lietuvos gen. konsulas Anicetas Simutis, Irena Vakselienė, dr. Algirdas Budrec kis, skaitęs paskaitą. Nuotr. L. Tamošaičio

VLIKas ir toliau plėtė ryšius su keliasdešimt valstybių vyriausybių. Vidurvasaryje VLIKo pirmininkas praleido du mėnesius Anglijoj, Belgijoj, Prancūzijoj, Ispanijoj, Šveicarijoj ir Vokietijoj. Šie metai buvo ir Ribbentropo-Molotovo gėdingo kriminalinio pakto sukakties metai. ELTa supažindino savo skaitytojus su pakto turiniu ir pasekmėm.

IV.

Penktasis skyrius įdomiai atpasakoja Brazinskų pabėgimą ir Simo Kudirkos tragedijos pirmąjį veiksmą. Šeštajame VLIKo pirmininkas pateikia VLIKo kovą už tuos politinius kalinius.

1972 m. buvo svarbūs tarptautiniame forume. Prez. Nixonas siekė detantės su Sovietų Sąjunga ir santykių normalizavimo su Kinija. Buvo pasirašyta sutartis su Sov. Sąjunga. Detantė Lietuvai nieko gero nežadėjo. VLIKas jau vasario mėn. specialiu memorandumu kreipėsi į Vokietijos parlamentarus gindamas Lietuvos interesus. Nixonui vykstant į Maskvą, jam įteiktas memorandumas prašant ir toliau nepripažinti Lietuvos okupacijos ir nedaryti jokių koncesijų sovietams liečiančių Lietuvos situaciją.

Tų metų rudenį New Yorke įvyko veiksnių konferencija pa-

siruošti Saugumo konferencijai Helsinkyje. Tuo tarpu Lietuvoje rezistencija ieškojo naujų ir efektyvių formų. 17,000 lietuvių katalikų pasirašė peticiją Brežnevui reikalaudami sąžinės laisvės. O jau kovo mėnesį pasirodė pirmasis Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos numeris. Kronika eina iki šiandien ir yra pats geriausias visos Sov. Sąjungos pogrindžio leidinys. Šiais metais tragiškai ir didvyriškai žuvo Romas Kalanta, kurio auka nuskambėjo po visą Lietuvą ir visą pasaulį. Pagaliau 1972 m. Dr. Valiūnas kartu su latviais ir estais įsteigė Pasaulio Baltų Federaciją, kurios jis tapo pirmuoju pirmininku.

1973 m. VLIKas minėjo savo 30 metų sukaktį. Tarptautinėje politikoje baigėsi Vietnamo karas JAV pralaimėjimu. Rudenį vėl užsiliepsnojo žydų-arabų karas. Vis didesniu šešėliu Vašingtoną dengė Watergate afera. Apkaltintas mokesčių nemokėjimu iš pareigų pasitraukė vice-prezidentas Agnew.

Pavergtos Lietuvos kančia nesibaigė. Krašto ūkis buvo griuvėsiuose. Kultūrinė kūryba vis toliau smuko. KLB Kronika registravo vis naujus okupantų išpuolius prieš tautą ir Bažnyčią. Visas Maskvos dėmesys buvo nukreiptas į Saugumo konferenciją. Čia Dr. Valiūnas įdomiai aprašo pabaltiečių pastangas Helsinkio konferencijos metu: delegacijos informacines pastangas, susitikimą su Gromyka, areštą, paleidimą, demonstracijas, etc.

Devintasis skyrius prasideda su prez. Nixono atsistatydinimu. Solženycinas išvaromas iš Rusijos. Ryšiai su pavergtuoju kraštu aiškiai lengvėjo. Pogrindinė spauda gausėjo ir pasiekdavo Vakarus. Laisvės radijas pradėjo lietuviškas tansliacijas. 1974 m. taip pat mirė Antanas Sniečkus pragyvenęs Staliną ir Chruščevą. Pagaliau šiais metais iš sovietinio kalėjimo buvo išlaisvintas ir Simas Kudirka su šeima po didelių lietuvių ir amerikiečių pastangų.

1975 m. pažymėti Helsinkio konferencijos ženklu. Lietuvoje pasirodė "Aušra" ir į kalėjimą uždaryta Nijolė Sadūnaitė. VLIKo dėmesys buvo nukreiptas į Helsinkio konferenciją. VLIKas, Lietuvos Diplomatinė Tarnyba, Pabaltiečių Santalka siuntė memorandumą po memorandumo Lietuvos reikalais. Valiūnas su estų ir latvių vadais vėl vyko į Helsinkį, kurio areodroe vėl buvo areštuoti. Bet neilgam. Čia pabaltiečiai vėl išvystė plačią informaciją gindami savo kraštų interesus.

V.

Šiais metais VLIKas veikė ir kitose srityse. Jis išvystė plačią korespondenciją su Amnesty International skyriais įvairiose sostinėse ryšium su lietuviais politiniais kaliniais sovietų kalėjimuose. Dalyvauta pasauliniame moterų kongrese Meksikoje, informuota Airijos spauda ryšium su Lietuvos dainų ir šokių grupės pasirodymu Dubline. Pagaliau 1975 m. Andrei Sacharovas gavo Nobelio taikos premiją ir užtai ji sveikino Lietuvos pogrindis. Gi premijos įteikimo dieną Vilniuje prasidėjo kito žmogaus teisių kovotojo Sergei Kovaliovo teismas, kuriame atvyko dalyvauti ir pats Sacharovas.

1976 m. buvo neramūs. Anksti tais metais komunistai užgrobė Angolą. Kinijoje mirė Mao Tsetungas. Rytų Berlyno konferencijoje Prancūzijos, Italijos, Ispanijos, Rumunijos, Anglijos ir Jugoslavijos komunistų partijos atsiribojo nuo Maskvos priklausomybės. Tūkstančiai lietuvių sėdėjo komunistų kalėjimuose ir kentė psichiatrinėse ligoninėse. Pogrindis ir toliau leido laisvą spaudą. Sovietai ir toliau bandė išgauti Lietuvos okupacijos pripažinimą iš įvairių valstybių. Pavergtieji lietuviai apie VLIKą sužinojo iš plačiai platinamos knygelės "Išdavystės keliu", kurią greičiausiai parašė išdavikas Vytautas Alseika. Metų gale Lietuvoje viešai susiorganizavo Lietuvių Helsinkio Grupė, kuriai vadovavo Viktoras Petkus.

Netrukas jis ir kitas laisvės kovotojas Balys Gajauskaas buvo areštuoti ir teisiami linčo teismo. Gajauskas buvo nuteistas 10 m. kalėti ir 5 m. tremties. Petkus buvo nuteistas 3 m. kalėti, 7 m. koncentracijos stovyklos ir 5 m. tremties.

Tačiau tas kovotojų nebaidė. 1978 m. Lietuvoje įsisteigė Tikinčiųjų Teisėms Ginti Katalikų Komitetas, kurį sudarė penki kunigai. Netrukus ir jo vadovai kun. Alfonsas Svarinskas ir kun. Sigitas Tamkevičius buvo nubausti 10 m. kalėjimo bausmėmis.

VLIKas ir toliau dėjo daug pastangų, ypač informacinėje srityje, padėti kovotojams Lietuvoje ir šviesti Vakarų pasaulį. Tais metais Dr. Valiūnas du kartu lankėsi Europos sostinėse. Antrą kartą jis dalyvavo Popiežiaus Jono Pauliaus II vainikavimo iškilmėse. Lenko popiežiaus išrinkimas pradžioje buvo sutiktas skeptiškai tiek pavergtoje Lietuvoje, tiek išeivijoje. Bet įvyko priešingai — popiežius pasirodė nuoširdus ir atviras lietuvių tautos draugas.

Dr. Valiūno kadencija ėjo prie pabaigos. 1979 m. kovo 24 d. jis perdavė pareigas naujajam pirmininkui Dr. Kaziui Bobeliui. Taip pasibaigė viena VLIKo veiklos fazė ir Dr. Valiūno labai tvirtas užsiangažavimas laisvės kovai vadovaujant VLIKui.

Jau minėjome, kad "Serving Lithuania" yra puikiai parašyta ir sumaniai suredaguota knyga. Niekas joje nėra pertempta, bet niekas ir nepraleista. Kiekvienas puslapis atskleidžia vis naujus faktus, vietas, vardus; įvykius Lietuvoje, tarptautinės politikos foną, VLIKo ir Dr. Valiūno veiklą. Knyga skaitoma kaip įdomus, intriguojantis romanas. Pradėjus skaityti sunku ją palikti.

Kiek žinoma, knyga bus siuntinėjama didžiosioms pasaulio viešosioms ir universitetų bibliotekoms. Tai labai geras būdas Lietuvos reikalui informuoti ir jos interesams ginti. Tačiau būtų dar geriau, kad VLIKas bent tūkstantį egzempliorių jos nupirkęs pasiųstų ir kitoms institucijoms bei organizacijoms, kurioms siuntinėjama ELTA ir kitokia medžiaga.

Dr. Valiūno veikalas gražiai profesionališkai išleistas ir išspausdintas, malonus paimti į rankas. Būtų labai prasminga, kad ši knyga tilptų kiekvieno jauno lietuvio knygų spintoje, po jos atydaus perskaitymo.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Genrikas Songinas, VILNIAUS KRAŠTO LEGENDOS, Leidėjas Linas Raslavičius, 1988 m. Aplankas ir vinjetės dail. Ramintos Lapšienės. Kietais viršeliais, 128 pusl., kaina $8.00.

Juozas Urbšys,ATSIMINIMAI, redagavo Pilypas Narutis, Tautos Fondo leidinys, 1988 m., 45-ti VLIKo metai. Spausdino "Draugas", tiražas 1,500 egz., plastikiniai viršeliai, 164 psl., kaina $7.00.

SUVAŽIAVIMO DARBAI, Lietuvių kultūros institutas, 1987 m. Lampertheim, 1988 m. Romuva, 6840 Lamperheim 4 (Huettenfeld). Redaktorius Vincas Bartusevičius. Minkštais viršeliais, 168 psl.

Kazys Pabedinskas, NUO PLUNGĖS IKI MAROKO, Atsiminimai. Spaudė "Draugo" spaustuvė, 1988 m. Minkštais viršeliais, 438 psl. Kaina $10.00

LIETUVA IR KRIKŠČIONYBĖ, keturios paskaitos 600 metų sukakčiai (Algirdo Budrecko, Rasos Mažeikaitės, Juliaus Slavėno ir Vytauto Vardžio). Leidėjas — Lietuvos krikščionybės sukakties komitetas Kanadoje, redagavo kun. dr. Pranas Gaida ir Česlovas Senkevičius. Torontas, 1987 m. 108 psl., minkštais viršeliais, kaina nepažymėta.

Ričardas Mikutavičius, KAD LIETUVA NEIŠSIVAIKŠČIOTŲ, variacijos donelaitine tema, poezija. Išleido Ateities literatūros fondas, 1989 m. minkštais viršeliais, 63 psl., kaina $5.00.

Antanas Lipskis, KAI SAULĖ LIEPĖ, eilėraščiai, Lietuviškos knygos klūbas, 1989 m. tiražas 1000 egz., aplankas Antano Lipskio, kietais viršeliais, 99 psl., kaina $8.00

Bronys Raila,KRYŽKELĖS, radijo prakalbos į Lietuvą, 1986-1988 metai, ketvirtas rinkinys. Išleido Lietuviškos knygos klūbas, spausdino "Draugo" spaustuvė, 1989 m. Aplanko dailininkas Vytautas O. Virkau, tiražas 1000 egz., kaina $10.00

TĖVYNĖS SARGAS

yra vienintėlis žurnalas, atskleidžiąs savo skaitytojams krikščioniškosios demokratijos idėjų grožį ir tiesą.

Užsisakykite

TĖVYNĖS SARGĄ

sau, savo draugams ir pažįstamiems.

TĖVYNĖS SARGAS

jau užmegztais ryšiais su vienminčiais Lietuvoje besidalindamas, budriai jungsis į tautos išsilaisvinimo pastangas siekiant Nepriklausomybės!

TURINYS

Stasys Šipaila, "Apžvalgai" 100 metų 1
Dr. Kazys Šidlauskas, Ribbentropo — Molotovo paktas 7
Tarptautiniai krikščionių demokratų posėdžiai Belgijoje 18
Jonas Daugėla, Tautos laisvės kovų pradžia 19
Albinas Gražiūnas, Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje 25
Roger Charles, S. J. ir Drostan McClaren, O.P., Politinio gyvenimo etika 42
Iš KD gyvenimo ir veiklos 63
K. Baronas, Krikščionys demokratai Lietuvoje 73
Pranas Jucaitis, Evoliucija, transformizmas ir žmogaus fenomenas 76

SUKAKTYS

Antanui Garkai — 80 metų 95
A. J. Kasulaitis, Laiškas Petrui Tamulioniui, KD veteranui 96
A. P., Sukaktys 97

MIRUSIUOSIUS PRISIMENANT

A. K., Prelatui Jonui Balkūnui iškeliavus namo 104
P. P., Prof. Baliui Vitkui prisiminti 106

SPAUDOJE IR GYVENIME

Ruošiantis "Tėvynės Sargo" sukakčiai 107
Dviem LB klausimais 109
Apie spaudos platinimą 112
Gal jau laikas atviresniam žodžiui 114

KNYGOS

A. J. Kasulaitis, Reikalinga knyga 117

Atsiųsta paminėti 126

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE galite gauti šias knygas:

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY — **Algirdas J. Kasulaitis.** Išleido Leono XIII Fondas 1976 m. 244 psl. Kaina $4.00.

MYKOLAS KRUPAVIČIUS — **Petras Maldeikis.** Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1975 m. 493 psl. Kaina $10.00

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Autorius gyvena okup. Lietuvoje — neskelbiamas. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų S-ga 1977 m. 245 psl. Kaina: minkštais viršeliais $6.00, kietais — $7.00.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA — **M. Krupavičius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 164 psl. Kaina

KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI — **Kard. Aug. Hond.** Vertė **G. Taučius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 45 psl. Kaina $1.00.

DIEVUI IR TAUTAI. Leidinys M. Krupavičiaus paminklo pastatymo proga. Išleido Prel. M. Krupavičiaus Paminklui Statyti Komitetas; išleidimo išlaidas apmokėjo Petrutė ir Jurgis Starkai, M.D., 1976 m. 60 psl. Kaina — auka ne mažiau $1.00 pasiuntimo išlaidoms padengti.

PIRMOJO PASAULINIO KARO TREMTYJE — **Bernardas Žukauskas.** Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų leidinys. 136 psl. Kaina $1.50.

VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS PRANEŠIMAS. Išleido Clevelando Lietuvių Demokratinių Grupių Prezidiumas 1958 m. 80 psl. Kaina $1.25.

KOMUNIZMO GRĖSMĖ EMIGRACIJOS KRYŽKELĖJE — **Algirdas Kasulaitis.** Paskaita skaityta Čikagos lietuvių visuomenei 1969 m. kovo 1 d. 24 psl. Kaina $0.50.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komitetas 1966 m. 31 psl. Kaina $0.50.

MODERNIOSIOS PAŽANGOS PROBLEMOS — **P. Maldeikis.** Atspaustas iš L.K.M. Akademijos Metraščio II tomo 1966, 144 psl. Kaina 1.50 dol.

Užsakymus siųskite šiuo adresu:

TĖVYNĖS SARGAS
c/o Pranas Razgaitis
6755 Parkgate Oval, Seven Hills, Ohio 44131, U.S.A.

Alp(LKA) 1745
1989, Nr.2

Kaina 4 dol.

90.74317